

יוציאונו ממצרים וכי מלאך היה והלא משה היה אלא שנקראו הנביאים מלאכים וכן הוא אומר (חגי ה) ויען חגי המלאך. אמר רבי יהודה ברבי סימון (סופטים כ) ויעל מלאך יי' מן הגלגל זה פנחס. ורבנן אמרי אשתו של מנוח מה היתה אומרת לו (סופטים יג) הנה איש אלהים בא אלי ומראהו כמלאך. האלהים גורא מאד כסבורה בו שהוא נביא ואינו אלא מלאך הוי על כרחך אתה לסדר שהנביאים נקראו מלאכים. רבי הונא בשם רבי אחא פותרו בסיני גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו שהקדימו עשייה לשמיעה שנאמר (שמות כד) כל אשר דבר יי' נעשה ונשמע. רבי יצחק אמר מדבר בשומרי שביעית. בנוהג שבעולם אדם עושה מצוה לשעה או ליום אחד לשבת אחד או לחדש אחד שםא לשנה וישראל לשבע שנים. רבי תנחום בר חנילאי. אומר גבורי כח זה משה שאין גבור כח כמשה שישראל עמדו לפני הר סיני ולא יכלו לשמוע קול הדבור שנאמר (דברים ה) אם יוספים אנחנו. וכתוב (ספ) קרב אתה ושמע מה שלא יכלו ששים רבוא לשמוע שמע משה לעצמו וקרא לו הרבור שנא' (ויקרא ה) ויקרא אל משה ולא גיווק ללמדך שגדולים הצדיקים יותר ממלאכי השרת שהם אינן יכולים לשמוע קולו אלא עומדים ומזדעזעים ונבהלים והצדיקים יכולים לשמוע קולו שנאמר (ויחל כ) ויי' נתן קולו לפני חילו. כי רב מאד מחנהו. אלו המלאכים שנאמר (בראשית לז) מחנה אלהים זה. וכתוב (דניאל ז) ואלף אלפין ישמשוני ומי יכול לשמוע קולו כי עצום עושה דברו שהוא גדול ממלאכי השרת ומי הוא זה משה ששמע קול הרבור שנאמר ויקרא אל משה הוי גבורי כח זה משה:

מוזר קד

ברכי נפשי את יי' אלהי גדלת מאד הוד והדר לבשת. מלך בשר ודם אין לובשין את לבושו. אבל הקב"ה בני אדם לובשין את לבושו שנאמר הוד והדר תשוה עליו. והו שאמר הכתוב (ד"ה א כט) לך יי' הגדולה והגבורה וגו' והכתנשא לכל לראש. אמר רב הונא מהו מתנשא לכל לראש את מוצא הכל מקלסין להקב"ה שנאמר (תהלים קיג) מהולל שם יי' ואין קילוס גדול להקב"ה אלא קילוסין של ישראל שנא' (ישעיה מו) עם זו יצרתי לי תהלתי יסערו. תדע לך שכן כתיב למעלה ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו גבורי כח לשמוע בקולו לעשות את דברו היה צ"ל שכה שאדם שומע הוא עושה למה כתיב כן אלא בישראל הכתוב מדבר שעמדו בסיני והקדימו עשייה לשמיעה שנאמר (שמות כד) כל אשר דבר יי' נעשה ונשמע. משמקלסין ישראל מקלסין המלאכים אחריהם מה כתיב אחריו ברכו ה' כל צבאיו אלו המלאכים בענין שנאמר (ישעיה כד) יפקוד ה' על צבא המרום כמרום הוי המתנשא לכל לראש ואין ראש אלא ישראל שנאמר (שמות ל) כי תשא את ראש בני ישראל ואומר (ירמיה ז) קדש ישראל ליי' ראשית תבואתו. דבר אחר לכל לראש אמר רבי סימון ראש אתה לכל הקילוסין שקלסו אותך. וטרומם על כל ברכה ותהלה שנאמר (תהלים קו) מי ימלא גבורות יי' מי יכול לספר שבחו של הקב"ה. ואם ביקש אדם לומר שבחו של הקב"ה מתבלע. שכן אליהוא אומר (איוב לד) היסופר לוי אדבר. תדע לך שכן הוא משאמר דוד מאה וארבעים וחמשה מומרים קילס להקב"ה שנאמר (תהלים קמב) תהלת יי' ידבר פי סוף כל הדברים קלסו ברם"ח איברים שיש בו באדם שנאמר (כס לז) כל עצמותי תאמרנה יי' מי כמוך. לא הנית אבר שלא קילס בו להקב"ה אמר להם מה אתם סבורים ספני שקלסתי להקב"ה בכל הרברים האלה שםא נגעת באחת מרובי רכבות של שבחיו עכשיו אני בראש הקילוסין (כס קמב) תהלה לדוד ארוממך אלהי המלך. א"ר אף כשיעשה פיהם של צדיקים לעתיד לבא כמעין גובע שאינו פוסק שבחו של הקב"ה תאמר שהם יגעים לאו אלא ובר רב מובך יאמרו אין כתיב כאן אלא יביעו שהם נובעים כמעין הוי לכל לראש אף דוד כך אמר ה' אלהי גדלת מאד:

ד"א ברכי נפשי את יי' וזש"ה (דברים כח) יצו ה' אתך את הברכה באסמך. את מוצא כל דבר ודבר מלאך מסונה עליו אם ובה אדם מלאכי השרת נמסרין לו אם מתתייב אדם מלאכי חבלה נמסרים לו הוי יצו ה' אתך את הברכה. ואם הפרשת מעשרותיך בשדה ברכתי אותך ברוך

פירוש מהר"י הכהן

אומרת ידעתי שאין אדם פנוי לעסוק בעסקו במקדש לחות זכרני כך מתחלה לשומרי כריתו ואחר כך לפחות לזכרני: [נשומרי שביעית]. פי' שאין לך גבורי כח כזה שרואה שדכו כורה. בני זרע וכו' כוחו ושותק: [לשבע שנים]. פי' בכלל שנים עושים מנוח שנה בלילה: [תדע לך]. פי' שקילוסו גדול לו יתנחך שהרי כתיב מתלה ברכו ה' מלאכיו גבורי כח וגו' דמיירי בישראל כדמוכית ואזיל, ואה"כ מקלסין המלאכים הרי לך כי של ישראל גדול אלנו ית': [ראש אמה]. פי' מהולל יותר ויותר אלפי אלפים רכי רכבות פעמים למעלה ראש מכל הקילוסין: [סוף כל הדברים]. פי' דוד כלל תהלה ה' וגו': [ארוממך]. פי' כמתחיל

מדרש

מזמור קר

תהלים

עו 151

(ס) ברוך אתה בעיר ברוך אתה בשדה ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך. אמר רבי זעירא אפילו שיחתן של ישראל תורה היא משל הדיוט אומר יהא אליך לוייתך. א"ר סאיד ובי גדול הנושא או הנישא הוא אומר הנישא גדול מן הנושא. ומי גדול השומר או הנשמר הוא אומר הנשמר למה שאלולי שיש בו מעשים טובים לא היה נשא ונשמר שנא' (תהלים לא) כי מלאכיו יצוה כך לשמרך בכל דרכיך על כפים ישאונך הוא אם זכית מלאכיו שלום משמריך אותך ואין גונע בך דבר רע שנאמר (ס) לא תאונה אליך רעה. כיון שראה דוד שכך הברכה יצא ברוך להקב"ה בנפשו ובגופו שנאמר ברכי נפשי את ה'.

דבר אחר ברכי נפשי את ה' ה' אלהי גדלת מאד. א"ר ברכיה בשם ר' אליעזר ור' יהושע עד שלא בראת עולמך היית גדול בעולם ומשבראת עולמך נתגדלת עד מאד. עד שלא קילסו אותך הנביאים גדול היית ומשקלסו אותך נתגדלת עד מאד. ר' שמעון בן יהוצדק שאל את ר' שמואל בה נחמן ואמר לו כיצד ברא הקב"ה את האורה אמר לו נתעמק בסלית לבנה והבהיק את העולם באורו והיה קאמר ליה בלחישא אמר לו ולאו מקרא מלא הוא עומה אור כשלמה. אמר לו כשם שקבלתיה בלחישא כך אכרתיה לך בלחישא. א"ר ברכיה אילולא דשמעי' לרבי יצחק דדרשה ברבים לא אמריתיה ברבים ומהיכן הביא הקב"ה את האורה א"ר ברכיה בשם ר' יצחק מבית המקדש הביאו שנא' (יהזקאל מג) הנה כבוד יי' בא בדרך הקדש והארץ האירה מכבודו. דבר אחר הוד והדר לבשת בשך ודם אם גבור אינו נאה ואם נאה אינו גבור אבל הקב"ה אינו כן שני דברים הללו יש לו ההוד וההדר ונתן הוד למשה שנא' (במדבר כז) ונתת מהודך עליו וההדר נתן ליהושע שנא' (סס לג) בכור שורו הדר לו. ונתן את ההוד לשלמה שנא' (דכ"א כט) ויתן עליו הוד מלכות. אמר הקב"ה לעתיד לבא אני נותן את שניהם למלך המשיח שנאמר (תהלים כא) כי תקדמנו ברכות טוב. מה כתיב אחריו הוד והדר תשוה עליו. ולא למלך המשיח בלבד הוא נותן אלא לכל מי שהוא יגע בתורה שנאמר (תהלים קיא) גדולים מעשי ה' דרושים לכל חפציהם. ואין מעשי אלא הלוחות שנאמר (שמות לב) והלוחות מעשה אלהים המה ומה שכרו (תהלים קיא) הוד והדר פעלו הוד והדר לבשת.

עומה אור כשלמה. המקרה במים עליותיו אמר רבי פנחס בשם רבי לוי השמים הללו של נתר הן או של בורית ואין אתה יודע כמה הן וכמה שנאמר המקרה במים עליותיו הוי אומר של מים הן. השם עבים רכובו בשני עבים בא הקב"ה עם ישראל אחד בסניני ואחד במצרים. אחד בסניני שנא' (שמות יט) הנני בא אליך בעב הענן. ואחד במצרים שנאמר (יטעיק יט) הנה ה' רוכב על עב קל ובא מצרים. המהלך על כנפי רוח עושה מלאכיו רוחות. רבי יוחנן אמר בשני גבראו המלאכים וכו' במזמור של מעלה. אמר רבי איבו משל למלך שמלך תחלה וכו' במזמור צ"ב.

תהום כלבוש כסיתו רבי יהודה ורבי נחמיה שאלו הארץ על מה היא עומדת על המים שנא' (תהלים קלו) לרוקע הארץ על המים והמים על ההרים שנא' על ההרים יעמדו מים. ובהיב יעלו הרים ידרו בקעות אל מקום זה יסדת להם. זה אוקינוס. גבול שמת בו יעבורון המשלח מעינים בנחלים. עליהם עוף השמים ישכון. רבי ישמעאל ורבי עקיבא. רבי עקיבא אומר אלו מלאכי השרת אמר לו רבי ישמעאל עקיבא בלה מרברותיך ולך אצל נגעים ואהללות. רבי ישמעאל אומר זה עוף ששוכן על האילנות שקילסו של הקב"ה מהם שנא' מבין עפאים יתנו קול. אמר רבי יודן כמה דאת אמר (דליאל ד) ועפיה שפיר. ושמואל אמר על שלשה דברים

פירוש מהר"י הכהן

במתחיל עתה לקלם מתחלה כדכתיב ארומתך. [בנאחך]. פי' וכן נאכמך. [אליך לוייתך]. פי' אליך מסור לוייתך כך מלוי מי שיתלוס עמך. כי ככל לפי מעשיך אם יתהדרו אליך פהותים או חסודים על דרך מעשיך יקרבון וכו'. וקישור הדבר חלעיל אם זכא חס מלאכי השרת למסרין לו ללוותו אם מתהייב מלאכי חכלס נמסרין לו ללוותו. [האריס מכבודו]. פי' והענין יהזקאל ב' הכל בנית המקדש ידבר כמבואר בכתובים, ונרש' ויולקוט מסיוס כה ואין כבוד אלא בית המקדש שנאמר כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשו. [הכבוד וכבודך]. פי' כבוד כוא כבודך כדכתיב חגור חרבך עליך גבור כודך, ואף כבודך נמי כתיב שם ע"כ ענין אחר לעלמו כוא כבודי כפסוק בלאתהריו חוזק ומתהיל בו ענין אחר וכדרך כלל רכב וגו' וכתיב סן המן לאחרים כודך וסמך ליה סן ישכעו זרים כהך, גם עלם הענין שם נמשלי ידבר כנותן לנשים חילו. וכן הקונקורדנטיא בפלס כוד מה שפירשו כה אז כלול עכ"ל. [כוד וכודך]. פי' שכן כתיב חללו. [במים עליומים]. פי' שחשד כ"ס במים כ"ס הכלי, כלומר עם מים, שביקרו כוא בעלמו מים. [שלמעלה]. פי' במזמור כ"ד. [יסדס להם]. פי' והוא רוצה לומר כדלעיל וע"ס. [מסס]. פי' מהאילנות והוא שחמך ר' יודן נסמך שאינו יודע מה כוא סקול שיחמו מבין שטגסס דכינו מהון כהלל שגנחיס שאינו קול קשקוש ועירוף סעלין. מאין יבא סקול, ומכו, וכן כסוקס יחד בלחך ונשמע קול ממקום אחר כלשון אשכנז וי"ד ר"ס לא ידע מכו ומאין כוא וכן כרינא הסוס נשמע קולו מכרכו וקרנו כידוע לא ידע מכו סקול ומאין יבא כי אף שיתנועעו הקרבים כרינמו סקול מנין כפרט כסינונו ואיכותו שזומעין אותו. [ועסיס שזיר]. מביא ראיה שטגסס כוא

דברים אנו עומדים ואיני יודע מהו. התוקע יחד בארץ ונשמע ממקום אחר. וקולו של סוס כשהוא רץ ומרתיע. ומבין עפאים יתנו קול:

דבר אחר עליהם עוף השמים ישכון. אלו אומות העולם שהן מתכנסין על ישראל ומשעברין בהן כדי להרחיק אותן מן הקב"ה אף על פי כן אינן מניחין אותו שנא' מבין עפאים יתנו קול ומיחדים אותו בכל יום שתי פעמים ואומרים (דברים ו) שמע ישראל ה' אלהינו יי' אחד. מצמיה חציר. ר' יעקב בר אחא ורבי נחמיה ורבנן. ר' נחמיה אומר ראה לשון שהתקינו חכמים בברכת המוציא לחם מן הארץ שהוא מוציא הלחם מן הארץ. ורבנן אמרי שהוא עתיד להוציא גלוסקאות מן הארץ שנא' (תהלים עב) יהי פיסת בר בארץ ולחם לבב אנוש יסעד. א"ר יצחק בשלשה מקומות מצינו שהלחם פועד באברהם כתיב (בראשית יח) ואקחה פת לחם וסעדו לבכם וכתיב (סופטים יט) סעד לבך פת לחם. וכאן לחם לבב אנוש יסעד:

ישבעו עצי ה'. ישבעו מימיהם ישבעו ימיהם ישבעון כמעטן. ארזי לבנון. אמר ר' חנינא לא היו ארזים ראויים להבראות ולמה נבראו בשביל כבוד מקום שנא' ישבעו עצי ה' ארזי לבנון אין לבנון אלא בית המקדש שנא' (דברים ג) ההר הטוב הזה והלבנון. אר"ש בן לקיש לא היה זהב ראוי להבראות ולמה נברא בשביל בית המקדש שנאמר (שמות לח) כל הזהב העשוי לטלאכה וכן הוא אומר (בראשית ג) וזהב הארץ ההיא טוב ואין טוב אלא בית המקדש שנא' (דברים ג) ההר הטוב. אשר שם צפרים יקננו. רבי הונא בר פפא ורבי יהודה בשם רבי סימון חד אמר למה נקרא שמה חסידה שהיא נרמסת תחת חברותיה. וחד אמר שהיא חסה על שכיניה. רבי יהודה ברבי סימון אמר אינו מדבר אלא בשבטו של לוי שנא' (שם לג) תוסיך ואוריד לאיש חסידך. הרים הגבוהים ליעלים. אמר רבי יודן לא ברא הקב"ה את עולמו אלא בזכות אברהם שנא' (בראשית ג) השמים והארץ בהבראם. הן הן האותיות של אברהם. אמר רבי יודן ואם חמה אהה על זה ראה מה כתיב הרים הגבוהים ליעלים מה אם הרים הגבוהים לא נבראו אלא בשביל היעלים על אחת כמה וכמה שנברא העולם בזכות אברהם:

עשה ירח למועדים. אמר ר' שילא דכפר תכרתא בשם רבי יוחנן אין מונין ללבנה אלא משקיעת החמה הוי עשה ירח למועדים. הכפירים שואגים למרף. אלו האומות שהם כופרים בהקב"ה שואגים לטרופ את ישראל. תזרח השמש יאספון. כשתזרח שמשו של מלך המשיח יאספון העכו"ם. ולהיכן אל מעונותם ירבעון זה גיהנם. יצא אדם לפעלו. יצאו ישראל לקבל מעולתן מן הקב"ה שנא' (יחזקאל לד) ואחנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם. ולעבודתו עדי ערב. מי שהשלים עבודתו עד ערב. דבר אחר ולעבודתו עדי ערב אמר רבי אבהו בשם ריש לקיש מכאן אמרו חכמים שתהא היציאה של בעל הבית והבנייה משל פועל שצריך הפועל שתזרח לו השמש בשדה במלאכתו וצריך בעל הבית שתהא משקיע הפועל להיות בביתו:

מה

פירוש מהר"י הכהן

ענני חילוט: [ממקום אחר]. ענין בזכר ס' שלח לך דף קס"ט כן כתב בלוח חמס, ולא נמצא חללו לא סימן סוף כח ולא ענני כדבר הזה כלל בשלח לך. רק שדף ס' ע"ד איתא בהם חל חזי חל קלין דלא חתעידו לעלמין וכו'. ושם מוזכר מהו כחן התוקע יחד וכו' אשר הים שמואל נכון בו. ולהיות כי המאמר כלו שם אינו מוזכר הרבה גם חסר בו קצת ראיתי להביאו הנה מוזכר כלשון הקדש כדי שיחבר ג"כ מחזקו מה שהוא ענין לכאן וכמאמר נאמר לרש"י פסח ואמר בא וראה שלשה קולות הם שאינן נאכדים לעולם, חן קולות תורה ותפלה שבהם עולים למעלה ובוקעים את הקיפאים אבל קולות אחרים יש שאינן נאכדים ובהם שלשה, קול יולדת בשעה שהיא על המשבר אוסו קול משוטט מסוף עולם ועד סופו, וקול בן אדם בשעה יציאתו משם גם הוא כולן מסוף העולם עד סופו. וקול נהש כשנקטעו רגליו כשהלך בריאח עולם ואוסו קול גם הוא משוטט מסוף העולם עד סופו, מי חסיד קדוש כמה גדולים ויקרים קולות אלו, ולפיכך הם כולבין ושריין אלו הקולות כולן של נער בן וכולבין ושוטטין באויר וכולבין מסוף העולם עד סופו. ונכנסין לחן נקי ומהילות הארץ ונכנסים שם, וכשיהיו אדם קולו לצעוק ר"ל כיצור או כיוצא בזה הם מסעוררים ובאים אלל קול זה, פי' שזכו ענין ויד"ר ש"ל כנ"ל, שוב אמרו קול כנחש לא יסעורר אל קול אדם כנוצר, ואלא איך יסעורר הוא, כשהוא כשהוא אדם הכאה ר"ל ביקוע עינים בעיר או להקוע עין בארץ כנוצר כחן התוקע יחד וכו' איך יסעורר קול הנחש שהוא נמסר לקול הכאה זה ולא לקול אחר וזלחו מאלו שלשה, כי קול מתעורר לקול אכל דוקא מין למינו, ולכן כנ"ס קול השוער מעורר קול שופר העליון מין אל מינו הולך, דרך הנפש בכל לרעה למות ולהכאה לכן ג"כ לא יסעורר כי אם לקול הכאה כקול זה ממש, וסוד זה הוא נסתר ונעלם, א"ר שמעון ודאי זה הדבר דבר סתום הוא עכ"ל, כנה יש לך לעמוד על הצריך לך עד כאן: [שהוא מוסיף]. פי' שלכן תקנו לשון כוח המוסיף מפני שפירוש פסוק זה הוא ג"כ כן להוסיף לחם וגו' על ענין הכוחה שהוא מוסיף יוס יוס מן הארץ כענין מלמית הוציא לכמה ועשכ וגו' שהוא על הכוח יוס יוס דומיא נמי להוסיף לחם וגו' ורבנן אמרי אינו ענין לכרית המוסיף ואינו דומיא רק. כאן להוסיף לשון פסיד הוא על הפסיד: [ממעטן]. דברים אלו פירש הרב הגדול הרמב"ם בס' בראשית בדבור ויטע ה' אלכיס בן נעון כפסו: [ונרמסת]. פי' שמוסרת נפשה להיות נדונית למיתת מהנרמסת כמדת שמים עוף זה דנין ביניהם מיתות וממיתין את אשר עיית ונמתייב בדיניהם ואמרו חסדי על שכיניה הוא הענין שפי' רש"י בפ' שמיני שחולקת מונופיה עם חכמותיה: [אדם אדם]. פי' כדי שנקראו ישראל אדם: [במלאכתו]. פי' ישכים הרבה ללכת למלאכתו ובערב יקדים לפסוק קודם שקיעה

מדרש - מוסר קד - תהלים עז 153

מה רבו מעשיך ה' כולם בחכמה עשית: כגון אריא ואנקקתא וכלבא הוו קיימי בעא אריא למיזק כלבא והוי חמי אנקקתא וצרי ליה מיניה דהוא סעדא דאריא וכלבא סעדא דאנקקתא ולא הוו מוקי אהרדי תתחיל רבי עקיבא רואה ואוכר מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית. כשהיה רבי עקיבא מגיע למקרא זה הים גדול ורחב ידים אמר יש בריות גדולות בים ויש בריות גדולות ביבשה. אם עולות אלו שבים אל היבשה ואלו שביבשה לים מתות מקום חיותן של אלו מיתתן של אלו הוי מה רבו מעשיך יי כלם בחכמה עשית. ד"א זה הים גדול מדבר במלכות רביעית שהיא שולטת בעולם. שם רמז ואין מספר: אין מספר לגזרות שמכתיבין עלינו חיות קטנות עם גדולות דוכסין ואפרכין ואיסטרטוקולין. שם אניות יהלכון אלו האוניות שהם עושיין לישראל שהן מכתיבין עליהם בכל יום. ליתן זה יצרת. שכל כי שמתלוה עמהן עתיד להעשות שחוק עמהם לעתיד לבא:

ד"א מדבר בתורה. (איוז ז) ארובה מארץ מרה ורחבה מני ים. שם רמז אלו המסכתות דבר קפרא ור' חייא ודרב ודרבנן בבלי. חיות קטנות עם גדולות. אלו התלמידים הקטנים עם הגדולים שמחודדין זה את זה. שם אניות יהלכון אלו בני התורה זה אוכר מהור זה אוכר ממא דמנהגין עלמא. ליתן זה. כל כי שמתלוה עמהן עתיד הקב"ה לשחק עמהן לעתיד לבא. דבר אחר זה הים גדול מדבר בשאול. שם רמז ואין מספר אלו המתיים. חיות קטנות עם גדולות (איוז ג) קטן וגדול שם הוא. שם אניות יהלכון (קבלת יז) כי הולך האדם אל בית עולמו. ליתן וגו'. זה מובוי כן הרא מלוייתא. כלם אליך ישברון. שעניניהם תלויות לתהיה"ם. תשלח רוחך יבראן. באותה השעה יאמרו לשם שירה יהי כבוד ה' לעולם. ותדע לך שאינו מדבר אלא בתחיית המתיים שבתחיית המתיים כתיב (ישעיה מז) ישאו מדבר ועריו חצרים תשכב קדר ירונו יושבי סלע מראש הרים יצוחו. ישימו לה' כבוד. מה כבוד שאוכר להלן תהיה"ם. אף כבוד שנאמר באן תחיית המתיים. באותה השעה הן אומרים שירה הרא הוא דכתיב (תהלים נז) שירו לוי שיר חדש. דבר אחר זה הים גדול מדבר בים. שם אניות יהלכון. אמר ר' יצחק בר מריון אילולי שכתוב (ישעיה מז) הנותן בים דרך. מי שהוא בים מיד היה כת. **תסתיר פניך יבחרון.** רבי ורבי נתן רבי אמר אילולי איילו של הקב"ה שהוא נותן ומנין על האדם הזה הוי הורגין אותו המויקין שנאמר (זכר נז) בורא נוב שכתים שלום שלום. תשלח רוחך יבראן אימתי כשתהדרש פני אדמה אותה שעה יהי כבוד ה' לעולם. אמר רבי ברכיה בשם ר' לוי אמר הקב"ה אני לא שפתי בעולמי והעכו"ם עכחים וכו' בכזמור ע"ג. הסבים לארץ. ותרעד אליהו ז"ל שאל לרבי. נהוראי. אמר מפני מה הזועות באות. אמר לו מפני המעשרות שאין מוציאין בתקן. אמר לו אליהו ז"ל נראין הדברים כדברך אבל אינו כן אלא כשהקב"ה סבים ורואה בעכו"ם ובתי קרקסאות וישבין ובהם"ק חרב הוא מביט בעולמו ומבקש להתריבו שנאמר (צמח ח) ה' מציון ישאג. הוי המביט לארץ ותרעד. רבי אחא אכר בעק משכב זכור. אוכר לו הקב"ה אתה הרחעת איבריך בסקום שאינו ראוי לך אף אני פועל את העולם בעבורך הוי המביט לארץ ותרעד. אמר רבי שמואל בר נחמן כל מקום שנא' רעש אינו אלא הפסק מלכות ואי זהו בית אב שלהם (ירמיה נא) ותרעש הארץ. מה כתיב בתריה כי קמה על בבל מחשבת ה'. אשירה לה' בחי. רבי ינאי ורבי יהודה בר' שמעון חד מהן אמר אילו אדם נתון תחת צירו של דלת כדי להנצל מן המיתה אינו ניצל. ואחרתא אמר אילו נתון לשוננו תחת צירו של דלת כדי להנצל מן שאול אינו ניצל. הוי אשירה לה' בחי:

יתמו

פירוש מהר"י הכהן

סקיפס: [ואנקקתא]. מין חיה או עין נמורגמן בערך חקא: [אריא למיזק כלבא]. סי' הארי רצה לכזק את הכלב וביה האנקקתא רואה זה ונתיירא מן הארי ויצר לו מאד משני שהוא הוא מאכל וטרף לארי בלאו הכי וכלב הוא מאכל ומזון לאנקקתא ועם כל זה לא כזקו זה את זה כלל: [ואיסטרטוקולין]. כמו איסטרטיגין כלסון אשכנזי סרטיגין: [האנויות]. סי' שטרות: [שמחלום עמחן]. סי' שמחלום ומחלום עם האומות: [מני ים]. סי' כרי לך שנקבאת ים. כן גש זה הים הגדול וגו' כה ידבר: [דמנהגין עלמא]. סי' כאניס זו סנהוגס דים: [לשחק]. סי' לשמות: [מלוייתא]. סי' סלוייתא שמלויין אומן היא חסד וטובה אלנו, וספי' כנדסם בגליון הילקוט כזה לא נראה כלל וסעוט הוא בידי מי שהעלהו: [מהיית המתיים]. סי' כי הוי יושני סלע וגו' סירגס יתכן המתיים שיהיו למעוד ירמו קולם, גם סעטין מתחיל כספוק שלטנו שירו לה' שיר חדש מדבר על כרחן בתחיית המתיים כאמרס ז"ל כלבון שיר לשון זכר לא כלל כשירות של עולם הוא שנאמרו כלבון שירה לשון נקבה: [הים מתי]. סי' וכו' רמזים דשם חיות וכלבון: [א ילו]. סי' כחו: [שלוס וגו']. סי' כי המדרש כזה ישרש כלי קרא כפי שפס יתכרך גור שלום לרחוק שהם המזיקין המרוחקין ממנו ושלום לקרוב הם כבני אדם הקרובים אליו: סיכא שלום מתוך צויהם וכו' כלאים שמביא ששמע מזה אלולי זאת היו המזיקין הורגין את האדם: [מזיון ישאג]. סי' מחמת מכ בעכו לזיון ישאג. ולרין להיות וכו' מזיון ישאג שהוא הספוק ואל ד' דכתיב כסריה ורעבו שמים וארץ שוב פיקר כלאים ככשיל זה יכא כרעס וכזועות לאסוקי קרא דעמוס ח' ס' מזיון ישאג לא כתיב כים רעס כלל, וכרי אלו רואים שהמדרש דורש וכו' מלת רעס כהמשך דבר הזועות: [ותרעש הארץ]. ירמיה נא:

ותמו

יתמו חסאים מן הארץ. רבי יהודה ורבי נחמיה רבי יהודה אומר יתמו יעשו תמימים. ורשעים עוד אינם. אינם עוד רשעים. באותה שעה ברכי נפשי את ה'. רבי נחמיה אומר יתמו רשעים עוד אינם אותה שעה ברכי נפשי את ה'. רבי מאיר הוה ההא מינא בשיבכותיה דהוה מצער ליה טובא הוה בעי עליה דלימות אמרה ליה ברוריה אתתיה מאי דעתך משום יתמו חסאים מי כתיב חסאים יסופון חסאים כתיב יתמו חובייא ורשעים עוד אינם. אותה שעה ברכי נפשי את ה'. אבר רבי שמואל בר יצחק לפי שבעולם הוה פרעה נידון בפני עצמו. סיסרא בפ"ע. סנהריב בפני עצמו. וכל או"א בפ"ע אבל לעתיד לבוא כולם נידונים בבית אחת שנאמר יתמו חסאים מן הארץ אותה שעה ברכי נפשי את ה'. אבר רבי שמואל בר אבא מראש הספר ועד כאן סאה ושלשה מוסורין ואין כתיב בהן הללויה. וכשהרשעים נגמדין מה כתיב ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה' הללויה. גולטה (משלי יא) באבוד רשעים רגה :

מזמור קה

הודו לוי קראו בשמו. אמר רבי יוסי בר הלפתא לרבי ישמעאל בריה אתה מבקש לראות את השכינה בעולם הזה עמוק בתורה בארץ ישראל שנאמר דרשו יי ועזו בקשו פני תמיד. זכרו נפלאותיו אשר עשה. אמר רבי אלעזר (בראשית כה) כי ביצחק יקרא לך זרע. כל מי שהוא בשם יצחק עולמית הרי הוא כיצחק שנאמר כי ביצחק. רבי יודן אמר במקצתו ולא בכולו שנאמר ביצחק ולא בכולו כל מי שמודה בשני עולמות יקרא לך זרע וכל מי שאינו מודה בשני עולמות לא יקרא לך זרע. זכרו נפלאותיו אשר עשה זרע אברהם הוא ה' אלהינו בכל הארץ. מהו הוא יי אלהינו את מוצא חמשה הוא לרעה וחמשה הוא לטובה. (סס יא) הוא היה גבור ציד. (סס לו) הוא עשו אבי אדם. (נמדנר כו) הוא דתן ואבירם. (דכ"ג כח) הוא אחי המלך. (אסתר ה) הוא אחשוורוש. והוא לטובה. (דכ"א ח) הוא אברהם. (שמות ו) הוא משה ואהרן. (עזרא ז) הוא עזרא עלה מבבל. (דכ"ג לב) הוא חזקיה מתם מי גיחן. דוד הוא הקטן. אמר רבי ברכיה בשם רבנן הקב"ה נכנה עם הצדיקים שנאמר הוא ה' אלהינו בכל הארץ משפטיו. זכר לעולם בריתו דבר צוה לאלף דור. אמר רבי חייא בר אבא לאלוף שבדור. למעולה שבדור. כדתנן תקוע אלפא לשמן הוי דבר צוה לאלף דור. אמר רבי חייא בשם רבי שמואל בר נחמן תשע מאות ושמונים דור היה ראוי לעמוד שכולם נכחו בדור המבול שכן אמר הקב"ה שהוא עתיד ליתן את המילה אחר אלף דור. ואת מוצא עשרה דורות מאדם ועד נח עשרה דורות מנח עד אברהם. רב הונא בשם ר' אלעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר דבר צוה לאלף דור אלף דור עלה במחשבה להבראות וכמה נמחו מהם תשע מאות ושבעים וארבע מאי מעמיה דבר צוה לאלף דור ששה דורות באברהם עד משה הוי דבר צוה לאלף דור זו התורה ואין דבר אלא תורה שנאמר (שמות כ) וידבר אלהים את כל הדברים האלה. בהיותכם מתי מספר כמעט עד שלא תפריה בששים דיבוא נחלת הארץ לפניכם שכיון שהלכו שמעון ולוי ועשו אותו מעשה בשכם מה אביהם אומר להם (בראשית לד) עברתם אותי להבאישני ואני מתי מספר :

ויתהלכו מנויאל גוי. מדבר באברהם ושרה שנאמר (סס יג) ויהי רעב בארץ וירד אברהם מצרימה. לא הניח אדם לעשקם אלו המצרים. ויוכת עליהם מלכים. זה אבימלך ופרעה שנאמר (בראשית יב) וינגעה את פרעה נגעים גדולים. אל תגעו במשיחי. אמר רבי ברכיה אלו האבות. ובנביאי אל תרעו. אלו האמהות שהיו נביאות. אמר רבי יודן בשם רבי יצחק (סס) ויוגר לרבקה את דברי עשו מי הגיד לה והלא ברבו דבר שנאמר (סס כו) ויאמר עשו

פירוש מהר"י הכהן

[יתמו חובייא]. פי' כעונות יתמו שיעשו חסוכה ולא יכיו עוד רשעים ולא ברכי נפשי וגו' כדעת רבי יהודה לכן הסתכל עליהם דבר זה שיטתו, וכן עשה וכן כוה לכו כדאיתא בברכות: [ועד כאן]. פי' עד מזמור זה שאנחנו בו ובברכות אמרו מאה ושנים, והקשו כני מאה ומלת כוין ופירלו אחרי האיש ולמה נגשו גוים הדא פרשהא היא: [וכשהרשעים נגמדין]. וזה לדעת ר' נחמיה ונקט לה דליקו עלה באגוד רשעים רגס דמיוני כשהרשעים כלים, אבל הוא קרא לא קשה אדר' יהודה ואיבו לא אמר רק דקרא דיתמו לאו פירושו כפי דאכור לקלס לדודים אבל שביעא שהרבה עצמים רשעים נאבדים וכלים אשר נאמר על זה באגוד רשעים רגס: [ועזו]. פי' דרשו ה' וזכו בארץ ישראל כי כס שכינתו ודבר בחוזה לארץ כמו שאין לו אלה, ועזו זו הסורה, ה' עזו לעמו יתן ולו הרי נקשו לראות פניו: [פולמית]. פי' שומד נלדקו פולמית יקרא לך זרע: [שלינו מודה]. פי' דלענין זה ג"כ דריש כי"ת כל ביצחק על שני עולמות, ועיין בילקוט דברי רבי יודן: [מכו הוא ה' אלהינו]. פי' למען לי הוא לימא ה' אלהינו בכל הארץ משפטיו: [תקוע לשמן]. משנה היא במנהגות פ"ה: [עשרה דורות]. פיין בסוף פ' בראשית רבה פ' כ"ה: [מתי מספר]. פי' כתיב לפנינו לאמר לך אהן אח ארץ כנען הנל נחלתכם וסמין ליה נהיהם מתי מספר, נוארו כהיהם מתי מספר מעט היתה הארץ ונחלה לפניהם כהנחתו ית' דהיינו מאז עשו שמעון ולוי אותו מעשה בשכם שאמר אליהם ואני מתי מספר גם אז היתה הארץ מזומנת לנחלה

עשו בלבם: אלא רוח הקדש הנד לה. ויקרא רעב על הארץ אמר רבי יהודה בר נחמן בשם רבי שמעון בן לקיש ראוי היה יעקב לירה למצרים בשלשלאות של ברזל ובקולרין ועשה לו הקב"ה כסה עלילות וכסה מנגנאות וגמבר יוסף למצרים כדי לירד. ויקרא רעב על הארץ וכל כך לסה (ס"ס מו) ויבא יעקב מצרימה. אמר ר' פנחס הכהן בר חסא משל לפרה אחת שהיו רוצין למשוך אותה למקולין שלה ולא היתה נמשכת מה עשו משכו בנה תחלה והיתה רצה אחריו. כך עשה הקב"ה מנגנאות שעשו אחי יוסף כל אותן הדברים כדי שירדו למצרים גם כן כדי שירד גם יעקב.

עד עת בא דברו: רבי חייא בר אבא ורבנן חד בא דברו של יוסף. וחד אמר עד עת בא דברו של הקב"ה שאמר יוסף לשר המשקים (נראות מ) כי אם זכרתני אתך. אמר לו הקב"ה כך אמרת חייך שתעשה שם עוד שתי שנים שנאמר (ס"ס מח) ויהי מקץ שנים ימים. לפיכך עד עת בא דברו. שלח מלך ויתירוהו. שמו ארון לביתו. אמר רבי לוי בשם רבי יוחנן בן שאול אמר להן. יוסף מה אתם סבורין שאין הקב"ה מטעימני סמה שבורך וקני ליעקב אבי ומה ברכו (ס"ס כו) יעבודך עמים וישתחוו לך. לפיכך (ס"ס מב) ויוסף הוא השליט על הארץ הוי שמו ארון לביתו. לאסור שריו בנפשו כיון שביקש פרעה להמליך את יוסף אמרו לו סנקליסין שלו וכי יש עבר שמולך נטלן וחבשן עד שבאו אחיו להודיע שהוא בן גניסין ואחר כך גררן בחבלין. דבר אחר לאסור שריו כתיב זה פוטיצר. ויפר את עמו ויעצמהו מצריה. אמר רשב"ל משל למה"ד לשני שרים שהם בבסילקי זה גדול וזה גדול אלא שזה גדול מזה. וגם כן לשני גבורים זה גבור וזה גבור אלא שזה גבור מזה. הפך לבם לשנוא עמו. רבי חייא בשם ר' יוחנן ורבי יודן בשם ר' יהוצדק אהמול (ס"ס מח) והקול נשמע וייטב בעיני פרעה ועבשיו הפך לבם לשנוא (ס"ס מח) ויקם מלך חדש.

שמו בם דברי אותותיו: אמר רבי יודן ברכי סימון שהיו הסכות נרשמות בהן בנוסן. שלח חשך ויחשיך משל לקוסטיגור שהלך לעשות שליחותו והקשה עליהם יתר מראי כך שלח חשך ויחשיך ולא מרו את דברו. שרץ ארצם צפרדעים. אמר ר' יוחנן בכל מקום שהיו רובצין שם היו נעשים צפרדעים. תאמר בבתי השיש ובבתי הסיסים לא היו עולין אתמהא. אמר רבי ישמעאל ברבי יוסי זה אחר מן הדברים שהשליט רך בקשה כיון שהיתה הצפרדע עולה היתה אומרת אני שלוחו של מי שאמר והיה העולם והיה השיש נבקע מאליה והיתה עולה שנאמר (תהלים עח) וצפרדע ותשחיתם כענין שנאמר (ויקרא כב) כי משחתם בהם מוס בם. (אמר ויבוא ערוב) נתן גשמים ברד. ויך גפנם ותאנתם אמר רבי הונא בשם רבי שמעון בן לקיש בפילקים הזה היה יורד הברד עליהם. אמר רבי יוחנן טמילתיה דר' שמעון את שמע תרתין הדין גפנים על ידי שהיו דקים היה יורד בפילקין. אבל לשקמים בא חנוטל שנאמר ושקמתם בחנוטל. ויך כל בכור בארצם. אמר רבי אבא בר כהנא בכור לאיש בכור לאשה בכור לבהמה. וכל בית שלא היה בו בכור היה הורג לאפטרופוס שהיה שם. ויוציאם בכסף וזהב. אמר ר' אליעזר הגדול הירוד שבישראל הוציא בידו מצרים תשעים חמורים טעונים בכסף וזהב.

פירוש פהר"י הכהן
נחלה להם: [ובקולרין]: פי' משני גזרת הגלות נכרית בין הנחלים: [מנגנאות]: פי' גלגולים ופכונים: [סנקליסין]: פי' יועליו ושריו: [בן גניסין]: פי' מיוחסים: [פוטיצר]: פי' ולאסור לשון חסד מלשון ונשאו קטורה כדכ"י שם: [בבסילקי]: פי' שם מקום או מדינה: [ולא מרו]: פי' הקב"ה שלח אותם לעשות חשך וחסד בקשו עליהם ויחשך שוויחשך עוד ולא מרו כזה דברו ית' כי גם צעניו וית' כוונת: [הססיסים]: פי' נדבכים: [בפילקים הזה היה יורד הברד עליהם]: גירסא בערוך הוא כעילקי וזהו גרון כלשון גון: [בחנוטל]: פי' מדרכי שמעון דקדק לומר בפילקים היה יורד עליהם, לדיוקי קאמר עליהם הוא שירד בפילקים דהיינו על הגפנים הנזכרים כאן שהם קלים להקץ נגמרו חלל מדי אחרינא לא וסורס לנו למדכס בחנוטל הכחוב גבי שקמים הנזכרים חלל גפנים לעיל בחנוטל ע"ה דרך נטריקון ז"ל ח"ן ומ"ל, ולהבין דלא קאי ושקמתם בחנוטל על יסודו בנדר גפנים שלפניו רק אחת ארבע שלפניו קאי, ובחנוטל הוא שם ארבע שכל על חילוני שקמים ומלל אפסכ וירק העץ ואלכו כדכ"י שם חלל לא שנקץ ונכרת העץ עצמו כי עב הוא מאד: [לאפטרופוס]: פי' גדול שכיית שיהי שם: [בכסף וזהב]: אפשר לומר דרך כלל ולמלא דבדיחותא כי ר"ל הגדול כוונתם לו שני דברים. א' כנו ויוציאם נראה דקאי על המצרים דאוריזו כנו בכל הענין עד כה, בסך את מיתיהם וגו'. דגמס, שרץ ארצם. נחדרי מלכיהם. כנים בכל גבולם. וכן הכל הכנוים על המצרים. והרי ויוציאם אישראל קאי ולא מפרש רק וסוחס הכנוי בכל הקודמים דלישתחמם המצרים. ב' שטעינתם כסף וזהב חולה ע"י כך כנו ית' כהנא ויוציאם בכסף וזהב ולא כן נראה שנה נכרית בין המצרים דקאמר אחרי כן ולא ברכוש גדול דתלי בישראל, וכן בכל מקום שמדבר הכחוב מוס בשמות וזכא. ונללם וינללו. הכל יסלה בישראל. ויסי לו א"ל לומר ויוציאם כסף וזהב ויכוס ג"כ נכון כזה שלא יכתוב ב' בכסף כי ויוציאם בכסף לשון מנומנס כדכ"י הוא. מזה ראש רבי אלעזר לדרוש כי מזה מה יתלם באמת הכנוי ויוציאם במצרים בכל הענין להורות שהוצאת כסף וזהב היא בחמורים טעונים שזכו כנוי המצרים כנודע מאומנם. כשר חמורים כשרם. ולרמו ככמה חמורים טענים כזה גם ב' נוספות בכסף וזהב לרמו כי לשנים היו חמורים כמנין כסף וזהב שהוא ק"ז דהיינו תשעים לכל אחד. ואומרו הירוד שבישראל זה לקח מואין כעכאיו כוול דמאצא אין כזה כוול וזאת מזה חלל רבים שהיה לפס וזמר

שְׁמַח מצרים בצאתם. אמר רבי ברכיה משל לבעל בשר שהיה רוכב על החמור חמרא מסבי אימת נחית ליה מיניה. ואיהו מסבי אימת נחית מן חמרא. כיון דנחית ליה חרי גברא וחרי חמרא ולית אנן ירעי מאן חרי מפי. כך כשהיו ישראל במצרים היו המכות באות על המצרים והיו מקוים המצרים אימתי יצאו ישראל וישראל מקוים אימתי יגאלו הקב"ה. כיון שנגאלו התחילו אלו ואלו שמחים ואין אנו יודעין מי שמח יותר ממה שאמר דוד שמח מצרים בצאתם אנו יודעים שמצרים שמחו יותר. פרש ענן לכסך ואש להאיר לילה. רבי מאיר אומר שני עננים היו שנאמר (שמות מ) כי ענן ה' על המשכן יומם. רבי אלעזר בן שמוע אומר ענן אחד היה שנא' פרש ענן למסך ואש להאיר לילה. חזקיה אמר למה היה משתנה ליהן מפני הובין והמצורעין כדי שיהיו יודעים אימתי יום ואימתי לילה. פתח צור ויובו מים. אמר רבי חמא בר חנינא בתחלה היה מוציאה דם והיו ליצני הדור אימרים עכשיו אנו הולכין וניתנין פינו עליה ונשתה אותו הדם ואח"כ הוציא מים ושפסם שנאמר ונחלים ישמיו. ויתן להם ארצות גוים ועסל לאישים יירשו. ר' חנינא שאל לר' חייא בר אבא מהו ויתן. להם ארצות גוים בעבור ישמרו חוקי ותורותיו א"ל פועל שהיה עושה עם בעל הבית ויגע עמו ויתן לו שכרו מה הוא מחויק לו טובה שעשה מלאכתו באמונה ונותן לו שכרו משלם. ואמר דוד הסך לפני הקב"ה רבונו של עולם אנו פועלים עצלים ואין אנו עושים עמך באמונה שנאמר בעבור ישמרו וצריכים אנו להתחייק לך טובה שנחת לנו ארצות של גוים ואם אנו משמרים אין לנו להתחייק טובה על זאת ומה עלינו לעשות לזמר ולומר הללויה :

מזמור קה קו

הללויה הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו. מי יכלל גבורות ה' וש"ה (תהלים מ) רבות עשית אתה ה' אלהי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו. הרבה נסים ונפלאות אתה עשית עכנו ואתה עושה גם כן בכל יום ויום ואין אדם יודע. ומי יודע אתה ה'. אמר רבי אלעזר בן פדת ראה כה כתיב (סס קלו) לעושה נפלאות גדולות לבדו מה כתיב לנוור ים סוף לגורים נותן לחם לכל בשר הפרנסה הזו שקילה כנגד הים שנקרע ללסוך מה הפרנסה הזו אי אפשר לעולם בלא היא. כך אי אפשר לעולם בלא נסין ובלא פלאין. ביצר אדם נתון על גבי המטה והנחש בארץ לפניו ובא לעמוד והרגיש בו הנחש כיון שבא ליתן רגלו עליו ברח הנחש מפניו. ואינו יודע מה פלאי עשה הקב"ה עמו. ומי יודע הקב"ה שנאמר לעישה נפלאות גדולות לבדו. הוא לבדו יודע נסים ונפלאות שעושה עמנו לפיכך הוא אומר רבות עשית אתה ה' אין ערוך לשבחיו. משל למה הדבר דומה לשני אנשים האחד היה גבור והא' חלש וכי החלש יכול לספר שבחו של גבור לאו. למה שאינו יודע מה שבחו וכחו אבל הגבור שהוא יודע מה כחו הוא יכול לספר שבחו של גבור הוי אומר מי יכלל גבורות ה'. אמר רבי שמואל ומי יכלל כגון אנו שאנו עוסקין בתורה כל צרכנו :

דבר אחר מי יכלל. אמר צופר הנעסתי לאיוב (איוב יא) החקר אלוה תמצא ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים. מי יוכל לחקור דוגמא שלו אלא גבהי שמים מה הפעל מה הוא אומר יכול אתה לספר מי פעל שמים והכוכבי' ואפילו משה רבינו שעלה למעלה למרום וקיבל את התורה מיד אל יד לא עמד על חקר זה. א"ר רבי הונא הבהן בשם ר' ירמיה בשם ר' חייא הגדול (זקל) וראיתי את כל מעשה האלהים זו התורה כמה דאמר (שמות לז) והלוחות מעשה אלהים הסה. כי לא יוכל אדם למצוא את המעשה באדם לא ימצא כי גם אם יאמר החכם לדעת אינו כן אם יאמר החכם זה משה רבן של הגביאים ושל חכמים לא יוכל למצוא מה שכתוב בתורה. ומי יוכל לומר שבחו אלא בניו שנאמר (דברים לג) אשריך ישראל מי כסוך. ובתיב אשרי שומרי משפט

פירוש מהר"י הכהן

יותר ויותר : [לבעל בשר]. המטיל כעל כשר מפני שהכבדו על המצרים הרבה : [על החמור]. המליך המלך בחמור מפני שנמשל המלכים נקראו חמורים : [מסבי לוימתיניהם]. פי' מביט ומלמס לוימתי ורדה ממנו מפני שהליכחו לאח כל כך : [שמחו יותר]. פי' אנו יודעים מהו החקר מדכתיב ותחוק מצרים על העם למסר וגו' כי דוד באוסרו כמה מצרים בלחם פתח ננו פתח לבקש ולעמוד על הדבר מן המקרה מה שלא היה נתגלה לנו בלאו הכי : [ענן ה']. פי' כיון שאמר ענן ה' מכלל דליכא אחריות שאינו ענן ה' : [משחנה לבן]. פי' שביטוי הים מלבין ונלילס האדים כדאיתא בילקוט סוף סקודי ומקומות רבים במדרשים : [הובין]. פי' שידעו לספור ו' נקיים : [והוציא מים]. פי' פתח צור הוא ענין לעלמו : [באמונה]. פי' אינו צריך להתחייק לבעל הבית טובה על שנתן לו שכרו לכל כשעשה שאינו עושה עמו באמונה ונותן לו שכרו משלם מכלל צריך להתחייק לו טובה : [לבדו]. פי' הוא לבדו יודע מה כדנפשו : [אין ערוך]. פי' זהו דכתיב בתורה אין ערוך חלין וגו' : [כל צרכנו]. וזה שכתוב אחריו אשרי שומרי משפט : [מה תזעל]. אחר פסוק החקר אלוה כתוב כן : [החכם לדעת]. סיפא דקרא

משפט. (נראה ש' יא) כי ירעתיו למען אשר יצוה. כיון שיצאו ישראל מצרים וקרע להם הקדוש ברוך הוא את הים והעבירן בתוכו באו מלאכי השרת לקלם לפניו ולא הניחן הקדוש ברוך הוא שנאמר (שמות יד) ולא קרב זה אל זה כל הלילה ואינם אלא מלאכים שנאמר (ישעיה ו) וקרא זה אל זה ואמר. אמר להם הקב"ה כשהו ישראל יקלסו אותי שנאמר (שמות טו) או ישיר כשהו זה לא נאמר אלא ישיר כאדם שאומר פלוני יאמר שירה תחלה (שם) מי כסוך באלים ה' מי כסוך נאדר בקידש: מה הוא נורא תהלות. אמר רבי יודן נורא אתה. על כל תהלותיך. כיצד מלך בשר ודם נכנס לסדינה מקלסין אותו שהוא גבור ואינו אלא חלש. שהוא עשיר ואינו אלא עני. רחמי ואינו אלא אכזרי. אבל הקב"ה אינו כן אלא מכל דבר שמקלס אדם להקב"ה הוא יש בו יותר ויותר מבאן שהוא נורא על כל תהלותיו. אמר דוד המלך כשם שקילסוך בעולם הזה כך יקלסוך בעולם הבא. (תהלים עח) לא נבחר מבניהם לדור אחרון מספרים תהלות ה' ואנו מקלסין (שם עט) ואנחנו עמך וצאן מרעיתך נודה לך. דבר אחר מי ימלא גבורות ה' אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת. שאלו תלמידיו לרבי מרשן מי הוא שעושה צדקה בכל עת זה הכותב ספרים ומשאלין. א"ל ובטל הוא מי שש' צד תינוקות. ובטל הוא מי שמגדל יתום. אמרו והוא נפיק ערשילאי. אמרו עדיין אנו צריכין למודעי. רבי אלעזר המודעי אומר לא עסר ערשילאי אלא בכת הפרנסה שהוא אוכל הוי עושה צדקה בכל עת. זכרנו ה' ברצון עמך. אמר דוד רבון העולמים כשתעשה ישועה על ידי מרדכי וזכרני. א"ל הקב"ה חייד לך אני מדבר קדמאי איש יהודי שהיה משבט יהודה ואח"כ ושמו מרדכי. לא זכרו את רוב חסדיו 'אמר ר' אבהו ברבי כהנא בשם ר' אליעזר שתי המטרות הסרו שנאמר ויסרו על ים הרי אתה. בים סוף הרי שתיים. אמר רבי אבא בר כהנא בשם רבי לוי (ואילמלא אילו של הקב"ה) שנעשה להם הים מינא שנא' (מקדוק ג) חומר מים רבים כדי ליפרע מצרים דכתיב (שמות ח) ויסררו את חייהם בחומר. כיון שירדו לים אומרים אלו בלו בעוש בעיטך. ודוש דישך. כמיט ולבנים יצאנו ובטיט ולבנים באנו. וינער בים סוף ויחרב רבי הונא ורבי אחא חד אמר (שם טו) נשפת ברוחך כסמך ים. וחר אמר מנהם עליהם כנהמת יב. ויכסו מים צריהם. רבי יהודה ורבי נחמיה רבי יהודה אומר אפילו פרעה שנא' אחד מהם לא נותר. ר' נחמיה אומר פרעה לעצמו נותר שנא' (שם ט) ואולם בעבור זאת העמדתך. ויש אומרים אף הוא באחרונה טבע שנאמר וינער פרעה וחילו בים סוף:

ויקנאו למשה במחנה. אמר רבי שמעון בן ינאי נמנו ישראל במדבר למנות דתן במקומו של משה ואבירם במקומו של אהרן שנאמר (מדבר יד) נתנה ראש הוי ויקנאו למשה ומה גרמו לעצמן תפתח ארץ ותבלע דתן ותבס על עדת אבירם. יעשו ענל בחורב. הרא הוא דכתיב (דברים טו) ובחורב הקצפתם. אמר רבי מאיר אית אתרין דקרין לאבלא קיצפא. אמר רבי שמעון בחורב טענו ובחורב פרקו שנאמר (שמות לג) וינצלו בני ישראל את עדים. ויסירו את כבודם בתכנית שר. רבי פפייס אמר בשור של מעלה אמר לו רבי עקיבא דיין פפייס הרי כתיב אוכל עשב אלא מה אני מקיים בתכנית שור אוכל עשב אין לך מנוול ומשוקץ מן השור בשעה שהוא אוכל עשב. ויאמר להשמידם. רבי ברכיה בשם רבי יהודה ברבי סימון משל לקטיגור שהיה מקטרג לבן שר מלך. מה עשה הפניגור דחה אותו ועמד במקומו והקטיגור ראה אותו והלך לו כך לולי משה בחירו. רבי שמואל בר נחמן אמר משל למלך שכעס על בנו בא לחתום בקולמוס ליתן לו אפופסין בא הסניגור וחטף הקולמוס מידו כך להשיב חמתו מהשחית וישא ידו להם. אמר רב הונא בשם רבי שמואל בר נחמן במעשה של פנור נתחייבו שיהיו המלכיות שולטין בם שנאמר וישא ידו להם וכל כך למה ויצמדו לבעל פנור. כי הסרו את

פירוש מהר"י הכהן
דקרא הוא: [שומרי משפט]: סי' כדלעיל בסמוך שאלו ימללו גבורים ה': [אשר יצוה]: סי' וכתוב בתורה ושאנו ונו' וזה הוא רחיה שישראל הם שומרי משפט: [זה אל זה]: סי' מדכתיב לשון זה אל זה על כרחך במלאכים ידבר כמון שכתוב בהם וקרת זה אל זה: [ובטל הוא]: סי' חיק יחיה זה לדקס ככל עת הלא הוא אינו לומר. וכן חת"כ: [נכת הפרנסה]: סי' כזכו הפרנסה שהיה אוכל משלו לא יתמוססו וכסיו: [ביום כוף]: פיין כרש"י תחלת דברים: [שמים]: סי' כי ים וים סוף כ' דברים מחולקים הם: [ונטיט ולבנים]: סי' וכו כהמראה כעל הים שמה שעה הקב"ה לעולם כדי להפרע ממלכים נמסר כנגד מדה חסדיהם הם לרעה והמרו על כך עליו: [נהם עליהם]: סי' חד אמר לענין טביעת המלכים אפילו גערה כמו בעשותו אוחו לחרבה לא היה צריך רק נשיפה וחד אמר נהימה כנסתהריב: [כנהמת ים]: סי' גבי סנחריב כתיב (ישעיה ח) וינהם עליו כיום ההוא כנהמת ים הרי זה בא ללמד ממעלתו של פרעה. על שם סנחריב ונמלא למד מסנחריב לומר שגם כפרעה לא היה צריך להחזיר עליהם כיום רק נהימה: [קילסא]: סי' שיאמר ונחירג הסאכלתם כלומר שהיו מתאכלים על עדים כדמפרש ואזיל רבי חזקוני: [אוכל עשב]: פיין כמדרש חזקוני כשאק לסיסזי: [אפופסין]: סי' עונשו: [וישא ידו להם]: סי' וכתוב בתורה וישא ידו להם כיום שגשג להגלותם בין המלכיות כעבור וילמדו לבעל פנור הכתוב אחריו זה אמרו וכלי כן

את רוחו ויבטא בשפתיו. אמר רבי יודן נשבע משה שנא' (כמדבר כ) וירם משה את ידו כענין שנא' (דניאל יב) וירם ימינו ושמאלו אל השמים. אמר רבי יודן בריה דרבי יודן כי הפרו את רוחו ויבטא בשפתיו כענין שנאמר (ויקרא ה) כי תשבע לכבא בשפהים:

ויעבדו את עצביהם. אמר רבי יודן מקישין בזוג ואומרים הרי הן כמותנו הרא הוא דכתיב ויהי להם למוקש. פעמים רבות יצילם כמה פעמים היו מכעיסין להקב"ה והיה מאריך רוחו עליהן ומציל אותן מצרתן. (סופ. יס ג) ויעשו בני ישראל הרע בעיני יי'. ומה כתיב (זופטיס ג) וידל ישראל כענין שנאמר (ויקרא יד) ואם דל הוא הוי פעמים רבות יצילם. וירא בצר להם בשמעו את רנתם. אמר רבי אלעזר אין ישראל נגאלין אלא מתוך חמשה דברים. מתוך צרה. ומתוך תפלה. ומתוך זכות אבות. ומתוך תשובה. ומתוך הקץ. מתוך צרה שנאמר וירא בצר להם. מתוך תפלה שנאמר בשמעו את רנתם. מתוך זכות אבות שנא' ויזכור להם בריתו. מתוך התשובה שנאמר וינחם. כרוב חסדיו. מתוך הקץ שנאמר הושיענו יי' אלהינו וקבצנו והצילנו. ואף משה כללם כולם בפסוק אחד שנאמר (דברים ד) בצר לך ומצאוך הוי וירא בצר להם. ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם מן עלמא דהוינא ביה עד עלמא דאנן ביה. אמר רבי אלעזר בשם ר' יוסי בן יסראל אמן שבועה אמן קבלה. כדכתיב במומור פ"ח כל מי שעונה אמן בעולם הזה וכו'.

מומור קו

הודו ליי' כי טוב כי לעולם חסדו. יאמרו גאולי יי' אשר גאלם מיד צר. זה שאמר הכתוב (ישעיה מו) למעני למעני אעשה כי איך יחל. למעני אינו אומר פעם אחת אלא למעני למעני שני פעמים אמר הקב"ה איני עושה אלא בשביל שמי שלא יתחלל ולמה שני פעמים למעני למעני אמר הקב"ה כשהייתם במצרים גאלתי אתכם בשביל שמי ויושיעם למען שמו. אף באדום אעשה בשביל שמי. וכשם שנאלתי אתכם בעולם הזה כך אני עתיד לגאול אתכם לעולם הבא. וכן הוא אומר (קהלת ה) מה שחיה הוא שיהיה. לכך אמר שני פעמים למעני למעני ולמה (ישעיה מו) ובבדוי לא אתן. אמר רבי הונא חבהן בשם רבי אבין זה הוא שמשה סוכיח להן לישראל בסוף ארבעים שנה (דברים ט) וידעת כי לא בצדקצך וביושר לבבך אתה בא וגו' כי ברשעת הצוים האלה הרי שאינו עושה אלא בשביל שמו הגדול. ע"ז אמר דוד הואיל ובשמו הוא נקרא נקלם לו. הודו ליי' כי טוב. אמר רבי ברכיה בשם רבי חלבו בשם רבי שמואל מה הוא יאמרו גאולי ה' אלו ישראל. וכן ישעיה ספרש (ישעיה לה) ופרווי ה' ישובון. ופרווי ה' ולא פרווי אליהו ולא פרווי סלך המשיח אלא ופרווי ה'. דבר אחר הודו ליי' כי טוב. ומאמצות קבצם. תעו במדבר וזה קילום הוא תעו במדבר. אמר רבי יהודה ברבי שלום מהו אומר למעלה הושיענו יי' אלהינו ברוך יי' אלהי. אמר הקב"ה אף על פי שמעו אני נגאלם כמו שעשיתי במדבר. (שם מו) ישראל נושע ביי' תשועת עולמים עולם אינו אומר אלא עולמים. ואומר (זכריה יב) והושיע ה' את אהלי יהודה הוי תעו במדבר. ויצעקו אל ה': **דבר אחר** יאמרו גאולי יי' אשר גאלנו היה לו לומר או אמרו גאולי ה' אשר גאלם או יאמרו גאולי ה' אשר יגאלם. אמר רבי יהודה ברבי שלום כמה יפה הוא אומר לפי שפאמרו של הקב"ה מעשה. אמר רבי הונא בשם רבי הושתאי בשם רבי שמואל בר גחמן ומסקים אחר את למד שמאמרו של הקב"ה מעשה הוא ומסי' את למד מאברהם מה כתיב (בראשית טו) ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי אתן אינו אומר אלא נתתי וכי עד עכשיו הוליד בנים אלא שמאמרו של הקב"ה מעשה. אמר הקב"ה אמרתי דבר נעשה מעשה אף כאן הוא אומר גאולי ה' שכבר גאלם. מאמצות קבצם. כשם שהצפור נתונה ביר הצייד אם מבקש מסי'.

פירוש מהר"י הכהן

קד למס וכו' [נשבע]. פי' שיתן הסלע מים: [לנצח נשפטים]. פי' הראשון יליף ליה מוירם משפ אח ידיו והשני מוירם נשפטים ואין זולת זה כינוי: [דל הוא]. פי' נעשו דלים ולא הסוגה ידם לקרבן עני כך הוא בילקוט: [וקבצנו והצילנו]. פי' בזמן הקצון: [ומגאלון]. פי' בילקוט: [אמן קבלה]. פי' וכאן הוא קבלה: [איך יחל]. פי' אומרו אשר גאלם מיד צר דמשמע אף אם חיסר רחמים לכן רק מתוך צרה גדלעיל ח"כ וכו' ענין למעני: [שלא יתחלל]. פי' שזכו כי איך יחל איך יתחלל: [לא אתן]. פי' הוא סיפא דקרא דלמעני למעני: [נקלם לו]. פי' לשון חלסי הסכרים נקרא עלינו ועל חנסי הכניס בעל אוח אחת בדרך אחר: [תעו במדבר]. פי' בחמים: [כושיענו]. פי' אם נעקים אליו יאמר חט"ס שהעו וכו' כדמסי' כל זה הוי תעו במדבר וילקו אל ה': [במדבר]. פי' וכו' תעו במדבר וגו': [עילמים]. פי' עולם הוי משמע עד עולם כלומר תשועה שלא תפסוק חל עולמים משמע על כל פנים כלומר חט"ס שפועים וחוטאים נושעים ולמה כה' כלומר למען שמו ודאי הוא ג"כ עווד ראוי גדלעיל: [אכלי יסודם]. ע"ש זכריה י"ב בענין וכו' ויתכן כי גם הוא ראוי שלא בשבילם יעשה: [סיה לו לומר]. פי' כיון שזוא מאמרים: [מעשה הוא]. פי' וכו' לאמר נתתי שפאמירם עושה נתינה: [שכבר גאלם]. פי' ולכן לא כתיב אמרו אלא

מפיתה אם מבקש מחיה אותה: כך היו ישראל משוקעים ביד המצרים (שמות נ) וארד להצילו מיד מצרים; וכן הוא אומר: (ס"ד יד) ויושע ה' ביום ההוא. אומר ר' אבהו ברבי אחא בשם רבינו כך היו ישראל נתונים בתוך מצרים בעובר שהוא נתון בתוך מעיה של בהמה וכשם שהרועה נותן יד בתוך מעיה ושוממו. כך עשה הקב"ה שנאמר (דברים ד) לבוא לקחת לו גוי מקרב גויה: אמר רבי איבו בשם רבי יוסי בן זוכרא כשם שהזהבי הזה פושט ידו ונוטל הזהב: כן הכהן כך הוציא הקב"ה את ישראל ממצרים שנאמר (ס"ג) ואתכם לקח ה' ויוציא אתכם מבור הברזל ממצרים. אומר הקב"ה לישראל כשהייתם במצרים הייתם מפורים וכנסתי אתכם לשעה קלה לרעמסס ועכשיו שאתם מפורים בכל הארצות אני אקבץ אתכם לעתיד לבא שנאמר (ישעיה יא) והיה ביום ההוא יוסף יי שנית ידו וגו' ואומר ונשא גם לגוים: וכו'.

מוזמור קח

שיר מוזמור לאסף נכון לבי אלהים. זהו שאמר הכתוב (דניאל ט) ואתנה פני אל יי האלהים לבקש תפלה ותחנונים לאי היא תפלה לא היא תחנונים לא היא תחנונים אלא כך הצדיקים מתחננים להקב"ה שישמע תפלתם. וכך שנו רבותינו אין עומדין להתפלל אלא מתוך כבוד ראש לא מתוך שהוקולא מתוך דברים בטלים כדי שתשמע תפלתו: וכן הוא אומר (ס"ג ז) ויבא המלך דוד וישב לפני ה'. וכי יש ישיבה לפני המקום והלא אין אדם מתפלל אלא מעומד שנאמר (תהלים קו) ויעמד פינחס ויפלל אלא מהו וישב-שישב לו בתפלה וכיון תפלתו ואחר כך אמר (ס"ג ז) מי אנכי ה' אלהים. תכין לבם תקשיב אזניך. אומר רבי שמואל בר נחמן אם כיוונת לבך בהפלחך תהא מבושר שנשמעה תפלתך שנא' (תהלים י) תכין לבם תקשיב. וכה"א (מזל ז) עזרא הכין לבבו ויתן לו המלך כיד ה' הטובה עליו. וכן את מוצא בחזקיהו כשתתפלל על ישראל שנאמר (דנ"ב ל) כי התפלל עליהם חזקיהו לאמר ה' הטוב יכפר בעד. וכשתתפלל כיון לבו שנא' (ס"ג) בכל לבבו הכין לדרוש את ה' ובשביל שכיון לבו שמע הקב"ה תפלתו וריפא את העם. וכן הוא אומר ויקומו הכהנים הלויים ויברכו את העם וישמע בקולם אמר דוד הואיל וכן הוא אני אכין את לבי לפניו כדי שישמע שנא' נכון לבי אלהים, ואזמרה. ד"א נכון לבי אמר דוד אני אכין את לבי שתהא תפילתי כקטורת לפניך שנאמר (תהלים קמ"א) תכון תפילתי קטורת לפניך אמר לו הקב"ה כוונת הפלחך אף אני אכין כסאך שנאמר (ס"ג ז) וכסאך יהיה נכון: **אשירה** ואזמרה על הכבוד שנתת לי שנאמר (ס"ג) מי אנכי וסי ביתי כי הביאותני עד הלום ואין הלום אלא מלכות שנאמר (ס"א י) הבא עוד הלום איש ואף אני לא הייתי ישן אלא מעורר בגבלים וכנורות שנא' עזרה הנבל וכנור אעירה שחר כהו אעירה שחר מעולם לא בא עלי השחר ומצאני ישן אלא אני הייתי מעורר את השחר ולא השתה אותי הוי אעירה שחר. וכה"א (תהלים קיט) הצות לילה אקים להורות לך. ואומר (ס"ג) קדמתי בגשף ואשוע. אודך בעמים ה' על איזה דבר כי גדול מעל שמים חסדך. החסד שעשית עמדי עד לשמים שהייתי ירא ממנו ונחמתי ועשית עמדי חסד שכן הוא אומר ויגמל דוד את בת שבע אשתו וישלח ביד נתן הנביא ויקרא שמו ידודיה: וכו'.

מוזמור קט

למנצח לדוד מוזמור אלהי תהלתי אל תחרש ושה"כ" (דברים י"י) את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד ובו תדבק אם עשית כן הוא תהלחך והוא אלהיך. אין לישראל תהלה אלא הקב"ה ואין להקב"ה תהלה אלא ישראל שנאמר עם זו יצרתי לי תהלתו ויכפרו. אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע אתה תהלתי ומחריש. אלהי תהלתי אל תחרש: כי פי רשע ופי סרסה עלי פתחו וכה"א (ישעיה סד) העל אלה תחאפק ה'. ומחריש אתה על כל אלה. וכה"א (תהלים סג) אלהים אל דמי לך זאל תחרש ואתה מחריש על מה שעשו בביתך שנא' (ישעיה סד) בית מקדשנו ותפארתנו היה.

פירוש מהר"י הבהן

אלא יאמרו לכורות כי באלהם בעחידות ידבר בגאולה אשר לא עברה עדיין רק שמלכו ית' הוא כאלו גאלם שמאמרו הוא מעשה. ואם כן על נכון מוכרח לכתוב יאמרו לכו עמיד וגאלם לכו עבר ולא יגאלם. וכן מיושב כזה קושיא ראשונה מה שלא כתוב גאלו. כי נא להורות מאמרו ית' וגאלו סיס הכל מאמרו. ולא הוה כוס מאמרו נרמו בדבר ואם כן בכל מיושב על נכון: [ויובטח]. פי' זהו גם כן מארעות קבלם כלומר בחזק וכו': [יוסף ס']. פי' שילטתו יותר קיבוצ דהיינו מכל בארעות: [ונשא נס]. פי' שידבר ג"כ בגדול הקבוצ. ע"ש וברש"י: [לא כוה]. פי' נתמיה מהו צין וס לזה שפסל אותה: [שישג לו]. פי' בנתייבש: [אומר ויקומו]. פי' שביטו את עצמם ולנס לך: [איש סלוס]. פי' דמיוני מלכות שאלו: [ירא ממנו]. פי' מאותו מעשה דנת שבע: [והוא אלכין]. פי' וכתוב נהריה הוא תהלהך וגו':

היה לשרפת אש. אמר להם הקב"ה (סס מז) החשיתי מעולם אחריש אתאפק הרי שלש מלכיות ראשונות. עבשיו בארום כיולדה אפעה. כי פי רשע ופי מרמה ומהו פתחו פתחו ונכנסו לקרשי הקרשים והיו אומרים היכן הוא אלהיהם יבא וילחום עמנו שנא' (דברים לז) ואמר אי אלהימו יקומו ויעזרכם כך היו בבהם"ק אומרים (סס) ידינו רמה ולא ה' פעל כל זאת לכך נאמר כי פי רשע ופי מרמה עלי פתחו. דברי שנאה סבבני מהו שנאה שמדברים בשנאה שטסר להם אביהם שנא' (זרחית כז) וישמום עשו את יעקב ונוסם ונוסר עלי ומתלחמים עמי חנם אמרו ישראל אנו כששלחנו אצלו באהבה נהגנו עמו שנא' (זמדנר כ) וישלח משה מלאכים מקדש אל סלך ארום כה אמר אחיך ישראל. אבל הוא (סס) ויאמר לא כי אם בחרב אצא. אמרו ישראל (תהלים קכ) אני שלום וכי אדבר המה למלחמה אמר הקב"ה לא הניחו אתכם לכך (עמוס ה) כה אמר ה' על שלשה פשעי ארום ועל ארבעה על רדפו בחרב אחיו שנא' (זמדנר כ) פן בחרב אצא לקראתך. וילחמוני חנם. אם עשו שונא ליעקב שלקח סבנו את הבכורה לברבריא ולשתותיה מה עשה :

תחת אהבתי ישמנוני ואילמלא ישראל לא היתה ברכה בעולם שנא' (דברים כח) יצו ה' אתך את הברכה. ואילולי ישראל לא היו המאורות זורחים שנאמר (ירמיה לג) אם לא בריתי יומם ולילה. ולא היה המזמר יורד שנאמר (דברים כח) יפתח ה' לך את אוצרו הטוב. אכרו ישראל לאומות העכו"ם כל אלה עושה לכם הקב"ה בשבילנו ואתם שונאים אותנו תחת אהבתי ישמנוני. שבעים פרים אני מקריב בחג על שבעים אומות ואני מתפללת עליהם שירדו הגשמים הוי תחת אהבתי ישמנוני. (ירמיה יח) הישולם רעה תחת טובה. הוי וישימו עלי רעה תחת טובה לכך ואני תפילתי :

מוזמור קי

לדוד מוזמור נאם ה' לארנוני שב לימיני. וז"ה (ישעיה מז) מי העיר מסורה צדק ישנים היו אומות העכו"ם מלבא תחת כנפי השכינה ומי העירן לבא לחסות תחת כנפי השכינה אברהם שנאמר מי העיר מסורה. ואל תאמר לזה בלבד אלא אף הצדקה היתה ישינה והעירה אברהם וכיצד עשה אברהם עשה לו פונדק ופתח לו פתחים לכל רוח והיה מקבל העוברים והשבים שנא' (זרחית כז) וישמע אשל בבאר שבע. א"ר עזריה מהו אשל אכילה שתייה לוייה. הוי צדק יקראו לרגלו. דבר אחר צדיקו של עולם מלוח אותו ואימתי כשבא לעשות מלחמה עם אכרפל וחביריו שנא' (סס) יתן כעפר הרבו. מהו כעפר רבי יהודה ורבי נחמיה. רבי יהודה אומר אברהם היה נוטל עפר וזורק עליהם והיה נעשית חרבות ונוטל קש וזורק ונעשה קשת וחצים. אמר לו רבי נחמיה אם כן עקרת את הכקרא אין כתיב עפר וקש אלא (סס) כעפר כקש מהו כקש שהיה זורק אכרפל חרבות ונעשים כעפר זרק חצים ונעשים כקש : **ירדפם** וגו' מהו אורח ברגליו לא יבא כשבא לרדוף אחריהם נקפצה לו הארץ לפניו. וי"א שלשה מלין היתה פסיעתו של אברהם ויש אומרים שנים אבל כשבא לא קפצה לפניו הארץ. הוי אורח ברגליו לא יבא. רבי יהודה הכהן בר אבין בשם רבי ביבי תינוק הולך בביתו רגליו מתלכלכות בעפר אפילו כן לא נתלכלכו רגליו של אברהם הוי אורח ברגליו לא יבא. אמר ר' אלעזר בן פרט בשם רבי יוסי בן זימרא מהו אורח ברגליו כיון שהרג אברהם כל אותן האוכלוסין נקפו לבו ואמר אי אפשר שלא היה בהם צדיק אמר לו הקב"ה אברהם לא יבא ברגליו לכלוך עון זה אורח ברגליו. ומי עשה כל המלחמות איפשר בשמנה עשר ושלש מאות נלחם כנגד כולם. אמר רבי יוחנן בנו של רבי יוסי והלא לא היה עמו אלא עבדו אליעזר שכן עולה תשבונו ומי עשה כל המלחמות הקב"ה שנאמר לו שב לימיני שב ואני עושה לך מלחמה. ואע"פ שאינה כתובה כאן פירשה דוד שנא' נאם ה' לארנוני שב לימיני. וכן הוא אומר למשיח (ישעיה ו) והוכן בחמד כסא וישב עליו באמת אמר הקב"ה הוא יושב ואני אעשה מלחמה לכך וישב עליו באמת. וכה עלינו לעשות לקרות ולשנות בתורה שנקראת אמת (משלי כג) אמת קנה ואל תמכור. הוי וישב עליו באמת :

אורה

פירוש מהר"י הכהן

[ונוסר עליו]. פי' זכו וישטוב. [חנם]. פי' שזכו סיפא דקרא וילחמוני חנם : [לנצחיות]. פי' מיני אומות סקמים עליו ומסגדים לו תמיד. ועיין בפירוש בערך כנגד : [תחת עונם]. סמוך הוא לירמיה יח : [ואני חשלה]. פי' אני מתפלל עליהם כנוכח : [הוי צדק]. פי' אחר ומי העיר מסורה הוא : [כעפר חרבו]. גם זה בספיק דמי כעין הוא : [ונוטל קש]. פי' אחר יתן כעפר חרבו כהיב קש נדף קשהו : [ירדפם וגו']. גם זה אחר יתן כעפר כתיב ישעיה מ"א : [ושלש מאות]. פי' כדכתיב שם : [אמר ר' יוחנן]. כסרים אחרים אמר רבי אליעזר בנו של רבי יוסי כגליו : [השבונו]. פי' ג' מאות וי"ח

מדרש מוזר קיב תהלים פא 161

אודה (י) בכל לבב. (ישעיה ל) והיה על כל חר גבוה וגו' והיה אור הלבנה כאור החמה. אימתו (ס) ביום הרב בנפל מגדלים אלו הרשעים שהן מונעין את האור מן העולם. וכן הוא אומר (סופטים כ) כן יאבדו כל אויביך ה' אותה שעה (ס) ואוהביו כצאת השמש בגבורתו ואותה שעה הקב"ה מרפא את שבר עמו שנא' (ישעיה ל) ביום חבוש ה' את שבר עמו. (יואל ד) המונים המונים בעמק החרון מהו חרון שכל שנופל שם דינו חרון וכה"א (ירמיה כה) והיו חללי ה' ביום ההוא (עה. עכשיו לא היו יורעין). (תהלים קי) ירין בגוים מלא גויות מחץ ראש. לעתיד נהרות יורדין מרמן של רשעים ובא העוף לשתות מן הנחל של דם שנא' (ס) מנחל בדרך ישתה והנחל עושה גלים והגל בא לשמפו והוא מרים את ראשו שנא' (ס) על כן ירים ראש. אמר דוד הלל והודיה אני נותן על דבר זה. לכן נאמר הללויה. אודה ה' בכל לבב. מהו בסוד ישרים ועדה לפי שהקב"ה מנלה סודו לישראל. וכה"א (עמוס ג) כי לא יעשה ה' אלהים דבר כי אם נלה סודו אל עבדיו הנביאים. וכן ישראל נקראו נביאים. שנא' (ישעיה מד) ועתה אל תירא עבדי יעקב וישראל בחרתי בו. כי אצק מים על צמא וגו' וצמחו בבין חציר. ואין צריכים שילמדם אלא זה יאמר לוי אני וזה יקרא בשם יעקב. וסי גרם להם סוד. שגלית להם לכך נאמר בסוד ישרים ועדה:

גדולים מעשי ה'. הוא גדול ומהללו גדולים. הוא גדול שנא' גדול ה' ומהולל מאוד ומהללו גדולים דכתיב (תהלים קכו) אז יאמרו בנוים הגדיל ה' לעשות. ומהו שכרו מי שהוא עושה אותם כלבישו הוד והדר שנא' הוד והדר פעלו וכה"א (ס ל) יראה אל עבדיך פעלך והדרך על בניהם. וזכר עשה לנפלאותיו כל מה שעושה הקב"ה לצדיקים בעולם אינו כלום אלא זכר הוא עושה להם אלא כשיעשה לעולם הבא צדקתו עומדת לעד וכן הוא אומר (ס קיט) צדקתך צדק לעולם:

מוזר קיב

הללויה אשרי איש ירא את ה'. זה שאמר הכתוב (משלי לא) שקר החן והבל היופי. אין מתבקש לפני הקב"ה לא יופי ולא עושר ומהו מתבקש יראת חסא שנא' (ס) אשה יראת ה' היא תהלל. כמה עשה אברהם לפני הקב"ה ולא תהלל אלא שהיה ירא לפניו שנא' (בראשית כג) כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה. וכן הוא אומר (ירמיה ט) אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל וגו' (ס) כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי. ואין זאת אלא תורה שנא' (דברים ד) וזאת התורה. ואברהם עשה את התורה סאלף ועד היו שנאמר (בראשית כו) עקב אשר שמע אברהם בקולי לפיכך נאמר עליו המזמור של מעלה באל"ף בי"ת עם המזמור של אשתו מא' ועד ת'. אשה יראת ה' היא תהלל. ושניהם עשו את התורה מא' עד ת'. אשרי איש ירא את ה' ולמה אשרי שלא עשה את המצות באנגריא אלא בשמחה. במצותיו חפץ מאד. אמר לו הקב"ה (ס יג) לך לך מארצך לא עשה באנגריא אלא מיד (ס) ויקח אברהם את שרי אשתו. אמר לו הקב"ה (ס יג) המול ומול לא עכב אלא מיד בעצם היום הזה נימול אברהם. אמר לו הקב"ה (ס כג) קח נא את בנך לא עשה באנגריא. אלא מיד (ס) וישכם אברהם בבקר. חפץ לעשות מצות וכשנולד יצחק בן שמונה ימים הגישו למיכה שנא' (ס כז) וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים. והגישו למיכה על גבי המזבח ועשה שמחה ומשתה. ומכאן אמרו חכמים חייב אדם לעשות שמחה ומשתה באותו היום שזוכה למול את בנו כאבינו אברהם שנא' (ס) ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק הוי במצותיו חפץ מאד. גבור בארץ יהיה זרעו. מהו שברו גבור בארץ יהיה זרעו זה יצחק (ס) כי ביצחק יקרא לך זרע. ומהו גבורתו שעשה לעקרה שתלד שנאמר (ס כה) ויעתר יצחק לוי' וכי יש גבור גדול מזה שעשה לעקרה שתלד:

פירוש מהר"י הבהן

ו"ח: [נמשל]. סיפא דעל כל בר כוא: [בגירסתו]. פי' כן אחר שזכור סוף מזמור שלפני זה דין הרשעים אמר אח"כ אודם ס' כדכסמך הלל וכו' וכו' וכו'. [שכר עמו]. סיפא דזכיה אור הלכנה הוא ישעיה ל': [המונים]. שסוק הוא (יחל ד) ומסני שגם הוא נפילת רשעים ידבר מניחו גם כתיב אחריו שמש וירח קדו וגו' שרשעים בעודן מונעים האורה מן העולם וכן והיו חללי ס' וגו' (ירמיה כ"ה) ומקיים אח"כ ידיו בגוים וגו' שכתוב לעיל במזמור שלפני זה דמיירי כדיון הרשעים וכדי לפלגים מכוונן שהחיל עליו זה שאמר הכתוב וכו' ולומר דקאי אדלעיל פללויה אודם ס' וגו': [אזק מים]. פי' וכתיב אזק רוחי על זרעך כרי שיהיו נביאים. ועוד כמו במסכים ואין צריכים שילמדו וכו': [נקולי וגו']. פי' וישמור מלמדותי וגו' כרי זרע ככל ואין עוד זולת זה: [הוא תהלל]. עיון במדרש רבה ס' מ' שנעשה הוא ספל לה וסיף עיקר: [באנגריא]. פי' בעלמית וסיכוני המשכח כאשר סבוב ועיקוס דרך נקרא אנגריא: [כיום הגמל]. עיון באגדה דף נ"ה כוף ע"ג: שנים

דבר אחר גבור בארץ יהיה זרעו זה יעקב שנא' (ישעיה מ"א) ועתה ישראל עבדי יעקב אשר בתרתיך זרע אברהם אביהם ומהו גבורתו שנפל את המלאך ורפשו לארץ שנא' (יוסף י"א) וישר אל מלאך דוד ישרים יבורך (כראשית מט) כל אלה שבטו ישראל שנים עשר :

מוזמור קיב

הללויה הללו עבדי ה' . וז"ה (תהלים עג) אזכרה ננינתי בלילה מהו ננינתי . רבי איבו אמר אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה מדבר אנא חברי כמה דאמר (כראשית י"ד) אשר מנן צריך לכך עם לבבי אשיחה . ר' יהודה ברבי סימון אמר אמרה כנסת ישראל נזכרת אני נסים שעשית עמי בלילה במצרים והייתי מננן לך ואומר שירין וזמרין בלילה שנא' (ישעיה ל) השיר יהיה לכם כליל התקדש חג . אימתי כשהרגת בכורי מצרים בלילה שנא' (שמות י"ג) והי בחצי הלילה . הוי אזכרה ננינתי . באותה הלילה שנאלנו ויצאנו בעברות לחירות שהיינו עבדים לפרעה וגאלתנו ונעשינו עבדים לך שנא' הללויה הללו עבדי ה' . ד"א הללויה וז"ה (משלי ל"ח) פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה את מוצא עשרים וששה דורות משנברא העולם עד שיצאו ישראל ממצרים ולא אמרו הלל וכיון שיצאו ישראל ממצרים משעבוד של טיט ולבנים אמרו הלל . ואימתי אמרו בשעה שבאת בבת בכורות עמד לו פרעה והלך לו אצל משה ואהרן בלילה שנאמר (שמות י"ג) ויקרא פרעה למשה ולאהרן לילה והיה דופק פרעה על פתחו של משה ואהרן בלילה . אמרו לו שומה בלילה אנו עומדין וכי נגבים אנחנו שנלך בלילה בבקר אנו יוצאין המתן עד הבקר שכך אמר לנו הקב"ה (ס"ז) ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר . אמר להם הרי מתו כל מצרים שנא' (ס"ז) ותחזק מצרים על העם . אמרו לו ומבקש אתה לכלות את המכה הזאת ממך . אמר הרי אתם בני חורין הרי אתם ברשותכם הרי אתם עבדים של הקב"ה . התחיל פרעה צווח ואומר לשעבב הייתם עבדי אבל עכשו הרי אתם בני חורין . הרי אתם ברשותכם . והרי אתם עבדיו של הקב"ה צריכים אתם להלל לו שאתם עבדיו שנא' הללויה הללו עבדי ה' :

דבר אחר הללו עבדי ה' . אלו ישראל שנא' (ויקרא כ"ה) כי לי בני ישראל עבדים (וכן הוא אומר (ישעיה ל) השיר יהיה לכם) . ד"א הללויה ולמה לא אמר הללו ה' . אמר רבי ירמיה בשם ר' אלעזר אין העולם הזה כדאי להלל בכל השם אלא בחציו שנא' (תהלים ק"ג) כל הנשמה תהלל יה לכך נאמר הללויה . כבאן אמרי' אין הלל פחות משלשה שנאמר הללויה הללו ולמי אומר הללו לשנים והאומר אחד הרי כאן שלשה וכן הוא אומר (דברים ל"ג) כי שם ה' אקרא הרי אחד ואחם הבו גורל לאלהינו הרי שלשה לכך נאמר הללויה . מנין הללו היו כשירדו ישראל למצרים שבעים ואחד היו עם השכינה (כראשית מ"ו) אנכי ארד עמך מצרימה וכתוב (דברים כ"ג) בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה וכשעלו הקב"ה עלה עמהם שנא' (כראשית מ"ו) אעלך גם עלה לכך הללו למנין הללו . הללו את שם ה' הללו לשם שעשה לנו מלחמה שנא' (שמות י"ד) ה' ילחם לכם . יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם בעולם הזה קלסוהו והכעיסוהו אבל לעולם הבא אינו בן אלא מעתה ועד עולם . אמר הקב"ה אתם ברכתם אותי מעתה ועד עולם אף אני בן . (תהלים קכ"ה) וה' סביב לעמו מעתה ועד עולם :

מוזמור קיד

בצאת ישראל ממצרים . וז"ה (תהלים ק"ה) שמת מצרים בצאתם . א"ר ברכיה משל לבעל בשך שהוא רוכב על החמור וכו' כיון שראה דוד היאך היו ישראל שבתים כשיצאו ממצרים התחיל מקלם על יציאת מצרים שנא' בצאת ישראל ממצרים וז"ה (ס"ז) שירו לה' זמרו שמו סולו לרוכב בערבות . מהו שירו לה' צפו לה' כענין שנא' (איוב י"ז) לא תשורני עין רואי ד"א שירו לה' אמרו לפניו שירין וזמרין . ומהו סולו ר' יהודה ורבי נחמיה ר' יהודה אומר קילסו ר' נחמיה אומר שיערו לפניו דרכיכם כענין שנא' (ישעיה ס"ג) סולו סולו המסילה . (תהלים ס"ה) לרוכב

פירוש מהר"י הכהן

[שנים עשר וגו'] . פי' וכתוב כתיב וזאת אשר דבר להם הניסם ויגדל אותם . והם נקראים שבטו יסודן . זה דוד ישרים יבורך : [הנה תבדו] . פי' שבטו שנמסרהו לגלות כנרות בין הכתרים וזה היה בלילה כדכתיב והי הכתם בלבושיו בשר' ע"ז : [מנן צריך] . פי' זכור ג"כ ל' ננינתי : [עבדי ה'] . פי' ולא עבדי פרעה עוד : [על לשונה] . פי' שנזמנו בראוי פתחו לומר הלל כמו שמבאר וכולן בזמן שאמר פרעה הרי אתם עבדי ה' : [ותחזק מצרים] . פי' שבעטנו וז של הרי מתיס כל מצרים ההזיק עליהם שילכו : [למנין הללו] . פי' לאשר הכלים חתם למנין הללו שזכו הוא יסבך : [ילחם לכם] . ופי' הללו לשם שעשה וכו' כלומר שעשה המלחמה בשמו כדכתיב ה' איש מלחמה ה' שמו ואמרו בשמו היא נלחם : [לבעל בשך] . פי' כדלעיל במוזמור ק"ה כמעט נסיון

לרוב בערבות רבנן אמרי שני רקיעין הן שנא' (ס) לרוב בשמי שמי קרם רבנן אמרי שלשה הן לה' השמים ושמי השמים. ר' אליעזר אומר שבע' הן שמים רקיע שחקים זבול מעון מכון ערבות. וכבודו של הקב"ה בערבות שנא' (תהלים סח) סולו לרוב בערבות. מהו בערבות. אמר רבי תחליטא בן יעקב בשם רבי יהודה ברבי סימון שראה הקב"ה מעשיהם של צדיקים וערב עליו מעשיהם. אמר ר' פנחס הכהן בר חמא הרקיע ששמו ערבות הקב"ה זורע מעשיהם של צדיקים עליו והוא עושה פירות. (ס) ביה שמו ר"י הנשיא שאל את ר' שמואל בר נחמן מהו שכתוב ביה שמו אמר לו אין לך כל מקום ומקום שאין אדם סמונה על ביאה שלו ומי סמונה על ביאה של עולמו כביכול הקב"ה שנא' ביה שמו. אחמהא אל תהי קורא ביה אלא ביאה שמו. אמר רבי יהודה הנשיא חבל על דאברין ולא משתכחין שאילית יתה לרבי אלעזר ולא אמרה לי בן. אלא אמר לי מהו ביה שמו בשני אותיות הללו. ברא הקב"ה שני עולמים שנא' (ישעיה כ) כי ביה ה' צור עולמים ביו"ד ה"א. ואין אנו יודעין אם העולם הזה נברא בה' ואם העולם הבא נברא בי' ממה שנא' (בראשית ב) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם בה' בראם הרי העוה"ז נברא בה'. ולמה מה עסקה של ה' פתוחה למטה וסתומה מכל צדדיה כך העולם הזה כל מה שנברא בו יורדין לשאול: ואותה העקיצה שיש בה רמז לתחיית המתים. והעולם הבא נברא בי' למטה מה עסקה של יו"ד קימתה כפופה כך פניהם של הרשעים עתידים להיות סבורכמות לעתיד לבוא. ד"א מה עסקה של יו"ד קטן בקומתה כך הרשעים לעתיד לבוא שנא' (ישעיה כ) ושח גבהות אדם. וכשראה דוד כי בשתי אותיות הללו ברא הקב"ה שני עולמות התחיל כקלם בהם הללויה. בצאת ישראל ממצרים. א"ר אלעזר הקפר בזכות ארבעה דברים יצאו ישראל ממצרים שלא שינו את שמם ולא שינו את לשונם ולא היו פרוצים בעריות ולא גילו מסתורין. את מוצא היה הדיבור מופקד אצלן שנים עשר חדש כמה שאמר להן (שמות ג) ושאלה אשה משכנתה ולא היה בהם מי שיגלה את הדבר. ולא היו פרוצין בעריות אחד היה בהם ופירסמו הכתוב שנא' (ויקרא כד) ויצא בן אשה ישראלית והוא בן איש מצרי. דבר אחר באי זה זכות נגאלו רבי יהודה ורבי נחמיה רבי יהודה אומר בזכות הם הפסח ודם מילה שנא' (יחזקאל טז) ואומר לך ברמץ חיי ואומר לך ברמץ חיי רבי נחמיה אומר בזכות התורה שנא' (שמות כ) וירא אלהים את בני ישראל ובמתן תורה כתיב (סס כ) וכל העם הואים את הקולות. ויש לך מקום אחר ללמוד ממנו (סס ג) בהוציאך את העם הזה ממצרים תעבדון. רבי יהושע בן לוי אמר בזכות המעבד שנא' (סס לט) וירא משה את כל המלאכה. ויש לך מקום אחר ללמוד (סס כג) אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים על תנאי לשכני בתוכם. ד' אלעזר אומר בזכות חנניה מישאל ועזריה שנא' (שמות כ) וירא אלהים את בני ישראל ועליהם כתיב (ישעיה כט) בראותו ילדיו מעשה ידיו. מהו ילדיו (הניחל ב'א) ילדים אשר אין בהם כל מום. רבי אבא בר כהנא אמר בזכות דורו של ישעיה (ישעיה כט) מעשה ידיו בקרבו. ובין שראה דוד בכמה זכיות יצאו ישראל ממצרים התחיל כקלם על יציאת מצרים הללויה. (בצאת ישראל ממצרים). דבר אחר בצאת ישראל ממצרים ראה מה כתיב (דברים ז) או-הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי אמר רבי חייא בשם רבי ירמיה משל לגבור שהיה יורד למלחמה או לנצח או להנצח לכך נאמר (סס) ובמלחמה. אמר רבי אבא בר אחא בשם רבי חנין מהו גוי מקרב גוי כארם ששומט את העובד כמעי בהמה כך הוציא הקב"ה את ישראל ממצרים שנא' גוי מקרב גוי כענין שנא' (ויקרא כט) והקרב והברעים. למדנו צער לנשמת לשומט מנין שנאמר (דברים ז) ויוציא אתכם מכור הברזל כאדם שנוטל את הזהב מתוך הכור שלא בצבת ולא בסמרטוטין כביכול כך ישראל. אמר רבי אבין בשם רבי סימון מהו מקרב גוי שהיו מובלעים בתוך מעיהם שנא' (תהלים קכד) חיים בלעונו. ואם לחשך אדם לומר אינו כזכיר מצרים באותו ענין הרי הוא אומר לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם ואין אדם אלא מצרים שנא' (ישעיה לא) ומצרים אדם ולא אל. ועשה הקב"ה להם עשרה נסים על הים א' עשאו חומות. חומות ואין חומה שאין בה בגדל ואין סגדל שאין בה שומר והיו מלאכי השרת משמרין את ישראל שלא ינזקו. אמר להן משה בואו ועברו אסרו לו היאך נעבור בין החומות הללו שנא' (שמות יד) והמים להם חומה הקפיד

פירוש מהר"י הכהן

כסאו: [הוא זורע]. פי' לכן נקרא ערבות על שם עירוב הזרע: [כיהא שלו]. פי' כשומר העער כממונה על מנוח העיר: [העקיצה]. פי' פתיחה קטנה שלמעלה מרגל: [לחתיית המהים]. פי' ששם יחזרו ויעלו: [איש מנר]. וגמר המחמר תמלא כמדרש שיר השירים. דנה דף כ' כסוק גן נעול לחותי כלם: [או להנח]. פי' כסוק או הנס: [והמים להם חומה]. פי' כי לשנים עבר גזרים נקרא הים. שיעבור כל שנט בשביל מיוחד אס כן הים רבוי חומות מומין כל שנט ושנט ומימי ראים על נכון מוכמים להם חומה כי להם מיוחד לומר והמים חומה מומינס וגו' אלא דכתב להם להורות ולומר לכל חלקיהם כלומר לכל שנט ושנט כיחוד חומה וזהו קשה. למה לא נא שם רמז כחורף על ענין רבוי קרעים הרמזים נקרא דלגור יס סוף

הקפא לב הים ועלה הים ומלא על כל גדותיו. כשם שהאדם צף שתי ידות אחת למעלה ואחת למטה כך הקפא הקב"ה לבו של ים ומלא את כל גדותיו. ב' ועשאו כמין כיפים שנא' (חזקוק ג) נקבת במטיו. אמר להם. משה באו ועברו אמרו כשהיו המים שתיים מלמטן ואחת מלמעלן לא היינו יכולים לעבור ועכשיו ששנים מלמעלה ואחת מלמטן על אחת כמה וכמה. ג' עשאו כמין פלמיות שנא' (ס) ראש פרזיו ואין פרזיו אלא פלמיות שנא' פרוות תשב ירושלם. ד' הוציא להם מתוקין מתוך מלוחין ושתיים ובהמתם שנא' (תהלים עה) ויוציא נזלים. ה' עשאו כמין שנא' (חזקוק ג) דרכת בים סוסך חומר. ו' עשאו כמתבן שנא' (שמות טו) נצבו כמו נד נזלים כמו נד של חבן שבין שתי ערימות. ז' ועשאו כמין פרורות פרורות שנא' (תהלים עד) פוררת בעוז ים. ח' עשאו גזרים שנא' (שם קלו) לגזור ים סוף לגזרים. ט' עשאו כיבשה שנא' (שמות יד) ובני ישראל הלכו ביבשה. י' עשאו כמין בקעה והעלה עשבים והיו ישראל רועים בה שנא' (ישעיה סג) כבהמה בבקעה תרד :

היתה יהודה לקדשו. כשהגיעו ישראל לים היו עושין מלחמה זה עם זה אי זה שבט ירד לים ראשון ולא משנתייבש הים אלא בתוך הים ירדו והיו יורדים עד שהגיעו לאפסי ים שנאמר (תהלים סט) הושיעני אלהים כי באו מים עד נפש וכתוב (שמות יד) ויבואו בני ישראל בתוך הים. היה בנימין הצדיק נכנס תחלה לים שנאמר (תהלים סח) שם בנימין צעיר רודם אל תיקרי רודם אלא רד ים ומה עשה נחשון בן עמינדב קפץ לתוך גלי הים וקידש שמו של הקב"ה לעיני הכל ומרגם לבנימין שנא' (שם) שרי יהודה רגשתם. ועל ממשלת יד נחשון בן יהודה עברו ישראל. ומפני שרגם לאחיו זכה לארגמן הרא הוא דכתיב. (דניאל ה) והלבש לדניאל ארגנא. אמר לו הקב"ה הית מרגם את אחיך בשביל לקדש את שמי הוי את מושל על אחיך הוי היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו של יהודה. ראה הים ישראל עושין מלחמה זה עם זה על קרושת שמו אמר הים מה אני עומד מיד ברח שנאמר הים ראה וינס. דבר אחר ראה ארגנו של יוסף יורד לים. אמר הקב"ה ינוס מפני הנס שנא' (בראשית לט) וינס ויצא החוצה. אף הים יהיה נס מפניו הוי הים ראה וינס. דבר אחר לא היה רוצה הים ליקרע למה שהיו ממרים אמר הם ממרים ואני אקרע לפניכם הה"ד (תהלים קו) וימרו על ים בים סוף ומהו בים סוף. שאף בים היו ממרים והתחילו המים למבען שנא' (שם כט) הושיעני אלהים כי באו מים עד נפש. מיד נער בו הקב"ה שנא' (שם קו) ויגער בים סוף. כיון שראה כן ברח שנאמר (ישעיה כג) בושי צידן כי אמר ים. אמר הים אני שאין לי אלא מעוז הים פוחדני מפניו שלא גדלתי בחורים ולא רוסמתי בתולות אתה על אחת כמה וכמה. הירדן יסוב לאחור. וכי מה סיבו של ירדן ומה איכפת לו וכי בירדן היו עומדין אלא מכאן את למד שאם ברח ראש האומניות ברח כל האומנות כיון שראה הירדן שברח הים אף הוא ברח. אמר משה לים לא אמרת איני נקרע ועכשיו אתה בורח מה לך הים כי תנוס אמר לו סן הדין איני ראוי ליקרע מפניך שאני נבראתי ביום ג' ואתה נבראת ביום ו' ולא מפניך אני נס אלא מלפני אדון חולי ארץ מלפני אלוה יעקב ההופכי הצור אגם מים חלמיש למעינו מים :

מזמור קמו

אהבתי כי ישמע יי. זה שאמר ישעיה הנביא (ישעיה ל) כי עם בציון ישב חנוך יחנך לקול זעקת אין מתבקש לפני הקב"ה אלא שישמע תפלתם של ישראל שאם שמע סרח עשה

פירוש מהר"י כהן

לגזרים, ומכל מקום ענין חומות הומות הוא נס מיוחד מעבא גזרים. כי גזרים הוא כנס שקרעו לקרועות חלו וחומות הוא שגזרו מים ונתקשו כחומה. וענין עשאו כמתבן הוא שמה שנתר מכנולים מחוקים מששתו נעשה כתבן לכלי יתלכלכו בו ועשאו פירורים הוא לדעתו לזכר שיוכלו כל שבת ושבת לראות את הברו הולך כי אם היתה החומה כולה אחת מהודקת לא היה מקום לראות מה שאין כן עתה שהיו חתיכות חתיכות מונחות בלתי מהודקות נשאלו סדקים וחללים נתיס ועיין לקמן במזמור קל"ז נשכח לגזור ים סוף וגו' ובילקוט חרי עשר סימן תקמ"ה אבל יותר נראה אמרם שם נעשה כמין טלום של זכוכית הוא לזכר תכלית זה ודו"ק : [כין החומות כלל] : סי' כך כל חוק העומק : [הקפא] : סי' הליף המים למעלה : [כמין כיפים] : סי' כמו כמות שהיו המים חלולים ונקובים שיעברו כל שבת חוק הלל אחד : [ואחת מלמעלן] : סי' כי כבר היו רוב המים והיו שני שלישים למטה חוק הים כדרכו רק שקפאו והיו קשים באופן שיכיו יכולים לעבור עליהם והשליש נחלק לזדדים ונעשה חומות ועכשיו שאמרו שלא יוכלו לירד לעומק זה של השליש הליף הקב"ה כל לב הים למעלה באופן ששני שלישים היו עומדים בנוצה למעלה מגבולו ככסה והשליש נף כשזה לגבול הארץ, וחזו שגם אז לא ראו לעבור בהמשך שיסוב כ' שלישי המים צלמסלה עליהם ויטביעו וזהו הקל והומר שטענו הלא כבר למענת ירידה מעומק לא יכלו לעבור כל שכן עתה לחמש יותר גדול שיכיו שתי ידות המים למעלה מי אבינו שמה יסלו עלינו. וחזר ועשאו כל המים מתחת קשים ושויס לארץ כפלטיא ישרה וסוה : [ויוציא נזלים] : סי' דהאי ויוציא נזלים על ויסק כחומות רכס שלפניו קאי דהסוה מיידי כלכסם בתוך הים ככרש"י שם ולא על יבקע גזרים כמדבר שלפני פניו : [ולא רוממת] : עיין שם בפסוק ישעיה כ"ג וכרש"י :

עשה שנא' (וואלו) ה' שמעה ה' סלחה ה' הקשיבה ועשה אל תאחר. וישראל אוהבין להקב"ה שהוא ישמע תפלתן לכך אהבתי כי ישמע ה'. אמרה כנסת ישראל אוהבת אני אותך. לפיכך אהבתי כי ישמע ה' ומאהבה שאני אהבת אותך אני חולה שנאמר (ס"ז) כי חולת אהבה אני. ואיני חולה לא סכאב לב ולא במיתושראש אלא חולת אהבה שנאמר כי חולת אהבה. אהבת אני אותו ואהבת את ביהו שנא' (תהלים כו) ה' אהבתי מען ביתך ואין אדם יודע את האהבה שאהבתו מה היא שנא' (ס"ח) כי עזה כמות אהבה וכתוב (ס"ט) מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה שאהב. אבל (תהלים סח) און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה'. אומר להם אתם אוהבים אותי ואני אוהב אתכם שנא' (דברים ז) כי מאהבת ה' אתכם וכתוב (ס"ט) ואהבך וברכך והרבך. כי ישמע אומר להם הקב"ה (ס"ט) השמיעני את קולך למה כי קולך ערב וכתוב (ס"ט) ה' יושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני שהוא מתאוה לתפלתן של ישראל. אומר להם הקב"ה אתם מתאווים שאשמע תפלתכם ואף אני מבקש שתשמעו לי. (דברים כח) והיה אם שמוע תשמע בקול ה' אלהיך אם שמעת תהיה נשמעת שנאמר (ישעיה נח) אז תקרא וה' יענה:

את קולי תחנוני אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה אפילו כל אומות העולם קוראין אותך הנח אותם ושמע תפילתי לכך את קולי תחנוני. וכן עשה הקב"ה כי הפה אזנו לי אין האזנים של מעלה כרויות אלא לשמוע תפילתי בלבד שנא' (תהלים מ) אזנים כרית לי וכתוב (ס"ו) ה' אונך לי. ובימי אקרא. בימים טובים שנתת לי שנא' (ויקרא כג) ביום השבת ביום השבת יערכנו לפני ה'. וכתוב (נמנר כח) וביום הכפורים וכתוב (ס"ט) בארבעה עשר יום לחדש חג הסוכות ה' ובימי אקרא. אפני חבלי מות בני אדם חבולים למות. ומצרי שאול מצאוני אלו הנליות שנאמר (ישעיה יג) מיד שאול אפרם ממות אנאלם. צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא לעולם בשמך אנו קוראים שנאמר (תהלים כ) אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם ה' אלהינו נזכיר. נדרי לה' אשלם רבי יהודה אומר (קהלת ז) טוב אשר לא תדור משתדור ולא תשלם טוב מזה ומה שאינו נודר כל עיקר שנא' (דברים כג) כי תחדל לנדור לא יהיה בך חטא ר' מאיר אומר טוב מזה ומה נודר ומשלם שנא' (תהלים עו) נדרו ושלמו לה' אלהיכם. יקר בעיני ה' עשרה דברים נקראו יקר העושר שנאמר (משלי יג) הון אדם יקר חרוץ. התורה שנא' (ס"ו) יקרה היא מפנינים. ישראל שנא' (ישעיה ו) הבן יקר לי אפרים. הדעת (משלי יג) וכלי יקר שפתי דעת. הנבואה (ס"ג) ודבר ה' היה יקר. התבונה שנאמר (משלי יו) יקר רוח איש תבונה. והסכלות יקר שנא' (קהלת י) יקר מחבמה ומכבוד סכלות מעט. הצדיקים שנא' (תהלים קלט) ולי מה יקרו ריעך אל. החסר שנאמר (תהלים לו) מה יקר חסדך אלהים. ומיתת הצדיקים יקר שנא' יקר בעיני ה' המותה לחסידיו. משל למה"ר למלך אחד ששלח שלטון אחד לגבות מיסיון שלו הלך ונתאבסן אצל בעל הבית אחד עשר יום ובכל יום היה מסקיד אצלו מאה מנה הרי עשרה דיבוא כשבא לחבוע מיסיון שהוא חייב לו אמר כל עצמו אינו חייב אלא חמשים זוז האין אני תובען ממנו. כך אמר הקב"ה קשה בעיני לומר לאברהם שימות שכבר הקניי שמים וארץ וירד לכבשן האש על שמי וקידש שמי בעולם וגם קשה לי לומר ליצחק שימות שעקר עצמו על נבי הסובח וקידש שמי בעולם וקשה לי לומר ליעקב שימות שעמל בתורה כל ימיו וקשה לי לומר למשה שימות שהשלים נפשו וירד לפרעה שנאמר (שמות כ) ויבקש להרוג את משה. וכן דוד שהשלים נפשו וירד לגלית. וכן לחנניה מישאל ועזריה שהשליכו עצמן לכבשן האש. ובן לבל צדיק וצדיק ואילולי ששואלים מיתת הצדיקים בזהם לא היו מתים. באברהם כתוב (נראשית עו) ואנכי הולך ערירי. וביצחק כתוב (ס"ז) ואברכה לפני מותי. ביעקב כתוב (ס"ט) אמותה הפעם. במשה כתוב כי אנכי מת. ברוד כתוב (מ"ז) אנכי הולך בדרך כל הארץ. ביונה כתוב (וה ג) קח נא את נפשי ולפי שהצדיקים שואלים בפיהם אמן הקב"ה יסתלקו אלו מפני אלו היה אברהם קיים הואך היה מנהיג יצחק שררה וכן יעקב וכן משה וכן יהושע ושמואל ודוד ושלמה אלא אמן הקב"ה יסתלקו אלו מפני אלו:

ד"א יקר בעיני ה' משל למלך ששלח אפרכים הנהיג בו יפה השלים ומנו ונתן לו אפרכיא אחרת אלו לא היו רוצים שיהיה יוצא מאצלם היו מקלסין אותו שהנהיגם יפה. ואלו שהוא

עתיד

פירוש מהר"י הכהן
[מחזיק אגאלם] ז"ל דסבר מה שכתב סדיו וגאלוה גאלוה ממנו הוא מיד מלכות וכן לקמן דכ"ז מה שכתב דכ"ז: [לא יהיה כי חטא] עיין כפ"ק דמולין: [הואך אני מוכנן] פי' כיון שהטעם עמך כל כך: [ששלח אפרכים] פי' מינה אותו על איסוריהם אחת להכניסם וזמן מה:

וכלה

עתיד ליכנס אצלם היו מקלסין אותו שהוא עתיד לנהנם יפה. כך הצדיקים כשמתלקין מן העולם הבריות מצטערין עליהן שכל זמן שהם ביניהם הם מבליים את הפורעניות מלבוא בעולם. ומלאכי השרת שמחין עליהם שהם באים ושוררים ביניהם. וכשהצדיק מסתלק מן העולם שלש כתות של מלאכי השרת יוצאין לקראתם אחת אומרת (יטעו כו) יבא שלום והשניה אומרת ינחמו על משכבותם והשלישית אומרת הולך נכוחו. וכשהרשעים מסתלקין מן העולם שלש כתות של מלאכי חבלה יוצאין לקראתו אחת אומרת (סס מח) אין שלום ואחת אומרת אמר ה' לרשעים ואחת אומרת (סס נ) למעצבה ישכבון. דבר אחר יקר בעיני ה' המוטה לחסדיו. משל למלך שיצא הוא וחיילותיו במדבר וכלה אריסטון שבידו אמר ולואי מי שיתן לי גלוסקין אחד. בא אחד ונתן לו גלוסקין אחד וקדמנו במאכל ובמשתה. כשהגיע ליישוב שכח אותו. לימים בא אותו בעל אריסטון ועמד לפני המלך אמר לו המלך מה סיבך אמר לו אני הוא שנתתי לך גלוסקין במדבר אמר לו הרי אתה עשוי שלטון. אמר לו ולכך נתתי לך ועברתיך אמר לו הרי אתה עשוי אפרכו. חזר ואמר לו ולכך נתתי לך ועברתיך הרי אתה עשוי כיוצא בי שמא יותר ממני מבקש. כך אומר להם הקב"ה לצדיקים הרי אתם כיוצא בי שמא יותר ממני אתם מבקשים שנאמר (ירמיה עו) אם תשוב ואשובך לפני תעמוד ואם תוציא יקר מזולל כפי תהיה. מה אני בורא עולמות ומחיה מתים אף אתם בן. אנא ה' כי אני עבדך. מלמד שהיה דוד משפיל עצמו בכל מקום שנא' ויאמר אליו (ס"ח יז) בן סי זה העלם בן אסתך לפי שאינו דומה עכר שגולד בתוך הבית לעבר שהוא לקוח מן השוק. דבר אחר אמר דוד אני בן בנה מן אותה שאמרה (רות ג) אנכי רות אסתך ופרשת כנפיד על אסתך. פתחת למסרי פתחת איסורי מתכר התרתה אמורי מרות. לך אובח זבח תודה שכל מי שהוא חייב חטאת מביא חטאת. אשם מביא אשם. כאן אין אומר לא חטאת ולא אשם אלא זבח תודה הודיה אני חייב לך הוי לך אובח זבח תודה :

מומור קיו

הללו את ה' כל גוים. זש"ה (תהלים פו) אין כבוד באלהים ה' ואין כמעשיך כיצד בשר ודם צר צורה ואין צורתו עושה צורה אבל הקב"ה האדם הוא צורתו שנאמר (בראשית ב) וייצר אלהים את האדם ואף הוא מוליד בצורתו שנאמר (סס ה) וילד בדמותו בצלמו. המים מעשה ידיו והן שורצין שנא' (סס ו) ישרצו המים. מלך בשר ודם כשבאין לקלסו אוהביו מקלסין אותו שמא שונאיו. אבל הקב"ה הכל מקלסין אותו שנא' (תהלים פו) כל גוים אשר עשית. אמר ר' פנחס שאל פוליוס אחד את ר' יהושע בן הנניה אי זה יום שכל העולם שוים והאומות משתחוים להקב"ה אמר לו יום אחד הכל שמחים אימתי כיון שהגשמים עומדין להן הכל מצירין וכיון שיורדין הכל שמחין ומקלסין להקב"ה. שנא' כל גוים אשר עשית יבואו ואימתי (סס) כי גדול אתה ועושה נפלאות ואין נפלאות אלא הגשמים שנא' (איוב כ) עושה נפלאות עד אין חקר הנותן מטר על פני ארץ לכך הללו את ה' כל גוים. אמר רבי תנחום בר חייה גדולה ירידת הגשמים ממחן התורה שמתן תורה שמתן לישראל וירידת הגשמים שמתן לכל העמים ולכל העולם לבהמה ולחיה ולעופות שנא' (תהלים פז) פקדת הארץ ותשוקתה תן לה תשוקתה רבי אומר הן לה תאותה כענין שנא' (בראשית ו) ואל אישך תשוקתך. ד"א הללו את ה' כל גוים כך אומרים ישראל לאומות העולם קלסו להקב"ה והקב"ה אומר קלסו לישראל. החתן אומר קלסו לכלה. והכלה אומרת קלסו לחתן. עתידין אומות העולם שיקלסו להקב"ה בשעה שיגאל ישראל מביניהם שנא' (תהלים קג) בהקבץ עמים יחדו ואומר (סס נה) הודיעה ישועתו לכך נאמר הללו את ה' כל גוים. רבי אומר הללו את ה' כל גוים שאל רבי שמעון בנו של רבינו הק' את אביו ואמר לו מי הן כל הגוים וסי הן כל האומים אמר לו כל הגוים אלו העכו"ם ששעבדו בישראל כל האומים אלו שלא שעבדו בהם אמרו כל האומים מה אם אלו ששעבדו בישראל מקלסין להקב"ה אנו שלא שעבדנו בהן על אחת כמה וכמה. התחילו אומרים כי גבר עלינו חסדו אמרה הארץ ואמת ה' לעולם מהו ואמת ה' לעולם אמת ברית שקיימת מאבות (ויקרא כו) וזכרתי את בריתי יעקב. ד"א ואמת ה' לעולם היה הקב"ה מפתה את אליהו שילך

ויראה

פירוש מהר"י ה כהן

[וכלה אריסטון] מונות ופרנסה : [ועברתיך] פי' נחמיה ובי יספיק זה לזכר לעולם כו : [כחל שונאיו] פי' נחמיה : [פקדת הארץ וכו'] פי' מביא ראה ממה שכתוב לחינו נחת גדוהה. שהגשמים הם נחת לכל כרים שעליהם צנידול ונחמיה שנתנה מהמטר וכו' סס : [תשוקתה] פי' שאלה משה אלה כנרש"י : [עמים יחדו וכו'] פי' כתיב לענין לשמוע חנה אכיר לפתח בני חמיה שהיא גאלה ישראל מביניהם וע"י יאמר למטר כנין וגו' כהקבץ עמים יחדו לעבוד את ה'. ועוד ראה אחרת

ואמר אני נותן לכם בסלע אחר. הגיחו לראשון וסודים לשני. בא אחד ואמר אני נותן לכם חנם לזה נאה להודות שהוא נותן חנם. כך הקב"ה מפרנס לבריותיו חנם ולו נאה להודות לכך הודו לה' כי טוב. יאמר נא ישראל אין נאה מן האדם שיאמר שהוא טוב על עצמו אלא אם אחרים כעידים עליו שהוא טוב. וכי מעיד בהקב"ה יעקב שאמר החסד שעשית עמי לא ליום ולא לשנה אלא לעולם שנא' (נחמיה ב) קמנתי מכל החסדים. אמרו לו וכמה חסדים עשה עמך אמר להם אין להם קצבה. אלא (סס מח) האלהים הרועה אותי. יאמרו ישראל מה עשיתי להם במצרים. ומה ששלמתי להם במדבר (שמות יג) וה' הולך לפניהם יומם. ומה עשו לי בסיני (סס כז) כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע באותה השעה אמר (ירמיה כ) זכרתי לך חסד נעורך. הוי יאמר נא ישראל יאמרו נא בית אהרן. משל לבעל הבית שהיה מנהיג יפה עם ארמיו. ובשעת החשבון אינו מדקדק עמם ובשעת הגורן הוא משייר להם שיורין ובשעת הגת משייר להם שיורי הגת אבל אינן יודעין. משאו ומתנו בתוך ביתו ומי יודע עבריו ובני פלטין שלו ומי הן עבדיו של הקב"ה בני אהרן שהן מקריבין לפניו כל עת. יאמרו נא בית אהרן מה עשיתי להם לכל מי שעמד כנגדו. עמד קרח וסיעתו בלעה אותם הארץ. עבר עזיהו וביקש להקטיר את הקטורת וזרחו במצחו הצרעת. ובשביל מה שילמתי לו השכר הזה בשביל שהלך לפני ביושר שנא' (מלכים ב) בשלום ובמישור הלך אתי ולמר תורתני שנא' (סס) תורת אמת היתה בפיהו:

יאמרו נא בית אהרן אלו הסילדות שלא שמעו לפרעה שנא' (שמות ח) ותיראן הסילדות את האלהים. ומה עשיתי להם בתים. יאמרו נא יראי ה' ומי היו יראי ה' זה היה ביתו של דוד שנאמר (תהלים קיט) חבר אני לכל אשר יראוך. ומה עשה עמו דוד (ס"ז ו) הנה אנכי יושב בבית ארזים ומה עשיתי לו אף אני איש שמו לו חסדי (תהלים סט) ושמתי לעד זרעו וכסאו כימי שמים. ד"א יאמרו נא יראי ה' זה סנחם שהרג לומר ונתן נפשו על קדושת שמי שנאמר (נחמיה כה) ויבא אחר איש ישראל וגו' ובה שלמתי לו (סס) לכן אמר הנני נותן לו את בריתי שלום שלא יערערו על הכהונה אף על פי שלא נמשח אלא בדמו של זמרי. ד"א יראי ה' אלו הגרים באברהם כתיב (נחמיה כג) כי ירא. אלהים אתה. בעובדיה כתיב (מ"א יח) ועובדיה היה ירא את ה'. אמר רבי תנינא גדול מה שנא' בעובדיה סמה שנא' באברהם ויוסף הצדיק דאילו באברהם ויוסף הצדיק כתיב ירא (אחד) בלבד. ובעובדיה כתיב (סס) ירא ה' מאד. ד"א יאמרו נא יראי ה' יאמרו נא תגיה שישאל ועזריה היאך הצלתי אותם מכבשן האש בשביל שבטחו בי (ישעיה נ) ונתתי להם יד ושם טוב מבנים ולא לעולם הזה בלבד אלא אף לעולם הבא שנאמר (תהלים קכ) וחסה ה' מעולם ועד עולם עד יראיו:

מן המצר קראתי יה. מהו מן המצר בכל לשון שישראל קוראין להקב"ה הוא עונה אותם. קראוהו בשדי שנא' (נחמיה כח) ואל שדי יברך אותך וענה אותם בשדי שנא' (סס לכ) אני אל שדי ברה ורבה. קראוהו באלהים (סס טו) ה' אלהים מה ההן לי וענה אותם באלהים (שמות ז) ותעל שועתם אל האלהים. קראוהו בזה (דברים כו) ונצחק אל ה' וענה אותם בה' וישכע ה' את קולנו. קראוהו ביה מן המצר קראתי יה וענני במרחב יה. ובה"א כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה' אלהינו בכל קראנו אליו. ד"א מן המצר מדבר במצרים וימדרו את חיהם וגו' ענני הקב"ה במרחב יה שהרחיב לי הקב"ה כנפי חסרו שנא' (תהלים סח) כנפי יונה נחפה בכסף. ד"א מדבר בדוד בשעה שירד דוד לאחיו והגיחוהו אחיו וכל ישראל באותה שעה נשא דוד עיניו למרום ואמר (סס קכא) שיר למעלות אשא עיני אל ההרים. השיבתו רוח הקדש ואמרה לו (סס) אל יתן לסוס רגליך אל יגום שוסרך. במרחב. שהרחיב לו הקב"ה שחזרו אחריהו כל ישראל ובאו עד מחנה פלשתים (ס"א יז) וישובו בני ישראל מדלוק אחרי פלשתים. ה' לי לא אירא מה יעשה לי אדם אברהם אמר מה יעשה לי אבימלך יעקב אמר מה יעשה לי עשו דוד אמר מה יעשה לי גלית. ה' לי בעוזרי משל לשני בני אדם שהן באין לדין אצל בימה והיו סתיראין מן הדין אמרו להם אל תיראו מן הדין אלא תעיו לבבכם כך ישראל עתידין לעמוד בדין לפני הקב"ה והם סתיראין ומלאכי השרת אומרים להם אל תתייראו בן עירכם הוא שנא' (ישעיה מה) הוא יבנה עירי וגלותי ישלח וחזרו ואמרו להם אל תיראו מן הדין. אין אתם מכירים אותו קרובכם הוא (תהלים קמח) לבני ישראל עם קרובו הללויה. ושבו ואמרו להם אל תיראו מן הדין אחיכם הוא לפען

פירוש מהר"י הכהן

(ובני אהרן). פי' כך חש"ס שיאמרו נא ישראל מהחסדים שעושה עמכם חנם ידעו חן מתוכו עם בני פלטין ידידי לכן אמר על זה אמר כך יאמרו נא בית אהרן כדמסרש ואילו מה שעשה עמכם: (סמילדות). פי' שכרו פיו. חמו' ואחיותו של אהרן לכן קראן בית אהרן: [נחמיה]. פי' וזהו ג"כ בית אהרן שעשה להם נסים:

מדרש מזמור קיח תהלים פה 169

(ס' קכג) למען אחי ודעי וביותר שהוא אביכם שנאמר (דברים לז) הלא הוא אביך קנך וכה"א (ס' ד) ופי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים שמזכה אותנו לדין כמה דאמר (יסעי' מח) ישראל סקוראי חמשה צדיקים עמדו בעולם נח ועבר ושה ואשור ואברהם נח לא הקפיד לעבור אלא עמר ונמע לו כרם ושה ועבר המסינו את עצמן ואשור אמר היאך אני דר בין הרשעים הללו הלך לו שנא' (כרמית ו) מן הארץ ההיא יצא אשור אברהם צדקתו עומדת לעד אינו מניח להקב"ה ואף הקב"ה לא הניחו שנא' (ס' עו) אני ה' אשר הוצאתיך מוב לחסות בה' שלא היה בושח על דברי אביו ולא על דברי אמו ותרח היה רואה במזלות ורואה מזלו של הרן שהוא נשרף ומזלו של אברהם שכל העולם מתמלא ממנו נכנסו כל האומות אצל אברהם אמרו לו של מי אתה אמר להם לעולם לא אניה הקב"ה שבשמים מיד נטלוהו והשליכוהו לכבשן האש ולא ירד עמו לא עיר ולא קריש ולא שרף ולא נרוד אלא הקב"ה בעצמו שנאמר (ס' יא) אני ה' אשר הוצאתיך הרן היה לבו חלוק והיה בושח על דברי אביו נכנסו כל האומות אצלו א"ל של מי אתה אמר בלבו אברהם גדול ממני אם ראיתי שנמלט אומר אני של אברהם אני ואם לאו אומר שלכם אני כיון שראה שאברהם נמלט אמר של אברהם אני מיד נטלוהו והשליכוהו לתוך הכבשן ולא הספיק לירד עד שהמיתו האש ונטלו הסלאך והשליכו אצל אביו שנא' (ס' יא) וימת הרן על פני תרח אביו ותרח יפה היה רואה שמזלו של הרן שנשרף ומזלו של בנו אברהם שכל העולם מתמלא ממנו ואינו יודע אם מן האנשים או מן הנשים ושרי היתה בתו של הרן שנא' (ס' יא) ויקח אברהם ונתור להם נשים יסבה זו שרה ונתמלא ממנו כל העולם מוב לחסות בה' מבטוח בנדיבים שכן דוד אומר (תהלים קמ) אל תבטחו בנדיבים כל גוים סבבוני ג' עתיד גוג ומגוג לעלות לירושלים כדרך שעלה מנחם לירושלם כדרך שעלה נבוכדנצר לירושלים שלש פעמים פעם ראשון הוא אומר כל גוים סבבוני שהוא עתיד לבנות כל העולם ולהעלותם לירושלם שנאמר (זכריה ז) ונאספו אליו גוים רבים וכל הפרשה והמה פרוכין לכך נאמר בשם ה' כי אמילם פעם שניה הוא אומר סבבוני גם סבבוני שהוא עתיד להרגיש כל האומות ולהעלותם לירושלים שנא' (תהלים ז) למה רגשו גוים והם פרוכין לכך נאמר בשם ה' כי אמילם פעם שניה פעם שלישית אומר סבבוני בדבורים שהוא עתיד לפרוש דוגמיות על כל המדינות להוציא ברוות כר"א קראו זאת בגוים קדשו (עצרה) מלחמה וכל הפרשה והמה פרוכין לכך נאמר בשם ה' כי אמילם פעם שלישית ד"א כל גוים סבבוני שהוא עתיד להכניס כל אומות העכו"ם להעלות לירושלים וישראל מתיראים ממנו באותה השעה אומר להם הקב"ה (יסעי' מח) אל תיראי תולעת יעקב סבבוני גם סבבוני שהוא עתיד לתפוס שבט יהודה ולאסור אותן וכסבורין למסור כל אחד ואחד לשונאים שלו ויאמרו יבואו אחינו וישלמו בנו ואל ישלמו בנו שונאינו שנא' (זכריה יב) ואמרו אלופי יהודה בלבם והקב"ה עושה להם נסים ומפיל שונאיהם לפניו שנא' (ס' יא) ביום ההוא אשים את אלופי יהודה וגו' והמה פרוכין לכך נאמר בשם ה' כי אמילם סבבוני בדבורים מה הדבורה הזו סכניסה דבש לבעליה כך עתיד הקב"ה לבנות כל אומות העולם ולהעלותם לירושלם שנא' (ס' יד) הנה יום בא לה' יכול יש בהם ממש לכך נאמר דועכו באש קוצים משל למלך שנכנסו עליו גנבים והיה המלך מקח אמר המלך אם אני עומד עליהם מיד הם אומרים מה מצא בידינו מן המחתרת אלא יודע אני שעתידין לבא שלשה פעמים לסף אני עומד עליהן והורגן כך המלך זה הקב"ה גנבים אלו אומות העכו"ם המחתרת זה העיר שנאמר (ס' יא) ואספתי את כל הגוים אל ירושלים ואסור ונלכדה העיר ונשמו הבתים זו הביזה והנשים תשכבנה אלו הכנות (ס' יא) ויצא חצי העיר בגולה זו השביה והקב"ה יוצא ונלחם עמהם שנאמר (ס' יא) ויצא ה' ונלחם עם כל הגוים והקב"ה משלח בהם סגפה שנא' (ס' יא) וזאת תהיה הסגפה וכל הפרשה והמה פרוכין לכך נאמר כי אמילם דחה דחיתני לנפול בימי עשו עזי וחמרת יח בעוה"ז מקלסין אותי בשתי אותיות אבל בעוה"ב בחמש [כארבע] עזי וחמרת יח

פירוש מהר"י הבהן

[כילך חנו דר-בין] עיון בזה ש' ל' : [עמיד לכוון] סי' כל פעם מתחבר ומתגרס יותר כיון שכבר נעשה מנוחת לכן ראשונה לשון כנסת בעלמא והל"כ לשון כתרנות אח"כ משרש ומליץ נוסחא קשה ותקופה בעלמא על הכרוז : [סריכין] סי' נכרים ונושלים : [דוגמיות] סי' נסחאות שכתו משמעותם יכרוז בכל מקום לזיו הזק והחין כוס שינא : [ולאסור חסון] סי' להביאם עמו לירושלים כאלו מביאים לעזרתו להלחם ביושני ירושלים ועין על כל הענין זכריה י"ב : [יחודה כלם וגו'] סי' סיפא דקרא כוא חמא לי יושני ירושלים עיון כרס"י שם ובולקוס : [ולסעלוהם לירושלים] סי' והאומות הם בדבורים ומכניסין סדנא סיונו מחולקין מלל ירושלים כדכתיב זכריה י"ד סיפא דקרא דכנא יום בא לה' וחלק שלך בקרבן ופי' יכול יש כנס ממש סיונו כלומר יכול יעמדו ויטמיוו כהלחםסו לכן נאמר ופי' : [אל ירושלים] כל הסוקים שנענין זה שם זכריה י"ד :

יה ה' ויהי לי לישועה. ואומר (ישעיה כז) כי ביה ה' צוה עולמים: קול רנה וישועה. אנשי ירושלים אומרים מבפנים קול רנה וישועה. אנשי יהודה אומרים מבחוץ ימין ה' עושה חיל. לא אמות כי אחיה. אברהם אמר לא לי לתנות כל הנסים שנעשו לי בימי גמרוד. יצחק אמר לא לי לתנות כל הנסים שנעשו לי בימי עשו. דוד אמר לא לי לתנות נסים שנעשו לי בימי גלית שובך ושאל:

יסוד יסרני יה. חביבים היסורין שהם מרצין בקרבנות שבקרבנות אומר (ויקרא ח) ונרצה לו לכפר עליו. ובייסורין כתיב (משלי ג) וכאב את בן ירצה ד"א חביבין היסורים שהם מרצין יותר מן הקרבנות שחטאת ואשם אין מכפרין אלא לאותה עבירה שנאמר ונרצה לו לכפר עליו. אבל היסורים מכפרין על הכל הוי יסוד יסרני יה. פתחו לי שערי צדק לעות'ב אומר לו לאדם מה היתה מלאכתך והוא אומר מאכיל. רעבים הייתי. והם אומרים לו זה השער של מאכיל רעבים הכנס בו. אחר אומר משקה צמאים הייתי והם א"ל זה השער של משקה צמאים הכנס בו. וכן למכיש ערומים וכנול יתושים ולגמל חסדים. וכן לכל המצות. אמר דוד אני עשיתי את כולם פתחו לי את כולם. לכך אומר פתחו לי שערי צדק אבא בם:

זה השער לה צדיקים יבואו בו. משל לאדם מהלך בדרך וסחורתו בידו הגיע להרגי' נתן להם מה שנתן וניצל. הגיע לחרט' נתן להם מה שנתן וניצל. כיון שהגיע בכדינה אסרו לו הזהר שהאפרכים במדינה אם אינך מוכס' כל סחורתך אין את מוצא בידך כלום הוי אומר פתחו לי שערי צדק: אודך כי עניתני ותהי לי לישועה. לאחר שהתקין אנפודיא שלו לצאת בדרך יצא חוץ למדינה הכהו הקוץ עקצתו עקרב אחותו חמה הניחוחו והלכו להם התחיל עומד ומתפלל לפני הקב"ה אמר לפניו מה עונותי וחטאתי והיה מצטער הרבה ולא באו ימים רבים עד ששמע שנאברה אותה השיירא התחיל עומד ומשבח לפניו ואומר אילו הייתי שם הייתי כאחד מהם וכה"א. (ישעיה יג) אודך ה' כי אנפת בי:

אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה. אברהם יצא ממנו ישמעאל. וכן בני קטורה. יצחק יצא ממנו פסולת עשו וכל אלויו. אבל יעקב העמיד שנים עשר שבטים וכולם שלמים להקב"ה שנא' (בראשית מז) כולנו בני איש אחד נחנו כנים אנחנו ואומר (ספ"ט ד) כלך יפה רעיתי: **מאת** ה' היתה זאת היא נפלאת בעינינו. מדבר בכנסת ישראל בשעה שהיו משועבדין בטיט ובלבנים ולאחר שיצאו התחילו מתנשאים בענני כבוד והיו המצריים תמהים עליהם ואומרים עד עכשיו הייתם משועבדין בכל עבודה קשה ועכשיו אתם מתנשאים בכל כבוד וישראל משיבין אותם ואומרים להם אתם תמהים עלינו אנו תמהים יותר מכם שנא' (ספ"ט ו) לא ידעתי נפשי שמחני מרכבות עמי נדיב. ורוח הקדש משיבה ואומרת מאת ה' היתה זאת היא נפלאת בעינינו. ד"א מאת ה' היתה זאת רוח הקודש אומרת כן זה היום עשה ה' כל הנאות שעברו על ישראל אחריהם שעבוד מכאן ואילך אין אחריהם שעבוד שנאמר (ישעיה יג) זכרו ה' כי גאות עשה. דבר אחר מדבר ברוד כשהיה רועה את הצאן ומלקט בעשבים הרבים ומניח לפני הגדיים והטלאים והקשים מניח לפני התישים והכבשים אמר הקב"ה זה ראוי להיות רועה על עמי ישראל וכשמלך היו אומרים עליו אמש היה רועה בצאן ובשעה קלה מלך והוא אומר להם אתם תמהים על זה הה' (ספ"ט ו) לא ידעתי נפשי וגו' ורוח הקדש משיבה אותן מאת ה' היתה זאת. ענו כלן ואמרו היא נפלאת בעינינו כשל לאחר שהיה נושא משאו לרוכסין ונעשה אפרכים והוא אומר להם אתם תמהים עלי יותר אני תמה מכם כך כשיראו אומות העכ"ם לישראל בשלוח לעתיד לבא יאמרו אינן אלו הנגופים אינן אלו הדחופים וישראל משיבים אותם אתם תמהים עלינו. ומה אנו תמהים מכם ורוח הקדש משיבה להם מאת ה' היתה זאת. אנא ה' הושיעה נא. אנשי ירושלים אומרים מבפנים אנא ה' הושיעה נא. אנשי יהודה אומרים מבחוץ אנא ה' הצליחה נא. אנשי ירושלים אומרים מבפנים ברוך הבא. ואנשי יהודה אומרים מבחוץ ברכוכם בבית ה'. אנשי ירושלים אומרים מבפנים אל ה'. ואנשי יהודה אומרים מבחוץ ויאר לנו.

אנשי

פירוש מהר"י הבהן

[לישועה]. פי' שזיכה לי לישועה וקלסוהו בשם שלם: [וישועה]. פי' כדכתיב בתורה באלו לדיקים: [עושה חיל]. פי' ככתיב גוג ומגוג עמו לירושלים כדלעיל: [לי לתנות]. פי' נתמים זהו ואסתר מעשי יס: [יסרני יס]. פי' מניח רחמים מכיסא דקרא דכתיב ולמות לא נתתי משמע כלל לא מפני שיש עון גם מכפל יסר יסרני אפשר לשמוע כן שיסורין כן כמכפרים על כל: [אנא] [נס]. פי' לשון כמים: [שערי צדק וגו']. פי' כי זה שעור דקדק כראוי הרי הוא מוכס סחורתו על נכון לכן כדן יכול לומר שיספיקו לו השערים שאין לעכבו בשער במעלו אשר מעל מליתן מכם ומוכרים כס לענות לו זה. השער וגו' יבא בו: [אנפודיא שלו]. פי' כלים חדשים יקרים: [בדרך]. פי' עם השירא: [כאחד מכם]. פי' וכו' אודך על עינותי ומכאובים שזימנתם לי כי הוה לטובתי לשרש מן השירא: [אבל יעקב]. פי' שגמאם מעבו ומלגן וכל ימיו היו מוכאובים: [לדוכסין]. פי' עיין בילקוט גירסא יותר נכונה: [אלו הנגופים]. פי' נתמים: [מכאובים]. פי' במלחמות גוג ומגוג כדלעיל:

סוף

אנשי ירושלים. אומרים מבפנים אמרו חג בעבותים עד קרנות המזבח. ואנשי יהודה אומרים מבחוץ
אלהי ארוםסך. אנשי ירושלים ואנשי יהודה פותחין את פיהם ומשבחין ומהללין יחד להקב"ה
אומרים הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו. (תהלים קג) וחסד ה' מעולם ועד עולם על ידאיו
וצדקתו לבני בנים:

מוזמור קיח

אֲשֶׁר־י דַּרְךְ הַהוֹלְכִים בַּתּוֹרָה ה' . אָמַר שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ ע"ה (משלי כ) מִתְהַלֵּךְ בְּתוֹמוֹ צָדִיק
אֲשֶׁר־י בָּנָיו אַחֲרָיו . וְאִם בָּנָיו אֲשֶׁר־יָהֶם בַּעֲבוּרָם הוּא עֹאכָיו . הַקִּבְיָה לֹא בִקֵּשׁ מֵאֲבֵרָתָם
אַל שִׁוְיָה תָּמִים שֵׁנָא' (נראשית יו) תִּתְהַלֵּךְ לִפְנֵי וְהָיָה תָּמִים . וְכֵן אָמַר מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל (דברים
יח) תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵין כְּתִיב כֹּאן אֵלָּא עִם ה' אֱלֹהֶיךָ וְאִם הָיִיתָ
תָּמִים הָרִי אַתָּה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ לְמַעַן שֶׁאֵף הוּא תָּמִים שֵׁנָאמַר בּוֹ (סס לג) הַצֹּר תָּמִים פָּעִלוֹ . יִשְׂרָאֵל
תָּמִים וְהַתּוֹרָה תָּמִים שֵׁנָאמַר (תהלים יט) תּוֹרַת ה' תָּמִים . לִכֵּן נֹאמַר אֲשֶׁר־י תָּמִים דַּרְךְ
תָּמִים וְחֲסִידִים הֵיוּ דוֹר הַמְּדַבֵּר . וְכֵן הָיָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אֹמֵר אָמַר לָהֶם הַקִּבְיָה (סס ל) אִסְפוּ
לִי חֲסִידִי כוֹרֵתִי בְּרִיתִי עִלִּי זִבְחָהּ . שְׁלֹא קִבְּלוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַתּוֹרָה י"ב מִלִּל לִפְנֵיהֶם וְי"ב מִלִּל
לְאַחֲרֵיהֶם עַל כָּל דְּבוּר וְדְבוּר לִכֵּן נֹאמַר אֲשֶׁר־י תָּמִים דַּרְךְ הַהוֹלְכִים בַּתּוֹרָה ה' . בְּתָמִים קִבְּלוּ
יִשְׂרָאֵל אֶת הַתּוֹרָה . אָמַר לָהֶם (ויקרא ז) כָּל חֶלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׂב וְעִז לֹא תֹאכְלוּ וְלֹא אָמַר לָהֶם
לִמָּה אֵלָּא קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם . אָמַר לָהֶם (סס יט) כִּי תִבְּאוּ אֶל הָאָרֶץ וְנִטְעַתֶּם כָּל עֵץ מֵאֵכֶל וְעַרְלַתֶּם
עַרְלַתוֹ אֶת פְּרִיו וְגו' וְלֹא אָמַר לָהֶם לִמָּה אֵלָּא קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם . וְאֵע"פ שֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם לֹא אָמַר
לוֹ מַה שִּׁכְּרָנוּ שֶׁנַּעֲשֶׂה אוֹתָם . לִכֵּן נֹאמַר אֲשֶׁר־י תָּמִים דַּרְךְ וְכו' . אֲשֶׁר־י נִצְרִי עֲדוּתוֹ אִם
נִצְרַת אוֹתָהּ הִיא נִצְרַת אוֹתָךְ . וְכֵן שְׁלֹמֹה אֹמֵר (משלי ד) שִׁמְעוּ בָּנִים מוֹסֵר אָבִי וְהִקְשִׁיבוּ לְדַעַת
בִּינָה . (סס) כִּי לִקַּח מוֹט וְגו' וְיִוְרָגִי וְיֹאמַר לִי וְגו' (סס) אֵל תַּעֲזֹבָה וְתִשְׁמָרְךָ אֲהַבָה וְתִנְצַרְכָה
הַחֹזֶק בְּמוֹסֵר וְגו' . לִכֵּן נֹאמַר אֲשֶׁר־י נִצְרִי עֲדוּתוֹ וְגו' וְכֵן א' (משלי ו) כִּתְּהִלְכֶּךָ תִּנְתֶּה אוֹתָךְ
וְגו' . אָף לֹא פָּעִלוּ וְגו' מַה אָף לֹא פָּעִלוּ עוֹלָה וְגו' אֵין הָאָף נוֹגַע בָּהֶם לִמָּה כִּי לֹא פָּעִלוּ עוֹלָה
אַל אֵלָּא בְּדַרְכֵּי שֶׁל הַקִּבְיָה לִכֵּן נֹאמַר בְּדַרְכֵּי הִלְכוּ . אַתָּה צוֹיִת פְּקוּדֶיךָ לְשִׁמּוֹר מֵאֵד בְּכָל
מָקוֹם שֶׁצִּוְהָ הַקִּבְיָה עַל הַתּוֹרָה צוֹה אוֹתָם בַּתּוֹרָה . צוֹה אוֹתָם בְּנִבְיָאִים . צוֹה אוֹתָם בְּכַתּוּבִים .
וְאָמַר הַקִּבְיָה (משלי כג) הִלֵּא כִתְּבִיתִי לָךְ שְׁלִישִׁים בְּמוֹעֲצוֹת וְדַעַת : וְאֹמַר (דברים ו) וְשִׁמְעַתָּה
יִשְׂרָאֵל וְשִׁמְרַתָּ לַעֲשׂוֹת וְאֹמַר (סס יד) רַק הִשְׁמַר לָךְ וְשִׁמּוֹר נַפְשְׁךָ מֵאֵד הִשְׁמַר לָךְ אֵלָּא
אָמַר הַקִּבְיָה אִם שִׁמְרַתָּ אֶת הַתּוֹרָה אֲנִי שׁוֹמֵר נַפְשְׁךָ . לִכֵּן נֹאמַר (סס) הִשְׁמַר לָךְ וְגו' כָּל יְמֵי
חַיֶּיךָ . מַהוּ כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ אִם עֲשִׂיתָ אֶת הַתּוֹרָה כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ תִּזְכֶּה שֶׁתִּרְאֶה בָּנִים וּבְנֵי בָנִים .
לִכֵּן נֹאמַר (סס) וְהוֹדַעְתָּם לְבָנֶיךָ וּלְבְנֵי בָנֶיךָ . וְאִם רִאִיתָ בָּנִים וּבְנֵי בָנִים הָרִי שְׁלוֹם שֵׁנָא' (תהלים
קכב) וְרִאֵה בָּנִים לְבָנֶיךָ שְׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל :

בְּמַה יִּזְכֶּה נָעַר אֶת אֲרָחוֹ לְשִׁמּוֹר כְּדַבְּרֶיךָ . אָמַר שְׁלֹמֹה (משלי ג) בְּכָל דְּרָכֶיךָ דַּעְהוּ . אִם יִדְעַתָּה
לְהַקִּיבָה בְּכָל דְּבַר וּדְבַר הוּא יִישֶׁר אֲוִרְחוֹתֶיךָ . וְכֵן דוֹד אֹמֵר (תהלים עז) שׁוּיָהּ ה' לִנְגִדִי תָּמִיד
וּבִשְׁבִיל שְׁשׁוּיָתִי ה' לִנְגִדִי תָּמִיד לִכֵּן שִׁמַּח לְבִי וְיָגַל כְּבוֹדִי וְגו' . מַהוּ אָף בִּשְׁכּוֹן לְבַמָּה
אַל אָמַר דוֹד יוֹדַע אֲנִי שֶׁאֵין הִרְמָה שׁוֹלֶמֶת בְּבִשְׂרִי . וְכֵן הֵם הַצַּדִּיקִים נוֹחִים בְּלֹא רִמָּה לִמָּה
שֶׁשׁוֹקְרִים וְשׁוֹחֲרִים וְחֹקְרִים בְּאִי זֶה דְּבַר יְכוּאֹל לַחֲיִי הָעוֹלָם הַבֹּא לִכֵּן דוֹד אָמַר תּוֹדִיעֵנִי אֲוִרְחָה
חַיִּים . וְכֵן מֹשֶׁה אָמַר לְהַקִּיבָה (שמות לג) וְעַתָּה אִם נָא מִצְאֵתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ הוֹדִיעֵנִי נָא אֶת דְּרָכֶיךָ
וְכֵן א' (תהלים כב) הִדְרִיכֵנִי בְּאַמְתָּךְ וּלְמַדְנִי . וְכֵן א' (סס כז) הוֹרֵנִי ה' דְּרָכֶיךָ וְגו' וְכֵן א' (תהלים
יח) כֵּן אָמַר ה' עֲמִדוּ עַל דְּרָכִים וּרְאוּ וְשִׁאלוּ לִנְתִיבוֹת עוֹלָם אֵין זֶה הַדְּרָךְ הַטּוֹב וּלְכוּ
בָּהּ רְאוּ בְּאִי זֶה הַדְּרָךְ הַלֵּךְ אֲבִירָהּ וּבְאִי זֶה הַדְּרָךְ הַלֵּךְ נִמְרוֹד וְאֵין זֶה מֵהֶם הַצִּלִּית .
בְּאִי זֶה הַדְּרָךְ הַלֵּךְ יַעֲקֹב וּבְאִי זֶה הַדְּרָךְ הַלֵּךְ עֲשׂוּ וְאֵין זֶה מֵהֶם הַצִּלִּית . כָּל לְבִי דִרְשָׁתִּיךָ
אֵל תִּשְׁנִי מִמְּצוֹתֶיךָ הֵלֶב הוּא מִכְּנִים לְצַדִּיקִים לִג"ע לִכֵּן שֶׁל רְשָׁעִים מוֹרִידִם לְגִיהֶנֶם . וְכֵן א'
(יִשְׁעִיכָה) הִנֵּה עֲבָדִי יֹאכְלוּ וְאַתָּה תִרְעַכּוּ הִנֵּה עֲבָדִי יִשְׁתּוּ וְאַתָּה תִצְמָאוּ הִנֵּה עֲבָדִי יִרְוּ
מִמֶּנִּי לֵב וְאַתָּה תִצְעֲקוּ מִכָּאֵב לֵב וּמִשְׁבֵּר רוּחַ תִּלְלִלוֹ . וְכֵן הָיָה דוֹד אֹמֵר לְשִׁלְמָה בְּנוֹ (דב"א
כח) וְאַתָּה שְׁלֹמֹה בְּנִי דַע אֶת אֱלֹהֶי אֲבִיךָ וְעֲבַדְהוּ בְּלֵב שֵׁלֶם כִּי כָּל לְבָבוֹת דּוֹרֵשׁ ה' וְגו' . כָּל לְבִי
צִפְנֵתִי אִמְרַתְךָ וְגו' . אֵין יִצְרַל הָרַע שׁוֹלֵט עַל הַתּוֹרָה וְיָמִי שֶׁהַתּוֹרָה בְּלָבוֹ אֵין יִצְרַל הָרַע שׁוֹלֵט בּוֹ
וְלֹא

פירוש מהר"י הכהן

[כֹּה עֹלָם כ'] . פ' וְדוֹד כֹּה מִקוֹם הוּא לְדַבֵּר מִפִּי עֲלָמָם וְלֹא מִנִּיחָם : [אֵת הַתּוֹרָה עַד מְנַחֵם] . כֵּן לֵל לְהַגִּיד וְעֵינָיו כִּילְקוּט
יִתְרוֹ קוֹדֵם לְמֹה שֶׁאֵל מִה שֶׁכָּתוּב צִעֲנוּ זֶה כֶּסֶם הַמְּכִילָמָה : [וְשִׁמְרַתָּ לַעֲשׂוֹת וְגו'] . פ' וְכֵן א' כְּתוּבָה אֲשֶׁר יִיעַן לָךְ :
עֲנִי

ולא נוגע בו . וכה"א (משלי ה) אני חכמה שכנתי ערכה . ובכקום ששכנתי סביבותי ערכה .
 ובערמה אין יצה"ר שולט . וכה"א (תהלים לו) תורת אלהי בלבבו לא חסעד אשוריו . וכן משה
 אוכר (דברים יא) ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם לכך נאמר בלבי צפנתי אפרתך :
 גמול על עבודך אחיה ואשמרה דברך . אמר ישעיה (ישעיה נט) כעל גמולות כעל ישלם וגו'
 כך הקב"ה כעלם לרשעים לפי שהם גומלים ולצדיקים משלם להם כמעשיהם . משלם
 לרשעים (ישעיה נט) חמה לצריו גמול לאויביו . ומשלם גמול לצדיקים וכה"א (תהלים לג) אך
 טוב לישראל אלהים לברי לבב . וכה"א (ישעיה סג) אשר גמלם כרחמיו וכרוב חסדיו . אין
 הקב"ה משלם כלום על חנם לא לרשעים ולא לצדיקים . הרעה הבאה על הרשעים לא הקב"ה
 מביאה עליהם . וכה"א (מזכר ג) מפי עליון לא תצא הרעות והטוב . אלא הם גומלים לנפשם .
 וכה"א (ישעיה ג) הברה פניהם ענתה במ ומהו גומל לצדיקים חיים חנם . וכה"א (תהלים קג)
 ברכי נפשי את ה' ואל תשכחי כל גמוליו . הסולח לכל עוונכי הגואל משחת חייכי ולא אלה
 בלבד אלא הרבה צדקות הוא עושה שנא' (שם יד) עושה צדקות ה' ומשפטים לכל עשוקים .
 וכה"א (שם קטז) שובי נפשי למנוחתי וגו' ומה גמל לי כי חלצת נפשי סמות וגו' וכן אמר דוד
 להקב"ה חיים את גמול לי גמול על עבודך אחיה וגו' ומפני מה את גמול חיים לי מפני
 שאשמרה דברך . חיים היא התורה . וכה"א (משלי ד) נצרה כי היא חייך . לכך נאמר גמול על
 עבודך אחיה . א"ל דוד רבש"ע רצונך שאשמור דברך גל עיני ואביטה גפלאות סתורתך ואם
 אין אתה גולה את עיני מנין אני יודע . לכך נאמר גל עיני ואביטה וגו' . ואע"פ שעני פתוחות איני
 יודע כלום בוא וראה אע"פ שהיה שמואל נביא לא היה יודע כלום עד שגלה הקב"ה את אזנו
 שנא' (ש"ל ט) וה' גלה און שמואל וגו' . וכן גבוכרנצר אכר (וינאל ג) סנ'קשופ די אלהבון הוא
 אלה אלהין ומרי מלכין וגלי רזין וגו' . וכן דניאל אמר (שם) ואנא לא בחכמה די איתי בי מן
 כל חייא דוא דנא גלי לי ואומר והוא גלה עמיקתא ומסתרתא . וכן דוד אמר גל עיני ואביטה
 גפלאות סתורתך . ולמה (תהלים קלט) פליאה . דעת ממני פליאה זו התורה . וכן הכתוב אומר
 פלאות עדותיך לכך נאמר גפלאות סתורתך . אוצרות היא התורה . וכן הכתוב אומר (משלי כא)
 אוצר גחם וגו' . סמטוניות היא התורה . וכן אמר הכתוב (שם ז) אם תבקשנה כבספ
 ובכסמונים וגו' . הרבה דלתות יש בה הרבה פתחים יש לה וכה"א (שם ח) אשרי אדם שומע
 לי לשקוד על דלתותי יום יום וכן אמר דוד פלאות היא התורה . אמר משה אינה גפלאות
 שנא' (דברים ל) לא גפלאות היא מכך וגו' לא גפלאות אלא כמך שלא עמלת בה . לכך נאמר
 גפלאות סתורתך . גר אנכי בארץ אל חסתר סמני סמצותיך . וכי גר היה דוד אלא א"ל בשם
 שהסתגיר היום אינו יודע כלום בתורה . כך עיניו של אדם פתוחות ואינו יודע בין ימינו
 לשמאלו כלום בתורה . ומה אם חר שאמר כל השירות וכל המזמורים הללו אמר גר אנכי
 בארץ ואיני יודע כלום אנו עאכ"ו שאין אנו יודעים כלום בתורה לכך נאמר גר אנכי בארץ .
 וכה"א (ד"ל כט) כי גרים אנחנו לפניך ותושבים ככל אבותינו כצל ימינו על ארץ . עכב הצל
 הזה כן האדם ואימתי ימינו הם כצל אם אינם לומדים ועוסקים בתורה וכן שנו רבותינו היום
 קצר והמלאכה מרובה והפועלים עצלים והשכר הרבה ובעל הבית דוחק . לכך נאמר גר אנכי
 בארץ אל חסתר סמני סמצותיך . גרסה נפשי לתאבה אל משפטיך בכל עת . מהו גרסה נפשי א"ל
 (לא היה להרחיק פרשה א') הייתי פותח את הפרשה והייתי רואה היפה הימנה לא היה לי פנאי
 להרחיק (ובשביל כן הייתי גורם) אלא מי יוכל להרחיק שכבר נאמר (ליוג יא) ארוכה מארץ
 מדה ורחבה מני ים בשביל כן הייתי גורם אותה לכך נאמר גרסה וגו' :

דבקה לעפר נפשי חייני כדברך . אמר ישעיהו (ישעיה ח) יבש חציר נבל ציץ ודבר אלהינו
 יקום לעולם קיימים הם דברים שאמר הקב"ה ליעקב אבינו שנאמר (בראשית כח)
 והיה זרעך בעפר הארץ כשם שעפר הארץ מרושה לכל כך יהיו בניך מרושים לכל ומה עפר
 הארץ מכלה כלי מהכות והוא מתקיים לעולם כך בניך מכלים כל העכו"ם והם קיימים לעולם .
 (שם) ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה . וכן ישעיהו אמר (ישעיה נב) התנערי מעפר קומי
 שבי

פירוש סהר"י בהן

ענתה כס וגו' . פי' וכיפא דקרא אוי . לנשס כי גמלו להם רעה (ישעיה ג) : [גפלאות סתורתך] . פי' כסיפא דגל עיני
 חניטה : [פי' סתורה] פי' שכל הכנויים האלו לה מפני שהיא נעלמה ונסתרה כמו שנקראת בשביל זה פליאה כמכר :
 [אוצר נחמד וכו'] . פי' משלי כ"א כתיב אוצר נחמד ושמן כנוס חכם שפירושו שכתובה היא בדיוקים של חכם אלו : [שלא
 עמלת בה] . פי' כדאיתא בגמ' רבה אמר הקב"ה לא גפלאות היא . ואם גפלאות ממך הוא שאין אדם עוסק בה וכוונתו של הספר
 כזה כאן לומר כי מה שנקראת אוצר ומעמין הכל הוא על דרך זה אם אינו עוסק בה . ונראה לי להניח כאן בלבד נאמר
 שאמר זה . לכך נאמר ואניטה גפלאות סתורתך לומר כי יוכל להניח אם רוצה וכו' סדרת חלוי : [סותת] . פי' מהחיל : [גורם
 אותה] . פי' אותה היפה וכו' גרסה נפשי לתאבה כמאכ גורם כמאכ וסיפא עלי : [ישעיה אמר] . פי' גם הוא אמר שני
 ספריים

מדרש

מוסור קיט

תהלים

פז 173

שבי ירושלם. וכן בני קרח אמרו (תהלים מד) למה פניך תסתיר תשכח ענינו ולחצנו כי שתח לעפר נפשנו דבקה לארץ בטננו מיד קומה עזרתה לנו. וכן (ט"ז נ) חנה אומרת סקים מעפר דל הגיעו הם לארץ הקמותה אותם. ע"כ דוד אמר לו דבקה לעפר נפשי וגו'. דרכי ספרתי ותענני מהו ספרתי התודיתי ואמרתי כל מה שחטאתי ולמה הכיתני אלא בשביל שחטאתי. וכה"א (דניאל ט) חטאנו ועיינו והרשענו וסרדנו וסור סמצותיך ומשפטיך. ולא שמענו בקול ה' אלהינו ללכת בתורותיו אשר נתן לעינינו ביד עבדיו הנביאים ובשביל שלא שמענו (נחמיה ט) הנה אנתנו היום עבדים והארץ אשר נתת לאבותינו לאכול את פריה ואת פריה הנה אנתנו עבדים עליה ואע"פ שאנתנו עבדים בה כורתיים אנו לך אמנה. וכה"א (ס"ז י) ובכל זאת אנתנו כורתיים אמנה ועל החתום שרינו וכהנינו לוינו (ס"ז ט) ואתה צדיק על כל הבא עלינו. לכך נאמר דרכי ספרתי ותענני. ואע"פ שחטאתי התודיתי לך לכך למדני חקיד. דרך פקודיך הבינני מהו הבינני א"ל דוד רבוני אל תאמר לי הרי הם לפניך התבונן אתה לעצמך אם אין אתה סבינני איני יודע כלום. לכך נאמר דרך פקודיך הבינני ואשיחה בנפלאותיך. דלפה נפשי מתונה מהו מתונה מן השברים שבא עלי אין שנה שאין בה שבר. אין חדש שאין בו שמועה. אין יום שאין בו צרה (יחזקאל ז) הוה על הוה תבוא ושמועה על שמועה תהיה. לפיכך דלפה נפשי מתונה קיימני כדברך. מהו כדברך כשם שאמר משה (דברים כט) למען הקים אותך היום לו לעם וגו'. לפיכך דלפה נפשי מתונה מפני היום מפני למחר עד שהיא מתאמצת ויוצאה לך נאמר דלפה נפשי מתונה וגו'.

הורני ה' דרך חקיד וגו' אמר שלמה (משלי ג) אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה. (ס"ז) כי טוב סחרה וגו' (ס"ז) יקרה היא וגו'. ג' בני אדם שאלו חכמה מהקב"ה דוד ושלמה כלך המשיח. דוד אמר הורני ה' דרך חקיד. שלמה אמר (ד"ב א) חכמה וסודע תן לי וגו'. א"ל החכמה והסודע נתון לך. ס"ך המשיח שנאמר (תהלים ע"ג) לשלמה אלהים משפטיך לסלך תן וגו'. לכך נאמר הורני ה' דרך חקיד מהו הורני אמר דוד אל תאמר לי הרי הם לפניך למוד מעצמך. אלא אתה הורני שנאמר הבינני ואצרה תורתך. לכך נאמר הורני ה' דרך חקיד. מהו דרך עשה אותה לפני דרך. ואצרנה עקב מהו עקב שתהיה ביד התורה עקב באדם שהוא עוסק בתורה כל ימיו ומניחה מה בידו כאלו לא עסק בה וכן לכל דבר. למה"ד למי שהיה עושה עששית לסלך והביאה לו ונשברה מה בידו כאלו לא עסק בה וכן שהיה עושה כלי גאה ונשבר בידו מה בידו כאלו לא עשאו כך אדם שהיה עוסק בתורה כל ימיו ויגע בה. ואחר כך הניחה מה בידו. דואג שהיה עוסק בתורה ואחר כך הניחה וכן אחיתופל מה הועילו אלא אמר דוד הורני ה' דרך חקיד ואצרנה עקב. וכה"א (תהלים יט) הנחמדים מזהב ומפז רב גם עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב. וכה"א (ס"ז קכ"ז) שלום רב לאהבי תורתך וגו'.

ויבאני חסדיך ה' תשועתך כאמרתך אותן החסדים שאמרת לאבותינו. וכה"א (מ"ב ז) תתן אמת ליעקב חסד וגו' וכן משה אמר (שמות טו) נחית בחסדך עם זו גאלת. כך אמר דוד ויבואני חסדיך ה' ומהו החסד שאתה עושה עמנו שאתה מושיענו. ואם אתה מושיענו יש לי פה לומר וקענות למחרפים אותי אע"פ שעכשיו איני משיב להם שנאמר (תהלים ל"ט) גאלמתי לא אפתח פי כי אתה עשית. רצונך שאענה אותן (ס"ז) הסר מעלי נגעך מתגרת ירך אני כליתי לך נאמר ואענה חורפי דבר ומה הם מחרפים עליך שנאמר (ס"ז ס"ט) כי עליך נשאתי חרפה כסתה כלמה פני. וכה"א (ס"ז) כי קנאת ביתך אבלתני. ואבכה בצום נפשי. ומה הם מחרפים אותי אומרים לי (תהלים מ"ג) איה אלהיך. א"ל הקב"ה בשבילי אתם מתחרפין אני מסיר חרפתכם. וכה"א (ישעיה כ"ב) בלע המות לנצח ומתה ה' אלהים דמעה מעל כל פנים וחרפת עמו יסיר מעל כל הארץ כי ה' דבר. ומה כתיב אחריו (ס"ז) ואמר ביום ההוא וגו' והרשעים שהיו אומרים איה אלהיך יורו ויאמרו זה ה' קיינו לו נגילה ונשכחה בישועתו: **זכר** דבר לעבדך על אשר יחלתני. אמר ירמיה (ירמיה ה) ה' עיניך הלא לאמונה הכית אותם ולא חלו מהו ולא חלו לא חזרו בתשובה א"ל ומה אתה אומר אמר ה' עיניך הלא לאמונה

פירוש מהר"י הכהן

כפנינים שהם גדולים ונדרסים כעפר ונאמר כן קיימים כעפר: [עקב]. פי' עד סופי עד יום מותי תהיה בידי: [ומניחם] פי' כסוף פורש ממנה: [עקב רב]. פי' כיון שאמר עד סוף לכן שכרו רב וע"ז מביא ראיה וכה"א שלום רב וגו': [מושיענו]. פי' זהו השועתך: [למחרפים אותי]. פי' זהו דכתיב בחריש ואענה חורפי דבר: [אני כליתי]. פי' פסוק וס כחוב מומור ל"ט אחר גאלמתי: [אבלתני]. פי' וכתיב בחריש חרפת חורפך נסלה עלי וכן ואבכה בצום נפשי כתיב בחריש ומתי למחרפם לי כרי שמחרפין עליו ושנוה מחרפין גם אותי. ומהו שאומרים לי איש אלטיך: [ומה אפש אומר]. פי' סקכ"ס כשיכ

לאמונה והיכן היא אותה האמונה שהאמין אברהם שנאמר (בראשית טו) והאמין בה'. וכן דוד אמר זכר דבר לעבדך אותו הדבר שקיימת לאברהם בין הבתרים שנאמר זכר דבר לעבדך על אשר יחלתני. על הדברים אני מיחלת מה שאמרת לאברהם (סס כג) ארבה את זרעך ככוכבי השמים לכך נאמר על אשר יחלתני. זאת נחמתי בעניי על הדברים האלה אני מתנחמת על מה שאמר משה (שמות לג) וכל הארץ הזאת אשר אמרתי אתן לזרעכם ונחלו לעולם. לכך נאמר זכר דבר לעבדך. זאת נחמתי בעניי כי אמרתך חייתני. ודים הליצוני עה סאר מתורתך לא נפיתי. מה הליצוני מליצים הם אומרים לי מי שהגלה אתכם עוד אינו משיב אתכם וכה"א פני ה' חלקם לא יוסיף להביטם וכה"א (סס) סורו ממא קראו לסו סורו סורו אל תגעו אמרו בגוים לא יוסיפו לגור. לכך נאמר ודים הליצוני עד סאר ואעפ"כ מתורתך לא נפיתי. ועוד הוורין ואומרים לי לא תסולי ולא תשמרו את השבתות ולא תקראו ואני מתיירא מסך ואין אני שומעת להם למה שהם חציר יבש כשם שאין חציר קיים כך אין דבריהם קיימים לעולם וכן אמר הכתוב (ישעיה מ) יבש חציר נבל ציץ וכשם שאחה קיים לעולם כך דברך קיימים לעולם שנאמר (סס) ודבר אלהינו יקום לעולם:

הלקי ה' אמרתי לשמור דברך. אמר משה (דברים ו) כי עם קדוש אתה לה' אלהיך בכם בחר ה' אלהינו אין כתיב כאן אלא כך בחר ה' אלהיך אפילו אחד מכם חביב לפני הקב"ה ככל העכו"ם. וכן ישעיה אמר (ישעיה מ) כל הגוים כאין נגדו וגו'. לכך נאמר כך בחר ה' אלהיך הוא בחר בכם ואתם בחרתם בו. וכן הוא אומר (תהלים קלג) כי יעקב בחר לו יה וגו' ה' בחר ביעקב ויעקב בחר בה' וכן הוא אומר (זכ"ט ו) אני לדודי וגו'. הוא אומר לכם חלקי אתם ואתם אומרים לו (איכה ג) חלקי ה' אמרה נפשי וכה"א חלקי ה' אמרתי. והקב"ה אומר להם חלקי אתם ושלי אתם ומה אני מבקש מכם דברים שנאמר (דברים ו) והיו הדברים האלה וגו'. וכה"א ושמתם את דברי אלה וגו'. לכך נאמר חלקי ה' אמרתי וגו'. חליתי פניך בכל לב חנני כאמרתך (שמות לג) וחננתי את אשר אחון וגו'.

מזב עשית עם עבדך ה' כדברך טוב אתה ומטיב וגו'. טוב אתה בעולם הזה. ומטיב לעוה"ב. טוב היית לאבות ומטיב לבניהם אחריהם לכך נאמר טוב אתה ומטיב. מפלו עלי שקר ודים ומהו מפלו אמרו (שמות ח) הבה נתחכמה לו. אני בכל לב אצור פקודיך. (סס) וכאשר יענו אותו כן ירבה וגו'. מפלו עלי שקר ודים מהו שנאמר (סס) ויאמר בילדכן את העבריות וגו' ותיראן המילדות את האלהים ובאותה צרה אני בכל לב אצור פקודיך:

ידיך עשונ ויכוננוני אמר איוב (איוב י) ידיך עצבוני ויעשוני וגו'. הלא כחלב תתיכני וגו' עור ובשר תלבישני וגו'. מי עשה כל אלה אמר דוד אתה האלהים ידיך עשונ ויכוננוני. הכלי הזה בזמן שהוא נאה מי משתבח הוי אומר מי שעשאו. כך אמר דוד אני הכלי ואתה הוא האומן עשה אותי נאה בשביל שיקלסוך לכך נאמר ידיך עשונ ויכוננוני. מהו הבינני ואלמדה מצותיך אמר דוד החבית של יין אין נותנין לתוכה יין עד שיופתו אותה בזפת כך ופתני ואח"כ שים בי יין. הבינה הוא הזפת והתלמוד הוא היין הבינני תן בי בינה ואח"כ ואלמדה מצותיך. (משלי ד) קנה חכמה קנה בינה (סס) ובכל קנינך קנה בינה וכה"א (סס ח) לדעת חכמה וסוסר להבין אמרי בינה. מי שיש לו חכמה ואין לו בינה דומה למי שיש בידו פת ואין לו מה יאכל בה. ומי שיש לו בינה ואין לו חכמה דומה למי שיש בידו פת ותבשיל והוא אוכל שניהם ושבע. כך אמר דוד הלחם היא החכמה והתבשיל היא הבינה. ומי שאין בידו לא זולא זולא אין בידו כלום. סנהנו של עולם אדם עושה לו הלום במאה סנה אינו כלום כך אמר הבינני ואלמדה מצותיך. יראיך יראוני וישמחו וגו' אימתי ישראל שמחין כשהן רואות למלך או לנשיא שלהן עוסק בתורה וכה"א (תהלים לה) ירגו וישמחו. חפצי צדקי. ומה כתיב אחריו (סס) ולשוני תהנה צדקך כל היום תהלתי. הוי כל זמן שהמלך עוסק בתורה ישראל שמחין לכך נאמר יראיך יראוני וישמחו וגו'. ידעתי ה' כי צדק משפטך ואמונה עניתי כן אמר דוד כל המשפטים והייסורים

פירוש מהר"י הבהן

הבינני לירמיה ומה אתה אומר לי לעשות באמנך שאלים. מוזכרים בתשובה אמר ירמיה ב' עיניך וגו' שתעשה כשכל האמונה ונרית שפנחתה את חכמה: [מלניס]. פי' מתלוצצים: [יקום לעולם]. פי' כחריה דוכס חזיר וגו' כתיב (ישעיה מ') [כאין נגדו וגו']. פי' מכון שלם וחוכו נחשבו לו על כרחך אחד מושראל מבינ לעניו מכולם שסרי הוא אינו נחשב לאדם: [נחלתם בו]. פי' כי כך נחש אסתר לערסו גם כן כד וממך נכח ה'. וכן כי יעקב בחר לו יה כוכל כ' הפירושים: [חלקי חסד]. פי' כדכתיב כי חלקי ה' עמו: [אחון וגו']. פי' והיכן אמר לחונני וחונני וגו': [כוסת]. פי' בעל ידו וכתמר בו כלומד: [סוף היין]. פי' דכתיב כי עוגים דודיך מין: [הבינה]. פי' והן הבינני ואלמדה כרי בינה וחכמה

מדרש סומור קים תהלים פח 175

והייסורין שהבאת עלי והעינינום באמונה הבאת עלי בצדק עשית איני קורא חגך כאותה שעה ידעהי ה' כי צדק משפטך. וכה"א (ס"ז טו) ודוד עולה במעלה הזתים עולה ובוכה יכול שקרא חגך או קינה לא אמר אלא מזמור שנא' (תהלים ג) מזמור לדוד בברחו וגו' לכך נאמר ידעת ה' כי צדק משפטך. אמר ליה רבונא עניתיני נחמני בשם שעניתני יהי נא חסדך לנחמני. כאמרתך לעבדך אי זו היא אמירה אותה שאמר איתן האזרחי (ס"ט פט) וכתותי מפניו צריו וגו' לכך נאמר כאמרתך לעבדך. ובאוני רחמך ואחיה וגו' אמר דוד הביא עלי מאותן הרחמים שבהם בראת את העולם (ברחמים) וכה"א (ס"ט כה) זכור רחמך ה' וגו' לכך נאמר ובאוני רחמך ואחיה וגו'. יבושו זדים כי שקר עותוני וגו' אמר דוד אע"פ שהרשעים הם מעותים אותי לא הנחתי את התורה. וכה"א (ס"ט כה) את ארבעה אלה יולדו להרפה בנת וגו' אע"פ שעמדו עלי לא הנחתי את התורה אלא (ס"ט כז) וידבר דוד לוי את דברי השירה הזאת וגו'. ישובו לי יראיך ויודעי עדותיך יהי לבי תמים בחקך וגו' אמר ליה קדירה שאכלתי בה חולין לא אכלתי בה קדשים למען שלא אהיה מתבייש לכך נאמר (תהלים קט) ולבי חלל בקרבי ובתיב יהי לבי תמים בחקך וכתוב (ס"ט נה) לב טהור ברא לי אלהים הלב הוא שמבייש את האדם למה שיודע מה עשה ומתבייש מעצמו לכך נאמר (משלי יד) לב יודע מרת נפשו ובשמתו לא יתערב זה. והלב הוא ששמה וכה"א (תהלים ד) נתת שמחה בלבי. לכן אמר דוד יהי לבי תמים בחקך. וכמו שהיה מבקש דוד כך נותן לו הקב"ה שנאמר (ס"ט מ) ואני בתומי תמכת בי וגו' לכך נאמר למען לא אבוש. **כלתה** לתשועתך נפשי וגו' אמר ירמיה (איכה ב) למה לנצח תשכחנו וגו' כי אם מאוס מאסתנו השיבנו ה' אליך וגו' וכה"א (ירמיה ט) עבר קציר כלה קיץ ואנחנו לא נושענו. ואמר דוד (תהלים יג) עד אנה ה' תשכחני נצח (ירמיה ט) אתה ידעת ה' זכרני ופקדני והנקם לי מרדפי אל. לארך אפק תקחני. אתה ארך אפים ואנו קצירי רוח וכל שאתה מאריך אפים נפשינו כלהתה לכך נאמר כלתה לתשועתך נפשי וגו'. כלו עיני לאמרתך. אמר מתי תנחמני מהו כלו עיני וגו' כלו. על מה שאמר (דניאל יז) כי למועד מועדים וחצי ועברו מועדי מועדים ולא נחמתי לכך נאמר מתי הנחמני. כי הייתי כנאד בקימור לא כן אמר דניאל (ס"ט) ותבררו ויתלבנו ויצרפו הבנים הרי כבר נתלבנו כבר נצרפנו הרי עברו עלינו הצרות כלם שנאמר כי הייתי כנאד בקימור יש צריפה גדולה כזו מתי תושיענו כשנמות כמה ימי חיינו שנאמר כמה ימי עבדך אע"פ שהוצאת את ישראל מצרים מה אנו חוששים אותם שנכבשו בתוך הבנין אם רצונך עשה לעינינו שנא' (תהלים עט) ויודע בגוים לעינינו וגו'. אמר הקב"ה לעיניכם אחם מבקשים שאעשה וכן אעשה שנא' (ירמיה נה) ושלמתי לכבל וליושבי כשדים וגו' אשר עשו בציון לעיניכם. כרו לי זדים שיחות כך אכה ישראל להקב"ה לא שיחה אחת כרו לי הרשעים אלא שיחות הרבה כתבת בתורה (ויקרא כב) אותו ואת בנו לא תשהו ביום אחד ועלי כתיב (דברים י) אם על בנים רוממה. כתבת בתורה (ויקרא י) ושפך את דמו וכסהו בעפר ועלי כתיב (תהלים עט) שפכו דמם כמים וגו' אמר ליה הקב"ה אל תאמר כן אלא לעצמן אנו שנא' (משלי י) כורה שחת בה יפול וכתיב (תהלים יז) בור כרה ויחפרו וגו' וכתיב (ס"ט לה) תבואהו שואה לא ידע. כמעט כלוני בארץ וגו' מהו כלוני בקשו הרשעים לבלותנו מן העולם אלולי כמעט רחמת עלינו. וכה"א (מסכת ו) בלילה ההוא גדרה שנת הסלך אלולי לא גדרה שנתו כמעט היו מכלין אוהנו שנא' (ס"ט ג) להשמיד וגו' לכך נא' כמעט כלוני בארץ. כחסדך חייני. אין הקב"ה גואל את ישראל אלא כדי שיעשו התורה ואלולי לא עובו את התורה לא היו גולים לעולם. אמרו לו עכשיו שגלינו גואלנו ואנו שוכרים את התורה לכך נאמר כחסדך חייני וגו' וכתיב ואשמרה תורתך תמיד לעולם ועד שלא נהת תורה לישראל אלא שישמרו אותה לעולם וכה"א (תהלים קי) כי גבר עלינו חסדו וגו' וכתיב (ישעיה ט) ואני זאת בריתי אותם וגו' אם עשית כן מה כתיב אחריו (ס"ט ס) קומי אורי וגו'.

לעולם ה' דברך נצב בשמים. אמר ישעיהו (ס"ט מ) יבש חציר נבל ציץ ודבר אלהינו יקום לעולם. **פירוש מהר"י הכהן**

וחכמה וכדמכיים כך אמר וגו' [את העולם]. פי' מדכויג כהניס כי הוהקן ששכעני כלומר כהנר אחס' כיוס משתכשע כה ובראח כה אח העולם וכן הוא אומר זכור וכו' פי' שמסיים וחסדך אשר מעולם כלומר אשר בו בראת העולם [בנת וגו']. פי' וכתיב ויסל כיד דוד וגו' [ברא לי אלהים]. פי' שרתינו שכל תלוי כלב מעשה הטוב והספק [לא לבוש]. פי' לענין שיהנו לו כשי' קדוים ליה פה [מאסתנו]. הפך כדר הספוקים כדי לכיים בטובה כאשר כסביל זה כופלון סכוק כשינו כ' אליך וגו' [מועדים]. פי' כהם לפחות ד' מועדים [כנלמות]. פי' נתמים [שיחות וגו']. פי' ומסיים אשר לא כפורק. וע"ז אמר דוד שסרגה כרו לישראל כפך כמורה [אנו]. פי' לבן אונאס [חייני וגו']. פי' וכתיב כהניס ואשמרה

לעולם. וכן אמר דוד לעולם ה' וגו' ולמה הוא נצב שאינו נעשה לא על פי עד אחד ולא על פי שנים אלא כל ב' העליון מתמנין עליה וכן הוא אומר (תהלים טט) אל נערץ בסוד קדושים רבה וכן דניאל אומר (דניאל ד) בגזרת עירן מתגמ' וגו' וכה"א (סס ח) בשנת שלש לבלשאצר מלך בבל דבר נגלה לדניאל וגו' ולמה הוא אומר וצבא גדול. אמרו שצבא גדול מתמנין בה לכך נאמר (סס) ואמץ הדבר וצבא גדול. אשר איוב (איוב כג) והוא באחד וטי ישיבנו אמרו לטיבה אתה מה ראית אמר (מלכים כג) ראיתי את ה' יושב על כסא וצבא וגו' ואמר ה' סי יפתה וגו' ואמר זה אומר בכה וזה אומר בכה הרי שכולן מתמנין עליו לכך נאמר לעולם ה' דברך נצב בשמים. מהו דברך נצב בשמים אי זהו דבר הנצב בשמים אלא אמר הקב"ה על מה השמים עומדים על אותו דבר שאמרתי (בראשית א) יהי רקיע בתוך המים ויהי כן וכתוב (תהלים לג) כי הוא אומר ויהי וגו'. אותו הדבר שאמר הוא עשה לכך נא' (סס) הוא צוה ויעמד בדבר ה' שמים נעשו ובאותו הדבר שברא אותן בו הם עומדים לעולם לכך נאמר לעולם ה' דברך נצב בשמים לדור ודור אמונתך וגו' השמים והארץ עומדין על האמונה שנא' (תהלים טט) חסדי ה' עולם אשירה לדור דור וגו' וכה"א (משלי טו) מי יאמר זכיתי לבבי פהרתי מחטאתי (איוב טו) הן בקדושי לא יאמין וכוכבים לא זכו בעיניו ומי נמלט והכל עומדין בדין לכך נאמר למשפטיך עמדו היום וגו'. לולי תורתך שעשועי וגו' אמרו ישראל אלולי תורתך שהיתה עמי והיא שעשועי אז אברתי בעניי. וכן משה אומר (תהלים לד) ברוב שרעפי בקרבי וגו' וכן פרעה אומר (שמות ה) תכבד העבודה על האנשים וגו' ספרים היו להם והיו סתתעשעים בהם משבת לשבת לכך נאמר לולי תורתך שעשועי וגו'. לעולם לא אשבת פקודיך וגו' הם חיים לישראל אלולי היא לא היה חיים וכה"א (דברים לו) כי היא חיך וכתוב (משלי ח) כי מוצאי מצא חיים וכו' וכתוב (סס ט) כי בי ירבו יסיד ויוסיפו לך לך אני הושיעני וגו' אמרו ישראל להקב"ה יכולה היא פרה לחרוש בב' גירין לא כך אמרת (ויקרא כה) כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם לך אני הושיעני וכה"א פדני מעושק אדם לכך נאמר לך אני הושיעני :

מה אהבתי תורתך וגו' אמר שלמה (משלי ה) אילת אהבים וגו' אילת אהבים היא התורה הכל אוהבים אותה. אמר הקב"ה לישראל (סס) ולמה השנה בני בורה וגו'. וכה"א ראה חיים עם אשה אשר אהבת כל ימי חיך. ולכן אמר דוד אני אוהבה שנאמר מה אהבתי תורתך וגו'. כל מי שאוהב את התורה אינו אוהב אלא חיים וכה"א (קהלת ט) ראה חיים עם אשה אשר אהבת וגו' אמר דוד אני אוהב' שנא' (דברים ו) ואהבת את ה' אלהיך וכתוב (סס) והיו הדברים האלה לכך נאמר מה אהבתי תורתך וגו'. אני הולך למרחץ והיא עמי אני ישן והיא עמי בשם שצויתני (סס יו) והיתה עמו וקרא בו כל ימי חיו כתוב (משלי ו) בהתהלךך תנחה לא הנחתני אותה כל עיקר לפי שלא הנחתיה לא היתה עלי פשוט אלא זמירות. וכה"א זמירות היו לי חקך ולא זמירות בלבד אלא גם שיתה שנא' כל היום היא שיתתי ולכן היתה עומדת לי על שונאי שנא' מאויבי תחכמני מצותיך. היא עמדה ליוסף בבית פרעה שכן אומר לעבדיו (בראשית מ) הנביצא כזה. והיא עמדה לדניאל בביתו של נבוכדנאצר וכן משה אומר (דברים ד) ושמרתם ועשיתם וגו' לכך נא' מאויבי תחכמני מצותיך כי לעולם היא לי. מהו לי שלא עסקתי בספרים אחרים אלא בה. וכן שלמה אומר (קהלת יב) עשות ספרים הרבה אין קץ ואומר (משלי כה) דבש מצאת וגו'. התורה משולה לחבית מלאה דבש אם נחנה לחבית רביעית סים יצאה כנגדה רביעית דבש סתובה כך הם אם נכנסת דברים אחרים בתוך לבך יצאו דברי תורה לכך נאמר כי לעולם היא לי. ככל מלכדי השכלתי כהו מכל מלכדי צריך אדם שיהיו לו חברים והלמידים בתורה שאם שכת דבר אחד שואל לחבריו ומזכירה אותו. וכה"א (קהלת ד) טובים השנים מן האחד

פירוש מהר"י הבהן

ואשמרה עדות סוף : [הוא נצב]. סי' אמר לשון נצב ולא אמר ג"כ יקום כי שנים וחיות משני שנעשה דבר ה' על פי כל נב"ד כעליון וא"כ הוא על דרך לשון ויבאו בני האלהים להתייב או שכולל לשון זה כל כולל בטען מלב פלשהים וגו'. או מלשון שנים עשר נתיבים. שנופל על כל המתמנים ושרים. אבל אין לומר במדרש יפרש נצב מלשון נבא כדמכיים לכך נאמר לעולם ה' וגו' דמכיים על הטען שטעין נצב בשמים גם הוא כך אבל לא על עולם הלשון והנחית בהספוקים שמציא ג"כ אין כולם לשון זה. אל נערץ וגו' בגזרת עירן וגו' רק שמציא ראיה על הטען כזה שנמצא בכולם : [מתמנין עליו]. סי' כזה גם פסוק איוב שפורש כן שטען שאין מי שישיבנו הוא עושה כעין כהנדרין כמו שכתוב במיכה אלו מימינים וכו' וכן בילקוט איוב לפני כימן חתק"ט מפורש פסוק וכוה כאהר כשם הנחומא : [עולם]. סי' עולם אשר נתיב נהסד כדכתוב בספרים אחרים עולם הסד יננה כרי הוא קיים במה שאשירה אמונתך בסי לדור ודור : [ודור וגו']. סי' אלעיל קאי שמעמוד הכל דין פ"ס ב"ד : [ספרים כיון לס]. סי' כך יפרש כיסא דקרא ואל ישרו דכרי סקר על דברים שכתב בספרים : [נב' נירין]. סי' נחמיה : [נזרה]. סי' פסוק שלאחר אילת אהבים הוא (משלי ה) : [אשר אהבת]. סי' דפסוק כהו קאי חסודה דקרי לה אשה ואמר אשר אהבת וגו'. כרי שכלל לוהבין חוסה : [היא שיתתי]. סי' וכו סיפא דקרא דמה אהבתי תורתך : [ועשיתם וגו']. סי' וכתוב בספרים כי הוא הכתובים לעיני העמים כרי שיהא עומדת להם נגד העמים : [דבש מלאה וגו']. סי' וכתוב בספרים סן משנענו וכתבאמו : שאמר

מדרש : מוסר קים תהלים פט 177

האמר (ס) וגם אם ישכבו שנים וחס להם כי אם יפולו האחד יקים את חברו לכך נאמר
מכל מלמדי השכלתי ומי גרם לי שיחת זקנים שנא' מוקנים אהבונן וגו' . מהו מוקנים אהבונן
הרבה כבוד את הזקנים ולא הוצאתם ממצרים עד שפרשת ואמרת (שמות ג) לך ואספת את זקני
ישראל ולא נהת את התורה עד שאמרת לאספם (סס יט) ויקרא משה לזקני העם וישם לפניו
ואמר (ויקרא יט) מפני שיבה תקום וגו' . וכה"א (דברים לז) שאל אביך ויגדך וגו' . מן הכבוד
שנתת לזקנים הוא עושה שאצור פקודיך . לכך נאמר מוקנים אהבונן . א"ל הקב"ה עד עכשיו
לא ראית כלום עדיין יש לך לראות שנא' (ישעיה כד) כי מלך ה' צבאות בחר ציון ובירושלם וגו' :
נך לרגלי דבריך וגו' אמר שלמה (משלי ד) וארח צדיקים כאור נוגה וגו' (סס) דרך רשעים
כאפלה וגו' למה הרשעים דומין למי שהיה מהלך בדרך לא היה בידו נר והוא נכשל באבן
ונפל פגע באילן והכהו מצא נחל נפל לתוכו לא היה ידע היכן הוא מהלך . כך הרשעים
אין להם אור שנה דרך רשעים כאפלה . אבל הצדיקים דומין למי שהיה מהלך באפלה והנר
בידו מצא אבן וססתלק הימנה ולא נכשל בה ראה אילן לא הכהו כלל . כך אמר דוד נר
לרגלי דבריך וכתוב (משלי ו) כי נר מצוה וגו' . וכן אמר דוד אפילו אני מתאוה ומבקש לחטא
אין ד"ת מניחין אותי אם בקשתי להלך הם מאירין לפני לכך נאמר נר לרגלי וגו' . נשבעתי
ואקיימה שני שכרים היה נוטל דוד שכר השבועה ושכר המצוה היה נשבע שנוטל הלולב
ונוטל שעושה סוכה ועושה והיה נוטל שכר השבועה ושכר המצוה של סוכה ושל לולב ושל
ציצית ושל תפילין ושל המילה לכך נאמר נשבעתי ואקיימה וגו' :

סעפים שנאתי . אמר שלמה (משלי י) יראת ה' שנאת רע כך הקב"ה שונא למי שהוא שונא
דרך . ההיים . והולך דרך הרע . א"ל דוד כל מה שאתה שונא אני שונא לכך נאמר
סעפים וגו' ומהו סעפים כל מי שפורש מדרכיו של הקב"ה וכה"א (יחזקאל לח) בכעפותיו קננו כל
עוף השמים רוצה לומר סעפים . וכן אליהו אמר (שמואל א יח) עד מתי אתם פוסחים על שתי
הסעפים . אמר לא תאחזו החבל בשתי ראשים בחרו לכם היום למי תעבדו וגו' . סעפים שנאתי
אלו הם בני אדם שמתשבין יראת אלהים מתוך ייסוריהן ולא מאהבה וגם מי שפורש מדרכי
האלהים והולך בדרכי בני אדם אמר דוד לא עשיתי אני אותם לא באונם ולא ביראה אלא באהבה
שנא' וחורתך אהבתי . שנאתי מה שנאת אהבתי מה שאהבת . ב' פורש כתב גורתו והכל
עושין אותם אע"פ שעושין אותם אינם עושין אלא מיראה . אני איני כן אלא מאהבה של תורה
אני עושה אותה וכה"א מה אהבתי וגו' ובשביל שאהבתי אותה אל תניחני אלא סתרי וכנני
אתה . ד"א סתרי ומנני אתה וגו' לאיזה דבר שאמרת לאברהם (בראשית עו) אל תירא אברם
אנכי כנן לך וגו' וכן הוא אומר ותתן לי כנן ישעך ולא לעצמי אלא לכל מי שבטח בך וכה"א
(ס"ב כג) מנן הוא לכל החוסים בו לכך נאמר סתרי ומנני אתה וגו' . סתרי מסני מרעים וגו' זה
דואג ואחיתופל שהיה אומר להם מה אתם דוחקים לי הניחו לי שעה אחת שאשב ואעסוק בתורה
וכה"א לשאול (ס"א כו) ועתה ישבע נא אדוני את דברי עבדך וגו' כי נרשוני היום מהסתפת
בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים וכי אלהים אחרים היה עובר אלא אמר דוד בשביל
שודדוני ואיני עוסק בתורה כאלו אלהים אחרים אני עובר לכך נאמר סתרי ומנני מרעים וגו' . מסכני
כאמרתך וגו' באי זו אמירה כשבשם שאמרת (תהלים קמב) סופך ה' לכל הנפלים . וכן הוא אומר
(סס לו) כי יפול לא יוסל כי ה' סופך ידו . אמרתי שאתה סופך מסכני כאמרתך
וגו' שברתי שאעשה את התורה תן לי חיים ואני עושה את התורה ואיני כתבייש . סעדני
ואושעה וגו' כך אמר דוד יסעדני שיהא בי כח לעמוד בייסוריך שאתה מביא עלי בשביל
שתושיעני . הלכתי לשנות פרק א' ולא היה בי כח סעדני אם אבא לידי מצוה ולא הייתי יכול
לעשותה סעדני ואושעה . וכה"א (תהלים יח) וימינך הסעדני מבאן אתה לסר שאין הקב"ה כושיע
לישראל אלא על שעוסקים בתורה לכך נאמר סעדני ואושעה . סלית כל שונים מחקך וגו' מהו
סלי' כל שונים החוסאים בא דואג ולמד את התורה ולא עשה אותה וחלפת אותו בא אחיתופל
סעלה פנים ולמד את התורה ולא קיימה וחלפת אותו . למה היו דומין דואג ואחיתופל לבית
סלא הבן לאחר ימים פנה בעל הבית ומחו במיט אע"פ שפחו בסיט חורין כלאים הבן נפל המים
התחיל החבן יוצא מן החורין . כך היו גם אלו באו ולמדו כל דקדוקי תורה ולבבם סלא הוללה
לכך נאמר סלית כל שונים מחקך . כי שקר תרמיתם מהו כי שקר תרמיתם כשבאו ולמדו

את

פירוש מהר"י הכהן

[שאלך פקודיך] . פי' כחוכ כחוכ כי פקודיך נלחתי ומסרתי כלו כי כמו אשר : [בירושלים וגו'] . פי' וכחוכ כחוכ וגו' וקניי
כבוד : [ואקיימה וגו'] . פי' שזכו כפל בענין נשבעתי ואקיימה . א' . לשכור משכמי דקדק . ב' . סעפים . פי' ענפים הנפרדים
מנוף כאלו ונזמרים שלא ניושר בעיקוס וניסוס : [ולא מאכנס] . פי' עכשיו דורש סעפים לשון מהשנה שנותנים דעה לבי
ומכרסמים כחשוכה ויראת כשם : [אתה וכו'] . פי' ומכיוס לדברך יחלתי : [וחלפת וכו'] . פי' הענינהו מן כעולכ ומכס
לחן

את התורה בשקר וברמיות למדוה לכך נאמר כי שקר תרמיתם. סיגים השבת כל רשעי ארץ. מהו סיגים השבת האשכול הזה כל זמן שיש בו ענבים הוא נתון ביד אדם. אבל הענבים עושה סיגים הנשאר משליכו לארץ כך אלו הכל. סג יחדו נאלחו. לכך נאמר סיגים השבת וגו'. מסר מיוחד בשרי מיוחד של גיהנם. וכה"א (ישעיה לג) פחדו בציון חמאים א"ל הקב"ה פחדת אשריך שנאמר (משלי כח) אשרי אדם ספחד תמיד.

עשיתי משפט וצדק בל תגיתני לעושי. אמר ישעיהו (ישעיה ח) ציון במשפט תפדה וגו' אמר הקב"ה אם עשו ישראל משפט וצדק סיד נגאלין ולא עוד אלא שאני פורע משונאיהם שנא' ציון במשפט תפדה מה כתיב אחריו (סס) ושבר פושעים וחמאים וגו' וכן אמר דוד במשפט הם נפדים גם אני עשיתי משפט וצדק וכה"א (סס. נו) שמרו משפט ועשו צדקה וגו'. כך אמרו ישראל ולא עשינו ערבותינו כאברהם אבינו שנא' (בראשית יח) כי ידעתיו למען אשר יצוה את בני וגו'. עשינו ערבותינו עשה גם אתה את שלך. ערוב עבדך לשוב מהו ערוב עבדך וגו' שלא ארד לגיהנם אם אין את ערבני מי יוכל לערבני וכן חזקיה אמר (ישעיה לח) כסוס עגור כן אצפצף אהנה כיונה ה' עשקה לי ערבני וכן איוב אמר (איוב יז) שים' נא ערבני עמך וכו' אמר איוב אלו היה כסון או כסף או זהב או מרגליות הייתי ערב הזהב ההוא אבל הנפש כן יוכל לערבני ופי' נותן נפשו תחת נפש חבירו מי יוכל לערבני אם אין את ערבני מי יוכל לערבני. לכך נאמר ערוב עבדך לשוב וגו' שאעשה צדקך והבא. עלי את המובה ואל יעשקוני זדים. עיני כלו לישועתך לאי-ו אמירה שאמרת לישראל (ישעיה מג) כי תלך במו אש לא תכוה וגו' למה (סס) כי אני ה' אלהיך קדוש ישראל מושיעך וכתוב (יחזקאל לח) והושעתני לצאני הושיענו כמו שאמרת (תהלים כט) כי כלו עיני וגו'. שמה חפץ אתה במעשים טובים שבנו. זכות ומעשים אין בנו עשה עמנו חסד שנא' עשה עם עבדך כחסדך הראשונים אשר גאלת לא במעשיהם גאלתם אלא עשית עמם חסד וגאלתם וכן הוא אומר (שמות טו) נחית בחסדך וגו'. כשם שעשית עם הראשונים כך עשה עמנו לכך נאמר עשה עם עבדך כחסדך. עבדך אני הבינני מהו עבדך אני הבינני לא תאמר הרי הספר לפניך קרא ואת מוצא ויודע וכן הוא אומר (ישעיה כט) וניתן הספר על אשר לא ידע הספר ואמר לא ידעתי ספר. לכן אמר דוד עבדך אני הבינני. עת לעשות לה' הפרו תורתך מהו כי שאומר אקרא כשאפנה אלא בכל שעה ושעה הו' עושה אמר הקב"ה. לא תאמר כן אלא סרם המקרא ודרשהו הפרו תורתך עת לעשות לה' אם ראית הדור שהגיתו את התורה ורפו ידיהם כמנה מיד נשתכחה התורה אותה השעה עשה אות' לכך נאמר עת לעשות לה' וגו'. על כן אהבתי מצותיך וגו' כך אמר דוד אהב אני תורתך יותר מכל זהב ומפז למה לפי שאין עומד לא המסון והזהב והפז ליום הדין וכה"א (יחזקאל ז) כספם בחוצות ישליכו וזהבם לנדה יהיה כספם וזהבם לא יוכל להצילם וגו' וכה"א (משלי יט) לא יועיל הון ביום עברה וגו' אפי' דינו יוצא למיתה התורה שלמה בה היא משיבה את נפשו שנא' תורת ה' תמימה משיבת נפש וגו'. אמר דוד בשבילכם לא אהבתי את התורה שנא' על כן אהבתי מצותיך וגו'. על כן כל פקודי כל ישרתי מהו ישרתי הוא. דתי לי עברי כשאר' אומר לחבירו האר לי הוא אומר הישר לי כך אמר דוד ישרתי לבניך וגם הארתי להם אף אחה האר לי וכה"א כי אתה תאיר נרי וגו'.

פלאות עדותיך וגו' אמר משה (דברים ה) כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים כך אמר להם לישראל דעו כי כעברא הקב"ה את השמים לא ברא אותם בקול וכעברא את הארץ לא ברא אותה בקול ולא שמעה אומה קולו של הקב"ה ואיכתי נשמע קולו כשנתן את התורה וכה"א (תהלים כט) קול ה' חוצב וגו' קול ה' שובר ארוזים כל הקולות למה ה' עוז לעבו יתן וכתוב (שמות יט) ויהי קול השופר וגו'. לכן אמר דוד ככל הקולות יבואו הפלאים שעשה הקב"ה עם ישראל מה הם הפלאים פלאות התורה לכך נאמר פלאות עדותיך וגו' וכה"א (תהלים קלט) בליאה דעת בכני וגו'. על כן נצרתם נפשי וגו' נפשי היא נוצרת אותן וכה"א נצרה.

פירוש מהר"י הבהן

אוסו: [כך אמר ישראל]. פי' חוזר על עשיתי משפט וצדק לדרשו עוד נפנים אחרים דכינו על ישראל שאלמר דוד איך ישראל טוענים כן וכאשר יבאר עוד גם סכוקים כנמשכים אחריו על ישראל ולא עשינו ערבותינו כאברהם אבינו שנאמר כי ידעתיו למען אשר יצוה את בני וגו'. [ערוב עבדך וגו']. פי' מכו ערוב וגו' עם אל יעשקוני זדים דנחור: [עכקה לי ערבני]. פי' ככו' רש"י שם ישעיה לח עבדך אהי וקחני מיד מלחך המות וכו' נעדי הם כן כוא ממך כוא בפירש כלן ערוב עבדך לטוב וכן שימה נא ערבני דאיוב מוסב למעלה על מה שכתוב לפניו וכו' הגלה וגו' קברים לי שמוכן לקבר כהרש"י שם (איוב יז) לכן אמר איוב כיה וכו' כיותי ערב נעמתי אבל כנסת וכו': [כהסדן]. פי' כוכו כ"ף כדמיון של כהסדן: [לככהסנה]. פי' וכו' כפרו תורתך אלא ככל שעה וכו' פי' וכו' עת לעשות לה' כלומר בכל עת ושעה כיו עובד: [אמר כלל וכו']. פי' נמדרש משלי כסוק זה גם נפרק כדואס: [כהתורה שלמד]. פי' וכו' כיסא דקרא ונדקס הניל ממה ומניא דהיז דכתי ונדקס כסוק מדבר שנאמר חורם וגו': [ולשון עברי]. פי' מנכג לשון עברי כוא וס: [שומע לי וגו']. פי' וכתוב לשקוד על דלמותי לשמור

(משלי ד) נצרה כי היא חיד וכתיב (דברים ז) רק השמר לך ושמור נפשך וגו' אם שמרת את התורה נפשך את שומר לכך נאמר על כן נצרתם נפשי. פתח דברך יאיר וגו' מהו פתח דברך יאיר מאירים הם ד"ת וכה"א (תהלים יט) מצות ה' ברה וגו' וכה"א (משלי ו) כי נר מצות וגו' לכך נא' פתח דברך יאיר וגו'. ד"ת פותחים זה לזה כמו פתחים ודלתות היא התורה שנה' (משלי ו) אשרי אדם שומע לי וגו' או להם לרשעים שאין הקב"ה פורע מהם אלא על שלא עשו את התורה וכה"א (ס"ט א) עד מתי פתאים תאהבו פתי תשובו לתוכחתי וגו' (ס"ט) גם אני באידכם אשתק וגו' באותה שעה או יקראוני ולא אענה ולמה (ס"ט) תתת כי שנאודעת ויאכלו כפר דרכם כי משובת פהאים תהרגם. היה להם לבא בתורה והיא מחבבת אותם וכה"א (תהלים יט) עדות ה' נאמנה מחביבת פתי לכך נאמר פתח דברך יאיר וגו'. פי פערתי ואשאפה פערתי פי לתורתך למה כי למצותיך יאבתי כשם שפוערים פיהם בני אדם למלקוש וכה"א (חייכ כט) ויחלו כמסר לי ופיהם פערו למלקוש למה מסר היא התורה וכן משה אומר (דברים לב) יערף כמסר לקחי וגו' לכך נא' פי פערתי ואשאפה כמו התנינים שואפי רוח כן אני הייתי שואף לתורתך. (תהלים כו) פנה אלי וחנני וגו' מה שאמרת (ויקרא כו) ופניתי אליכם והפרתי אתכם וגו' לכך נאמר פנה אלי וחנני. פעמי הכן כאמרתך וגו' כך אמר דוד אל תניח את רגלי שילכו למקום רצונם אלא לתורתך כל היום לבית המדרש כי אין יצר הרע נכנס לבית המדרש הולך עמו כל הדרך כיון שמגיע לבית המדרש אין לו רשות ליכנס שם וכה"א (כראשית ד) לפתח הטאת רובץ כל מי שהוא עוסק בתורה אין יצר הרע שולט בו לכך נאמר פעמי הכן כאמרתך וגו'. פרני מעושק אדם וגו' כך אמר דוד לפני הקב"ה כלי שנשתמש בו הסלך אין לסגן. רשות להשתמש בו ואנו עסק ולך אנו משועבדים רצונך שנעבדך ונעשה רצונך פרנו מהם ונעשה תורתך לכך נאמר פרני מעושק אדם. פניך הארבעבדך וגו' כך אמר דוד רצונך אל תסתכל בנו בחמה אלא במאור פנים כשם שאמר משה (במדבר ו) יאר ה' פניו אליך ויחנך. לכן נאמר פניך הארבעבדך. פלגי מים ירדו עיני וגו' כך אמר דוד בוכה הייתי על אותן הגרולים שפירשו מן התורה על דואג ועל אחיתופל על לא שמרו תורתך וכן ירמיהו אמר (חייכ ג) פלגי מים תרד עיני וגו' וכה"א (ירמיה לא) קול ברמה נשמע וכן ראתה רחל בנים ליוסף הלא סתה מן המשבר כשנולד בנימין אלא הנביאים בוכים על ישראל על שאינם עושים את התורה אל הקב"ה בכיתם על ביטול תורה (ס"ט) כה אמר ה' פלגי מים ירדו עיני וגו' לכך נאמר פלגי מים ירדו עיני וגו' צדיק אהה ה' וגו' אבר שלמה (משלי ה) בצדק כל אמרי פי אין בהם נפתל ועקש כלם נכוחים למבין וגו'. מהו בצדק כל אמרי פי כל מה שהוציא הקב"ה סתוך פיו בצדק הם צדיקים וישרים לכך נאמר צדיק אהה ה' וישר משפטיו כשם שאתה צדיק כך משפטיו הם צדיקים וישרים וכה"א (דברים ז) מי גוי גדול וגו' וכן כנסת ישראל אמרה (נחמיה ג) ועל הר סיני ירדת ודברת עמהם משמים וחתן להם משפטים וישרים וגו' לכך נאמר צדיק אהה ה' וגו'. צוית צדק עדותיך מהו צוית צדק צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שנתן להם את התורה וכה"א (דברים ו) ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלהינו לטוב לנו מה כתיב אחריו וצדקה תהיה לנו כי נשמר לעשות לכך נא' צוית צדק עדותיך. מה ואמונה סאד אמונה זו תורה שהיא גדולה שבה ברא הקב"ה את עולמו ובה נשבע שנה' (תהלים כט) איה חסדיך הראשונים ה' נשבעת לדוד באמונתך הרי התורה לכך נאמר ואמונה סאד. צסתחני קנאתי וגו' אמר דוד איני מקנא לא באכילתן של רשעים ולא בשתייתן אלא על כל המובות שאתה מביא עליהם ואיך שכחו את תורתך וכה"א (חייכ ג) ותזנה משלום נפשי וגו' לכך נאמר כי שכחו דברך צרי צרופה אמרתך סאד וגו' מהו צרופה אמרתך מלה"ד למלך שהיה לו קערה של כסף נתן הכסף לצורף אל צרפהו לי הכניסו לכור צירפו והוציאו אל שוב צרפהו פעם שנית ועוד צרפהו פעם שלישית כך הקב"ה צורף את התורה מ"ט פעמים וכה"א כל אמת אלוה צרופה ואומר (תהלים יב) אמרות ה' אמתות מהורות וגו' ו' פעמים הרי מ"ט פנים התורה נדרשת לכך נאמר (משלי ל) כל אמרת אלוה צרופה ואומר צרופה אמרתך סאד צעיר אנכי וגו'.

פירוש מהר"י הכהן

לשמור מוונות פתחי: [והוא וגו']. פי' וכתיב בכתוב מבין פתחים: [מדרש עיני וגו']. פי' שזכו על סגור כף עיני, שאינם שומרים את התורה: [נזכרים]. פי' וקראשית רחל כי הם כס עיקר סמין באשך סמס רחל עקרת הבית: [גוי גדול וגו']. פי' וכתיב אשר לו הקים ומשפטים לדיקום וגו': [נפשי וכו']. פי' וכתיב נאמני עובד כרי לך שכל הטובס אנו מקנא: [טובות וכו']. פי' וכתיב בכתוב מוונות שגפחים: [ונכוח וגו']. פי' דכתיב בכתוב עקודין לא שכתתי ר"ל שחזק אנו רואים שמה שחזק נעיר חכמי אנו חלל מזה עונה להקטין עולמו לכן סיים עקודין לא שכתתי כלומר כשכל נעיר אנו וגו': [לא שכתתי התורה]: כי ספניה לריכס לכך כי אמרו כל המתייבס תורתו משתכחת ממנו: [לשלוף כן לים]. פי' הרי אין לך מוונות גדולות מאלו והכל

ונבזה וגו' צעיר היה דוד והלא אליהוא הוא השמיני. וכה"א (דכ"א ז) דוד הו' אליהוא השמיני אליהוא הוא אחריו אלא שהיה עושה עצמו קטן שנא' צעיר אנכי ונבזה וגו' הרבה ביוני שאל וכה"א (ט"ז יח) ויהי בעת חת את סירב בת שאל לדוד והיא נתנה לערריאל וגו' שאל נתן את סיכל בתו אשת דוד לפלמי בן ליש לכך נאמר צעיר אנכי ונבזה וגו'. צדקתך צדק לעולם וגו' כך אמר דוד צדקה שאתה עושה עם האדם שאתה נותן לו מתנה ואין אתה נוטלה מסנו. וכתוב (נראשית טז) לא יסור שבם מיהודה וגו' לכך נאמר צדקתך צדק לעולם וגו'. צר ומצוק מצאוני וגו' בשם שאמר משה (דברים כח) במצור ובמצוק באו הצרות יבאו גם הטובות והנחמות לכך נאמר צר ומצוק מצאוני. צדק ערותיך לעולם זכות שנתנה לישראל לא לשנה ולא לשנים ולא לסאה אלא לעולם שנא' (ישעיה נט) לא ימוש שפיר וגו' ומה שברה אורך ימים בימינה :

קראתי בכל לב וגו' וכה"א (ט"ז ז) ויאמר שמואל אל כל ישראל לאמר אם בכל לבבכם אהם שבים אל ה' אליהם. מהואם בכל לבבכם אהם שבים אלא כך אמר שמואל אם שבת' בכר לבבכם עונה הקב"ה הפלתי שאני מתפלל עליכם. וכה"א (סס) ויאמר שמואל קבצו את כל ישראל המצפתה ואתפלל אל ה' בערכם ויקבצו המצפתה וישאבו סים ואיו סים היו שואבים ושופכים אלא שעשו תשובה ושפכו לבם כמים לפני הקב"ה בתשובה שליטה ובן ירמיהו אוסר(איכה ז) שפכו במים לכך נבח פני ה' וגו' לכך נא' (ט"ז ז) וישאבו סים לכך נא' קראתי בכל לב וגו' :

מזמור קב

שיר המעלות אל ה' בצרתה לי וגו'. אמר ירמיהו (ירמיה כ) שירו לה' הללו את ה' למה ועל אי זה דבר כי הציל נפש אביון מיד כרעים. כשהקב"ה גואל את ישראל לא הם מודים בלבד אלא הכל מודים תחנה גאלם ממצרים וקלסוהו הכל שנא' (שמות יח) ויחר יתרו וגו' עתה ידעתי וגו'. חס"ו הוציאן מכבשן האש וקלסוהו הכל שנא' (דניאל ג) ענה נביכדנצר ואמר בריך אלההון דשרדך משך ועבר נגו וגו' הרי לשעבר ולעתיד בשיוצאין מן הצרות ומן הגלות אוסר שבה שנאמר שיר המעלות שיר המעלה אין כתיב כאן אלא שיר המעלות בשישראל עולים אינם עולים מעלה אחת אלא למעלות הרבה הן עולים וכה"א (דברים כח) אתה העלה מעלה מעלה. וכתוב (ס"ז ג) מי זאת עולה מי זאת המעלה מן המדבר. וכשהם יורדין אינם יורדין ירידה אחת אלא ואתה תרד במה משה. וכה"א (איכה ז) השליך משמים ארץ וגו' וכשעלו מעלות מעלות הם עולים לכך נאמר שיר המעלות. הצילה נפשי משפת שקר וגו' אמרו ישראל לפני הקב"ה בשם שהצלחנו מן הכל כך תצילני מזה ואין לנו צרה עוד כי שפת שקר היא הצרה לכך נאמר הצילה נפשי וגו'. כל אבריו של אדם בהם יושבים ומהם עומדים רגליו מהלכות ידיו נושאות ונוטלות הלשון הזה אינו לא יושב ולא עומד אלא סוטל ריבם וסגור ונתון בפנים וכך הוא

פירוש מהר"י הכהן

ואכל סכל כעונותיו : [אורך ימים] . פי' חסו שמטיים כספוק נזק עדותיך הכיני ואחיה . ולכן כשהביא תחלה כספוק נזק עדותיך לעולם כתב גם וגו' להורות על כך ספוא דקרא להוראה זו : [אחם פניש] . פי' שאין דבר נכתב אחר כך מה שיהיה או אם ישנו אל ה' כלל לבנם : [כל לב וגו'] . פי' שכתוב אחריו עניי ה' ממש בדברי שמואל : [הכל מודים תהלה] . פי' כוס מיישב שני דברים שהוקשה לו כספוק הנזכר שצירחיה פי' כי שירו לה' כלל חסו ה' כי הציל נפש וגו' . ח' שאמר לרבים שירו הללו וסרי כיחיד הניחל ידבר כי הציל נפש אביון . כ' שלא יכלול אותו שניחל לשורר ולהלל גם הוא על כך כי כן משמע שירו וגו' כי הציל נפש אחר זולתכם . ולכן נקט במדרש ב' לשונות למען ועל איזה דבר לעורר על ב' תמימות אלה וזהו שיתרן אלא הכל מודים שלכן נאמר לשון רבים ואשר נקט רבים אחרים ואלה הניחל ואף לא כללו עמכם לזה אמר תחלה כי הכל מודים קודם לו להודאה זו לא כללו וכי הציל נפש יורה נכון על ישראל אף שהוא לשון יחיד כי כלם נקראים נפש אחד נאמר עובדים לאל אחד כדברי מדרש ויקרא רבה שהביא רש"י בויגש כספוק כל הנפש הכאה ליעקב וגו' והנה מביא ראיה נכונה על הכל לענין שקלסוהו הכל כשגאלם ממצרים . מיתתי ויחד יתרו וגו' עסה ידעתי וגו' כי סמך על המצורף ליתרו בזה כספוק על כן עלמות אהבון דהיינו רחב הזינה . וסרי דבר מלאך כי ה' אליהם הוא אלהים בשמים וגו' כעדה וכעד כל ז' עממים חולתם מהאומות כדכתיב וכי נפלה איממכם עלינו כי נמוגו כל יושבי הארץ וגו' כי שמענו וגו' ונשמע ונמס לבנו וגו' הכל כל' מדרש כפד כלם ועלה קאי כי ה' אליהם וגו' . וכן מייבגי מנכדנלר דכתיב ביה ומתכנשין אהשדרפניא וגו' ענה ואמר כריך וגו' וכן מחיב אח"כ ומני שים טעם כי כל עם ואומה ולשון וגו' וכו' שהכל מקלסים ולענין שהם מקלסים תחלה יש ראיה מיתרו באמרו עסה ידעתי שפירשו ידעתי כשכבר כדש"י שם ואף כהלל משה חס בטחיו מיר' הרועים כבר נידוהו על כך בני מדין כפי' רש"י באלה שמות על כהן מדין וכן כרחב כתיב ידעתי כי שמענו וגו' הכל לשון מצר מאז ומקודם וכן קאי על זה כי וגו' שפירוש וסרי כהויתו זאת אללנו מאז ומקודם . וכן כל הלול נביכדנלר משמעותו וענינו חוקך ומיד קודם להלול חנניה מישאל ועזריה עזרים כיון שהיוולים לא נזכר שם כלל . ויאמר שוב במדרש הרי לשעבר מאז סיגנון זה שהכל מקלסים וסרי תהלה לנושעים עמם . אבל לעתיד יהיה כגון אחר לגמרי . דהיינו שיאמרו שכת של ישראל עמם צדולתם ועליהם כדמיתתי . אבל יוסר ענ"ל לשרש דלא קראי המדרש רק הכל מודים וסו לא . ומלת תחלה קאי אל אחריו תחלה גאלם ממצרים וכו' : [ונכד נגו וכו'] . פי' כי כתיב נחריה ומני שים טעם וגו' : [השתעלם] . פי' שהוא לשון שנת להם . ושנקטו בלשון כזה עולה להוראת התמדת עליהם דשנות רבים כסגין לטין כזה על המדות ורבו רב : [משמים ארץ וכו'] . פי' שזהו מתקלית היעלה עד תכלית

שיר למעלות אשא עיני אל ההרים וגו' דוד אמר שיר למעלות משנתת עלינו מעלה זו אין
אנו יורדין משיושיענו ממלכות עשו שוב אין אנו יורדין עוד לשעבוד מלכות שנה
(עזריה ט) ועלו מושיעים וגו'. אומרים ישראל להקב"ה אנו נאמר לך שירה על אותה מעלה
שהעלינונו מן המלכות לכך נאמר שיר למעלות אשא עיני וגו'. מהו אל ההרים יום שיבא הקב"ה
בדין וישראל מסתכלין באבות שידברו עליהם זכות ואין אב שימלט את בנו ואין איש שימלט
את אחיו מאותה צרה ביום הדין באותה שעה נושאים עיניהם לאביהם שבשמים ואומרים
(ישעיה סג) כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וגו' שנאמר עזרי מעם ה' וגו'. אמר הקב"ה
אתם יודעים מי עוזר אתכם עושה שמים וארץ. אל יתן למוט רגלך מהו אל יתן בשעה שיכופו
הכל לגיהנם אתם אינכם מוטים וכן אה"כ (דברים לב) לי נקם ושלם לעת תמוט רגלם בשתמוט
רגלם של רשעים אותה שעה אינכם מוטים שנא' (ט"ז ט) רגלי חסידיו ישמור וכתוב (תהלים סג)
ברכו עמים אלהינו על איזה דבר אתם מברכין השם נפשנו בחיים וגו'. הנה לא יום ולא יושן
וכי יש שינה למעלה חלילה לא שינה ולא ישיבה יש למעלה כך אמר הכתוב (דניאל ז) הוא
היות בחזיון ליליא וארו עיר וקדיש מן שמיא נחית וכתוב (ס"ד ז) בגורת עירין פתנסא הא
מכאן שאין שינה למעלה אלא מה אל ינום שומרך אלו הצרות הבאות על ישראל בעולם הזה
כביכול הקב"ה עושה כן וכן אסף אמר (תהלים מד) עורה למה תישן ה'. והנביאים סתנבאים
ובוכים ואומרים (ס"ט קלו) אם אשכחך ירושלים וגו' ולא כן היה צריך לומר אלא הקב"ה
בביתם אתם אף אני בובה עמכם לכך נאמר אם אשכחך ירושלים. אמר הקב"ה איני יכול לשכח
אתכם וכה"א על ידי ישעיהו (ישעיה מט) התשכח אשה עולה וגו' לכך נאמר אם אשכחך
ירושלים. לא על ציון בכו שנאמר בזכרנו את ציון בשבילה אומר (תהלים קל) תדבק לשוני לחכי
אם לא אזכרכי מהו תדבק היכן הוא מזכיר עומד בתפלה חייב להזכיר את ירושלים שנא'
לירושליב. עירך ברחמים תשוב. בבהמ"ז חייב לומר בונה ירושלים. בנביא מזכיר אותה לכך נאמר
אם לא אזכרכי אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי זה אפר שנותנין בראש חתנים
ובראש הכלה בראש שמחתם לכך נאמר אם לא אעלה וגו'. זכור יי לבני אדום וגו' ולמה אדום
אדום החריבה והלא בבל החריבה תחלה ולמה הוא אומר (ס"ט) זכור ה' לבני אדום. אלא שנתנבא
שהבית גבנה ואדום מתרבת אותו לכך נאמר זכור ה' וגו' א"ל הקב"ה ומה אזכור א"ל זכור
ה' יום שנכנס בן אחותו של מיטוס בבית המקדש והרבו שלופה בידו והיה מוליך ומביא אותה
עד שיצאת מלאה דם ויצא הוא משבח ואמר עצמו הרג (ישעיה סד) העל אלה תהאפק ה' וגו'
אם לא בשבילנו זכור בשבילך זכור חרפתך מני נבל לכך נאמר זכור ה' לבני אדום. א"ל
הקב"ה ולי אתם אומרים אני איני שוכח אתה זכור שנא' (דברים כה) זכור את אשר עשה לך
עמלק שאדם ששכח עצמו אינו מבקש לזכור. משל למלך שהיה מולך מלכותו קיימת כיון
שחלה אין מלכותו קיימת. כך אמר הקב"ה אתם בגלות כמו חולה כביכול אין מלכותי מלכות
קיימת אימתי אני מלך כשתעבור הגלות והמלכות שלה מן העולם שנאמר (עזריה ט) ועלו
מושיעים וגו'. ד"א זכור ה' לבני אדום וגו' אמר לו תחת יום אחד אני מביא עליהם עשרה
ימים של צרה וכה"א (יואל ט) תקעו שופר בציון כי בא יום ה' (ס"ט) כי קרוב יום ה' וגו'
(עמוס ט) למה זה לכם יום ה' הוא חושך ולא אור וגו' כל הימים האלה אני מביא עליהם ימים
של צרה תחת יום אחד שהביאו עליהם לכך נאמר את יום ירושלים האומרים ערו ערו וגו'

פירוש בהר"י הכהן

דשלוש פלוג כחיו ישיעיה נ"ז: [לשעבוד מלכות] פי' שזכו שכתוב אחר כך לא יתן למוט רגליך. ומייתי ראיה מקרא דועלו
מושיעים שמסיים ויחיה לם המלוכה. פי' שמהו השאר לו המלוכה לנצח. ולא ישלטו לו עוד מלכי אומות בעמו לסטוט ידם
במלכותו ית' כביכול: [הסם נפשו בחיים וכו'] פי' כי כן כתיב אחריו תהלים ס"ז. וסיפוס ולא נתן למוט רגלינו: [וכתיב
בגורת עירין] פי' שנקראין עיר ועירין מלשון ולכי ער שאין במלאכים שינה כ"ס וק"ו צו ית': [אם אשכחך] פי' כי כחלק
מומור קל"ז זה כתיב שם יפגנו גם נכינו. וע"ז. נמשך אה"כ כל הספור הכי שבוכים ואומרים אם אשכחך וגו'. וזהו מה
שאמר שוב המדרש ולא כן היה צריך לומר. פי' אם נשכחך ירושלים. תשכחי ומינו מיבעי ליה נלשון רבים המדברים בעד
עצמם. נלשון כל המזמור עד כה ישגנו נכינו בזכרנו וכן הכל. אלא שירמזו אם הוא ית' אומר בעד. עצמו אם אשכחך ועיין
בתרגומו: [אשה עולה וגו']. פי' וסיפא דקרא הוא ואנכי לא אשכחך: [היכן הוא מזכיר]. פי' מדאמר תדבק לשוני לחכי שלא
דמיירי. הלא אם לא אזכרכי במקום. שהוא צריך ופועל נלשון בלאו הכי. ויאמר אם לא אזכרכי לו. אזי תדבק לשוני לחכי שלא
אוכל לדבר ולזכור גם לרכי. וכוונתו בתפלות שהם צורך לו להפסל ולבקש לרכי ולהפסל על דמו וכיוצא בזה. וזהו מה
תדבק היכן הוא מזכיר: [בנביא אזכור אומות]. פי' בברכת ההפטרות שאומרים רחם על ציון כי הוא בית חיינו וכו': [אני
תקע]. פי' בתמיה: [אחם]. פי' וסו' כנוי לשון נקם וכאלו אמר אני בגלות וכו': [אם ירושלים]. פי' כי בא וכו' כי קרוב
וכו' שני פסוקים חושם מספר יואל ט' ב' וכו' ד'. [למה זה יחיה לכם וכו']. עמוס ט' ה' ואומרו עברה ימים של צרה
הוא ענין עשר פעמים יום הנזכרים בלפניה סו' א' לענין צרה נד' פסוקים נזופים זה אחר זה דמינו פסוק י"ד ט"ז ט"ז ו"ז

ומדרש - מזמור קנא קב - תהלים - צב 183

אי שומה כך היית עושה גב נכנס לגב או חיל נכנס למדינה שמא מחפשים עד התהום לא מלפניהם נוטלין והולכין ואת לא עשית כן אלא אמרת ערו ערו וגו' אף אני כך משלם לך שגא' (ענדיה ח) איך נתפשו עשו וגו' ואמר (ירמיה מט) אני חפשה את עשוי גליתי מסתוריו. אמר ליה הקב"ה שומים אדם נכנס לכרם ואוכל עד שישבע ולוקם ויוצא לו שמא אמר הוא אלקום עלילותי של גפן ואתה לקחת עד העוללות ואף אני משלם לך כך שגא' (ענדיה ח) אם גנבים באו לך אם שודדי לילה וגו' לכך נאמר ערו ערו וגו' בת בכל השודדה וגו' לסה קרא את אדום בת בבל בכל התריבה הבית ואדום התריבה הבית מה שעשתה זו עשתה זו לכך נאמר בת בבל אמר לה הקב"ה (תהלים קלו) אשרי שישלם לך את גמולך שנמלת לנו. מהו לנו אמר להם הקב"ה לי ולהם גמלת יחד ולא לישראל גמלת בלבד כל הרעות אלא לי ולהם גמלת לכך נאמר (סס) אשרי שיאחז ונפץ את עוללך אל הסלע. אמר הקב"ה עתה אני בעצמי לנפץ את עוללך כשם שבעולם הזה נפצת את עוללי ולא שמענו שבחרבן הבית נפצו את עולליהם של ישראל שמענו שיצאו בקולרין ששרפו את הבית ושכבו עם הנשים ושנפצו העוללים לא שמענו. אלא כך אמר הקב"ה כשם שעשו כך אני עושה להם (נחום ו) פוש ולובים היו בעורתך גם היא לגולה וגו' גם את תשחברי וגו'. לכך נאמר אשרי שיאחז וגו'. אמר הקב"ה כשם שנפצת את עוללי שהמליכוני תחלה עליהם ואמרו (טמות טו) ה' ימלוך וגו' שנאמר (תהלים ח) מפי עוללים ויונקים וגו' לכך נאמר אשרי שיאחז וגו' לא פחות ולא יותר. בנוהג שבעולם אם יכה אדם בנו של אפרכים או של סלך נוטלין את ראשו ושורפין אותו או צולבין אותו אבל הקב"ה אינו כן אלא (ישעיה נט) בעל גמולות בעל ישרם לכך נאמר את גמולך וגו' וכן יש בספר ירמיהו (איכה ג) תשיב להם גמול ה' כמעשה ידיהם וכתיב (תהלים כה) חן להם כפעלם כמעשה וגו' וכתיב (סס י) יתפשו במזימות זו חשבו. מהו חשבו אמרו לכו ונכחדם מגוי וגו' אתה כן עשה להם שנאמר (איכה ג) תדרוך באף ותשמידם מתחת שמי ה'. אמר הקב"ה וכן אני עושה להם שנאמר (ענדיה ח) לא יהיה שריר לבית עשו וגו' אמרו לו הרי פרעת מאדום ומבבל לא תפרע אמר ליה עכשיו אני נסרע שנאמר (ירמיה נה) ושלמתי לבבל וליושבי כשדים את כל רעתם: **מזמור קנא קב**

שיר המעלות לדוד שמחתי באומרים לי בית ה' נלך. אריב"ל אמר דוד שמחתי בני אדם שהם אומרים מתי ימות זקן זה ויבא שלמה בנו ויבנה בית הבחירה ונעלה להגל ושמחתי אמר ליה הקב"ה (תהלים קד) טוב לי יום בחצריך מאלף טוב לי יום אחד שאתה עוסק בהורח מאלף עולות שעתידי שלמה בנך להקריב לפני על גבי הסוכה. אין דוד שאין בו ליצנים מה היו פריצי הרור עושים היו הולכים אצל חלונותיו של דוד ואומרים דוד אימתי יבנה בית המקדש ואימתי בית ה' נלך. והוא אומר אע"פ שהם מתכוונים להכעיסני הבא עלי שאני שמח הה"ד שמחתי באומרים לי בית ה' נלך. עומדות היו רגלינו בשערך ירושלים אריב"ל מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה שערי ירושלים שהיו עוסקים בהם תורה. ירושלים הבנויה אמר רבי יוחנן אמר הקב"ה לא אבא בירושלים של בעלה עד שאבא לירושלים של מטה שנאמר (הושע יא) בקרבך קדוש ולא אבא בעיר. ומי איכא ירושלים למעלה אין דכתיב ירושלים הבנויה כעיר שחברה לה יחדו. אריב"ל עיר שהיא עושה כל ישראל חברים מעתה אפי' בשאר ימות השנה אמר רבי זעירא ובלבד ששם עלו שבטים שבטי יה עדות לישראל. אמר רבא אמר רב אדא אמר רב כל הנזשא אשה שאינה הוגנת לו כשהקב"ה מעיד על השבטים אינו מעיד עליו שגא' ששם עלו שבטים וגו' אימתי עדות לישראל בזמן שהשבטים שבטי יה. ד"א אמר הקב"ה שמי מעיד על ישראל שלא נטמאו במצרים בזנות זמנין שלא נחשדו על העריות שגא' (ויקרא כד) ויצא בן האשה הישראלית להודיע שבחן של ישראל שלא היה ביניהם אלא זו בלבד ופרסמה הכתוב

פירוש מהר"י הכהן

ע"ס: [אי שומה וכו'] לטיטוס ואמר כן: [נכח נלך]. עיין דנדיה כרמל"ע כפירושו במזמור קל"ז בשכח זכור ס' לנני אדום שאין דנדיה בס' נכונים לפי כן שיעס: [אני עושה להם]. סי' במבואר יותר נטיל מזמור נ"ח. בענין מבואר כחן וכולן כמזמור אמר הקב"ה כשם שנפצת וגו': [נעורתך]. סי' מיומני ראינו שספיקת גומל להם כלבד גמלו כי סס נחום ג' מיומני כל בענין נכח טוב מבואר וכולן איך יכיר הא' ונפץ וגו' דכחא מדכ כנגד מדכ ואמר חומר סק"ס וכו' עיין לעיל מזמור פ"ה: [ומבבל לא תפרע]. סי' נחמיה: [שאין בו ליצנים]. חוזר אלמטלס לפרש בלומרים לי נענין אחר וק"ל: [לכעיסני]. סי' כי סס כפוללו כזה על דוד על שלא להם הקב"ה כינס הוא כתיב: [אבוא בעיר]. סי' בעיר אהרתי ועיין דרש"י בס' סוטה ו"א ו"א" כחא ראינו מבואר: [נחום]. שירושו עיין במדרש שיר כסידים דכס דף כ' בשכח גן נעול: ופרסמה

184 מדרש - מזמור קנב קנר קנה קנו תהלים

הכתוב ומפירש בקבלה (ט"ז ע"ד) גן נעול אחותי כלה אלו הזכרים גל נעול-מעין תתום אלו הנקבות. ורבי נתן אומר גן נעול אלו הנשואות. גל נעול מעין תתום אלו הארוסות. ד"א גן נעול גל נעול שתי ביאות. א"ר אחא אין ירושלם נבנית אלא בזכות השבטים שנאמר ירושלם הבנויה ומסין ליה ששם עלו שבטים. כי שמה ישבו כסאות למשפט לדון אומות עכו"ם. שאלו שלום ירושלם ישליו אוהבין מה ראו לומר ולירושלים אתר ברכת הצדיקים דכתיב שאלו שלום ירושלם היכן סתרוססת קרני הצדיקים בירושלם. ת"ח מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בגין למודי ה' וגו' למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך ע"כ :

מזמור קנב

שיר המעלות לדוד לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל ישראל סבא כתיב (נראשית כח)
וישכב במקום ההוא אריב"ל כאן שכב הא כל עשרים שנה שהיה בבית לבן לא שכב ומה היה אומר ט"ו שיר המעלות שבספר תהלים. ר' שמואל בר נחמני אמר כל ספר תהלים היה אומר ס"ט (תהלים כג) ואתה קדוש יושב תהלות ישראל ישראל סבא :

מזמור קנה

שיר המעלות הבוטחים בה' כהר ציון וגו'. אמר רב מיום שחרב בית המקדש נגזרה גזירה על בתיהם של צדיקים ליחרב שנאמר (ישעיה ה) באוני ה' צבאות אם לא בתים רבים לשכבה יהיו. אבר רבי יוחנן ועתיד הקב"ה להתחזרם לישובן שנאמר שיר המעלות הבוטחים בה' כהר ציון לא ימות לעולם ישב מה הר ציון עתיד הקב"ה להתחזרם אף בתיהם של צדיקים עתיד הקב"ה להתחזרם. כי לא ינוח שבט הרשע. דרש ריש לקיש אין מזווגין לו לאדם אשה אלא לפי מעשיו שנאמר כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים. א"ר יוחנן כסה שנאמר ברבקה (נראשית כד) בתולה אני יודע שאיש לא ידעה. אלא שאפילו אדם לא תבע בה על שם כי לא ינוח שבט הרשע וגו'. רבי אבא בר כהנא אמר אין לו נייחא בצד חבורה של צדיקים אלא בצד חבורה של רשעים. למה לא ינוח שבט הרשע זה אשתו של פומיזר. על גורל הצדיקים זה יוסף. הטיבה ה' לטובים יבא טוב ויקבל טוב מטוב לטובים יבא טוב זה משה שנאמר (שמות כ) ותרא אותו כי טוב הוא. מטוב זה הקב"ה שנאמר (תהלים קמה) טוב ה' לכל. ויקבל טוב זה התורה שנאמר (משלי ד) כי לקה טוב נתתי לכם. לטובים אלו ישראל שנא' הטיבה ה' לטובים ולישרים בלבותם. הטיבה ה' לטובים יבא טוב לכל ת"ל ולישרים בלבותם. והכטים עקלקלותם יולידם ה' אריב"ל כל הכספר אחר סמתן של ת"ח נופל בניהגם שנאמר והכטים עקלקלותם יולידם ה' את פועלי האון שלום על ישראל אפילו בשעה ששלום על ישראל יולידם ה' את פועלי האון. תני רבי ישמעאל אומר אם ראית ת"ח עובר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום שמא עשה תשובה שמא ס"ר אלא ודאי עשה תשובה אימר דברים שבגופו אבל בדברים שבסמונו עד דסהדר ליה למלוה :

מזמור קנו

שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים א"ר יוחנן אין ירושלם נבנה אלא בזכות השבטים. כל ימיו של אותו צדיק היה מצטער על מקרא זה מי איכא דניים שבעים שנין בחלמא יומא חד הוה קא אזיל באורחא הוא גברא דהוה קא נטע חרובא אכר ליה מכרי חרוב עד כמה טעין עד שבעין שנין פשיטא לך דחייית שבעין שנין אכר ליה ואנא עלמא חריבא אשכחית כי היכי דשתלו לי אבהתי אנא נמי אשתיל לבני. אדיתייב וקא בריך רפתא אתיא ליה שינתיה ניים אהדרא ליה משוניתא איכסי מעינא נאים שבעין שנין כי אתער

פירוש מהר"י הכהן

[ופרכמה הכמוז וכו'] . פי' לומר וכו' בן איש פלני ועיין שם ב' חמ"ד : [ישראל סבא] . פי' יעקב דכתיב כי ויכבד וגו' וכו' וכו' כ' נלכ עליו פי' לשמרו : [ישראל סבא] . פי' שפיר חללות אמר ישראל סבא : [לעולם ישב] . פי' שיאמר הכמוז שייבונן של כזוהים כ' דכינו כחוס של צדיקים יכיו כהר ציון. אשר אף אם ימות ויחרב לא ימות לעולם רק עתיד להתחזרם כן ייבונן כל אלו : [גורל הצדיקים] . פי' כי אשכר רשע נקראת כנס שכיח שנט מושל עליו וכנס מוסר וכן ככ"ט מולכ מכפרו האש. כי גס אשכר מוכר לכהן את נפלה כמכל הדיוס : [אין לו] . פי' לרשע : [למה] . פי' ומנין : [שמה כ"ד] . פי' אשכר חינו מוחזק לך עד שיש ספק בדבר למה לא יתברר אחריו : [בזכות השבטים] . פי' דסנר מחולמים כוא כנוי לשבטים שחלס אחיהם עליהם חלוצות : [אוסר צדיק] . פי' הווי המעגל דאורי כיס חלמודא לפני זה (פעמים דף כ"ג) : [דמיוס שבעין שנין] . פי' נחמיה : [חריבא אשכחית] . פי' נחמיה :

מדרש

מזמור קכו קכו תהלים

צג 185

אתער חזא. ההוא גברא דהוה קא לקיט מההוא חרובא אמר ליה אנת הוא דשתליה אל' אנא בר בריה אנא. הוא לחמרא דילדא ליה רמכי רמכי. אל' אנא ודאי שבעין שנין נייסנא בחלמא. אול לביתיה אמר להו אנא הוא ולא היסנו ליה אול לבי מדרשא שמעינהו לרבנן דקא אמרי גהירא לן שמעתתא כי הנך שני דחוני המעגל דבי הוה עולה לבי מדרשא כל קושיא דהוי להו לרבנן הוה ספרק להו. אמר להו אנא הוא ולא הכנוה ולא נהגו ביה יקרא דרבעי ליה. בעא דחמי ונה נפשיה והיינו דאמרי אינשי או חבריא דאיוב או מתותא חוני המעגל בר בריה דחוני המעגל הוה סמוך לתורבנא דבי מקדשא נפק למורא לגבי פועליו עד דיתיב תמן נחית סמרא על למערתא גם ודמך ליה ועבד שקיעה שנתיא שבעין שנין עד דתרב מקדשא ואיתבני לסוף אתער משנתיה הוה עלמא מחלת דהוה זיתים עבירא כרמים כרמים הוה עבירא זרעים עלל למדינתא אמר לון מה קלא בעלמא אמרין ליה וכאן את אמר לון אנא חוני המעגל אנא אמרו ליה שומעין אנן כד הוה חוני המעגל עלל לעיריה הוה סנהרא עלל ונהרת קרא על גרמיה בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים. אז ימלא שחוק פינו א"ר יוחנן אר"ש בן יוחאי אמר לאדם שימלא שחוק פיו בעה"ו שנאמר אז ימלא שחוק פינו ולשונו רנה. אימתי בזמן שיאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה. אמרו עליו על רשב"ל שכל ימיו לא מלא שחוק פיו בתר דשמעיה סרבי יוחנן. רב ירמיה הוה יתיב קמיה דרבי וירא הוא דהוה בדח טובא אמר ליה כתיב (משלי יז) בכל עצב יהיה כותר אל' תפילין מנחנא. סר בריה דרבא עבר הילולא לבריה חזא להו לרבנן דהוי קא בדחי טובא אייתי כסא דמן קרחא בת ארבע סאה זוזי ותבר קמיהו ואתעציבו. רב אשי עבר הילולא לבריה חזא לרבנן דקא בדחי טובא אייתי כסא דזוגיתא חזרתה ותבר קמיהו ואתעציבו. יש אז להבא שנאמר אז ימלא שחוק פינו. שובה ה' את שביחנו אמר רבי יצחק גדול יום הגשמים בקיבוץ גלויות שנאמר שובה ה' את שביחנו כאפיקים בנגב ואין אפיקים אלא כסא שנאמר (ס"ב כג) ויראו אפיקי ים. הזורעים בדמעה ברנה יקצורו אמר רבי יהודה שור בשחור מהלך מהלך ובוכה ובחזרתו אוכל חזיו מן התלם. דבר אחר הזורעים בדמעה זה יעקב שזרע את הברכות בדמעה. ברנה יקצורו (נראשית כז) ויתן לך האלהים. הלך ילך ובכה (ס"ט כט) וישא את קולו ויבך. נושא משך הורע שמשך השבמים סחרן. בא יבא ברנה נושא אלמותיו אנא טעון עולמי ועולמותי :

מזמור קכו

שיר המעלות לשלמה אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוני בו. ר' יהודה נשיאה שלח רבי חייא ורבי יוסי ור' אמי מעבור קריתא דארעא דישראל מתקנא להון סופדים ומתניין עלון לתר אחר לא אשכח תמן לא סופר ולא מתניין אל' אייתי לן נטורי קרתא אייתון אמר לון אלן נטורי קרתא לית אלין אלא סחרבי קרתא ומה אינון נטורי קרתא ספריין ומתניין הה"ד אם ה' לא ישמור עיר שוא שקד שומר. שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת וגו' אלון נשותיהן של ת"ח. הנה נחלת ה' בנים שכר פרי הבטן מרת ב"ו פיעל עושה עם בעל הבית תורש עמו וזורע עמו סנכש עמו מעדר עמו מטבע אחד נותן לו והולך. אבל מי שאמר והיה העולם אינו כן אלא תאב לבנים נותן לו שנאמר נחלת ה' בנים. תאב להכמה נותן לו שנא' (משלי ז) כי ה' יתן חכמה. תאב לנכסים נותן לו שנא' (דכ"א כט) והעושר והכבוד מלפניך : שיר

פירוש מהר"י הכהן

[ומאן את] פי' שאינך יודע מה קול' יש בעולם וכן איתא בפירוש בירושלמי פ"ג דתענית כספור המעשה : [עלל לעירוב]. בירושלמי יש לפזר. ופירושו שני דברים לבדוקו כזה אם הוא הוא ונכנס ופירוש : [דמן קרתא]. כתיב ללוחים פי' שיתם מן דומא שויה ס' וזו וכו' א"כ ענינו כענין המעשה של אחריו : [וזוגיתא חזרתה]. ונכנס ריש סרק אין עומדין איתא במעשה כראשון כסא דמוקרא ופי' רש"י כוס של זכיות לבנה וכיחא היא. ונ"ל להגיה גם כאן דמוקרא : [ובוכה]. פי' משני רעב : [כתיב]. פי' לעסוד לנא כנס. סוגמא פיקף : [בדמעה]. פי' הנרכות שניכר הוא את בניו דכיונו זרעה כזרען הוא מאתו לסלחא כח ממנו בדמעה פי' ככאב ונחליו. מה שאין כן בנרכות שקבל כח מאביו לו שקבל יתק מאלהים היו כלם שלא נכסת חוליו רק בגריאות גוף כי כן יעקב לא כוס חוליו. ואשר קבל הוא היו נכנס ונענין קליה דנכנס יתק ויתן לן כאלהים ממל כשמיס ומשמני כאלן וגו' וכו' שאמרו כיב ברנה יקצורו ויתן כו'. וכלן ילך קאי ג"כ על יעקב ויביי אך ילא וגו' ונכס פשו אחיו וישא עשו וגו' ואה"כ נושא וגו' הכל על יעקב כפשוט. ואלומוהי דרוב עולמין כפיין על ויעבר את נשיו ואם בניו וכלל קל להבין : [מעבור]. פי' כמו לעבור שסלהן לכנס לכל ערי ארץ ישראל לתקן ולבטח להם כוסרים ומשעים : [של ח"ח]. פי' יוסא דקרא כן יתן נידודו שנס הוא מדריש עליכן שמנדות שנס משייכן וממתינות לנפליכן עד שיכולו מנים רבן. כדאיתא ביומא דף פ"ז ונכסות דף ס"ז : [מלפניך]. פי' כפושר שנקשהי כרי מלפניך נחון לי :

חיוכו

שיר המעלות אשרי כל ירא ה' אמר רבי חייא בר אבא משמיה דעולא גדול הנהגה סיניעו
יותר מירא שמים דאלו גבי ירא שמים כתיב אשרי כל ירא ה' ואלו גבי נהגה סיניעו
כפו כתיב יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך . אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא .
ואלו גבי יראת שמים לא כתיב ביה וטוב לך . יגיע כפיך כי תאכל אמר רב חסדא אי זהו
תלמיד חכם הרואה מריפה לעצמו . דרש מר זוטרא משמיה דרב הסדא כל תלמיד חכם שקורא
ושונה ומשמש תלמידי חכמים ורואה מריפה לעצמו עליו הכתוב אמר יגיע כפיך כי תאכל
אשריך וטוב לך . רב זביר אמר זוכה ונוטל ב' עולמות שנאמר אשריך וטוב לך אשריך בעולם
הזה וטוב לך לעולם הבא . רבי אליעזר כי הווי ששדרי ליה סידי מבי גשיאה לא הווי שקיל כי
הווי מזמני ליה לא הווי אזיל אמר לא ניחא להו דאיחי שנאמ' (משלי טו) ושונא מתנות יחיה .
אשתך כגפן פוריה איסתי אשתך כגפן פוריה כשהיא צנועה בירכתי ביתך אז בניך כשתילי
זתים וכן אתה מוצא בשרה (גראטית יח) ויאמר הנה באהל ויאמר שוב אשוב אליך . אריב"ל
אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך בניך כשתילי זתים כה זתים אין בהם הרכבה אף בניך לא
יהיה בהם שום פסולת . הרואה הגפן בחלום אין אשתו מפלת נפלים שנא' אשתך כגפן פוריה .
שורקה יצפה למשיח שנא' (סס מט) אוסרי לגפן עירה ולשורקה בני אתונו . הרואה ענבים
בחלום לבנים בין בעתם בין שלא בעתם יפים . שחורים בעתם יפין שלא בעתם צריכים רחמים .
אכלן טובטח לו שהוא בן העולם הבא . הרואה זתים בחלום זוטרי פרי ורבי עסקיה כזיתא והני
סילי פרי אבל אילני הויין לו בנים מרובים שנא' בניך כשתילי זתים . איכא דאכרי שם טוב יוצא
לו שנא' (ירמיה יא) זית רענן יפה פרי תואר קרא ה' שמך . יברכך ה' מציון כל פעולות טובות
ונחמות טובות מציון . וראה בנים לבניך שלום על ישראל אריב"ל כיון שבנים לבניך שלום על
ישראל דלא אתו - ליריחליצה ויבום . רבי שמואל בר נחמני אמר כיון שבנים לבניך שלום על
דייני ישראל דלא אתו לאנצויי :

מזמור קכט

שיר המעלות רבת צדונוי מנעורי יאמר נא ישראל על גבי חרשו חורשים וגו' ה' צדיק קצץ
עבות רשעים . מלה"ד לבעל הבית שהיה לו פרה חורשת והשאלה לאחר להיות חורש
בה והיה לאותו האיש עשרה בנים זה בא . וחורש וישב לו וזה בא וחורש וישב לו עד שגהינעה
הפרה ורבעה לה . נכנסו כל הפרות ואותה הפרה לא נכנסה . לא הכפיס בעל הפרה לקבל
פיוס מן אותו האיש אלא בא מיד ושבר את העול וקצץ הסמלונים . כך הם ישראל בעולם הזה
זה העכו"ם בא ומשעבד והולך לו והמענה ארוכה שנאמר על גבי חרשו חורשים האריכו למעניתם
לסחר כשיגיע הקץ אין הקב"ה אוסר לאוסות העולם כך וכך עשיהם לבני אלא מיד בא
ומשבר את העול ומקצץ את הסמלונים שנא' (ויקרא כו) ואשבור סמכות עולכם וכה"א ה'
צדיק קצץ עבות רשעים . רבי חנינא בר פפא ורבי שמואל בר נחמני עברו על חר חרשן
שביעית א"ל רבי שמואל בר נחמני איישר . א"ל רבי חנינא בר פפא ולא כן אולפן רבי ולא
אכרו העוברים ברכת ה' אליכם שאכור לומר לחורשי שביעית איישר . א"ל לקרות אתה יודע
ולדרוש אי אתה יודע . ולא אמרו העוברים אלו אוסות העכו"ם שהם עוברים מן העולם לא אמרו
לישראל ברכת ה' אליכם . וישראל אוסרים ברכנו אתכם בשם ה' . וישראל אוסרים להם לא
דייכם מכל הטובות הבאות עליכם בזכותנו אלא שאתה כגלגלים עלינו את הפייסים וזימות
תולגולין וארנוניות סוף שאתם פורעים כד"א (ישעיה ס) תהת הנחשת אביא זהב וגו' :

מזמור קל

שיר המעלות ממעמקים קראתיך ה' אמר רבי יוסי בר חנינא משום ר' אליעזר בן יעקב
לעולם אל יעבור אדם במקום גבוה ויתפלל משום שנא' ממעמקים קראתיך תניא גמי
הכי

פירוש מהר"י הכהן

[אזכור תלמיד חכם] . פי' החוסדות דמכדרי ליה אנדו כמביעת עין : [אשריך ועוב לך] . עיין פרק אלו טרסות כוף דף
מ"ד : [בני אתונו] . פי' דמביעה כתיב עני ורובך על ההמור וגבי שורקה כתיב אתונו ולא גבי גפן . לכן דוקא שורקה רמז
למשיח ולא גפן אף שגם גפן כתיב כיס כהאי קרא ודו"ק : [דלא אתו לאנצויי] . פי' דש"י נס' נערה ע"ס : [כסמלונים] .
פי' כעין כולם שכלואר הסור בעושה מנאכס ועיין ערך סמלון : [ולא כן אלפין רבי] . פי' שאמר לו דרך כבוד וכי
לא קר למדתו רבינו כדון כאומר דגדי תורה לפני רבו : [כפיכוס וזמות] . וגולגולות וארנוניות מינו מכוס כס ועיין בערוך
בערך זמיון ונפך שם כלישי : [אביא זהב וגו'] . פי' וכתיב לפני וינקת הלכ גויס וגו' (ישעיה ס') :

מדרש מזמור קל קלב קלג קלד תהלים צד 187

הבי לעולם לא יעמוד אדם לא על גבי משה ולא על גבי כסא ולא על גבי סמל ולא על גבי שרפרף ולא במקום גבוה ויתפלל שאין נבהות לפני המקום שנאמר ממעמקים קראתיך ה' כי עמך הסליחה אמר רבי אבא הסליחה מופקדת אצלך מראש השנה וכל כך למה למען תודא בשביל ליתן אימתך על בריותיך ביוה"כ

מזמור קלב

שיר המעלות זכור ה' לדוד את כל ענותו. אם ישמרו בניך בריתי. שלשה דברים נתנו על חנאי. ארץ ישראל ובית המקדש ומלכות בית דוד חוץ מספר תורה ובריתו של אהרן שלא נתנו על חנאי. ארץ ישראל מנין שנא' (דברים יא) השמרו לכם פן יפתה לבבכם וחרה אף ה' בבם ועצר את השמים וגו'. בית המקדש מנין שנא' (מ"א ט) הבית הזה אשר אתה בונת אם תלך בחקותי ואם לאו (סס) הבית הזה יהיה עליך כל עובר עליו ישום וגו'. מלכות בית דוד מנין שנא' אם ישמרו בניך בריתי וגו' (מלכים טז) ופקדתי בשבט. פשעם ומנין לס"ת שלא נתן על חנאי שנא' (דברים לג) תורה צוה לנו משה מורשה ומנין. לבריתו של אהרן שלא נתן על חנאי שנא' (כמדבר יח) ברית מלח עולם ואומר (סס כה) והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם. זאת מנחתו עדי עד. תנו רבנן (דברים יב) כי לא באתם עד עתה אל המנוחה וגו'. זו שילה אמאי קרי ליה מנוחה דנחו מביבוש הארץ. נחלה זו ירושלים וכה"א (ירמיה יד) היתה לי נחלתי בארצה ביער ואומר (סס) העיט צבוע נחלתי לי דבריר' יהודה ר' שמעון אומר מנוחה זו ירושלים וכה"א זאת מנחתו עדי עד. ואומר כי בחר ה' בציון אוה למושב. לו ואמאי קרי ליה מנוחה על שם נחת הארון. נחלה זו שילה דכתיב (יחזקאל יח) ויחלק להם יהושע ויפל להם הגורל בשילה. ר' ישמעאל אומר זה וזה שילה רבי שמעון בן יוחאי אומר זה וזה ירושלים כי בחר ה' בציון עד שלא נבחרה ירושלים היתה ארץ ישראל כשרה למזבחות משנבחרה ירושלים יצאת ארץ ישראל שנאמר (דברים יב) השמר לך פן תעלה עולותיך וגו'. עד שרא נבחרה בית עולמים היתה ירושלים ראויה לשכינה משנבחרה יצתה ירושלים שנא' כי בחר ה' בציון ואומר זאת מנחתו עדי עד. עד שלא נבחר אהרן היו כל ישראל ראויין לכהונה משנבחר אהרן יצאו ישראל שנא' (כמדבר יח) ברית מלח עולם היא ואומר (סס כה) והיתה לו ולזרעו אחריו עד שלא נבחר דוד היו כל ישראל ראויין למלכות משנבחר יצאו ישראל שנא' (דברים יג) הלא לכם לדעת כי ה' נתן הממלכה לדוד. עד שלא נבחרה ארץ ישראל היו כל הארצות כשרות לדברות:

מזמור קלב

שיר המעלות לדוד הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן זקן אהרן שירד על פי מדותיו. שנו רבותינו כסין שני טעמי מרגליות היו תלוקין לאהרן בזקנו אמר רב פפא תאנא כשהוא מספר עולות ויושבות לו בעקרי זקנו ועל דבר זה דאג משה אמר שמא ח"ו מעלתי בשמן המשחה יצאת בת קול ואמרה כסל חרמון מה טל אין בו מעילה אף שמן המשחה אין בו מעילה. ועדיין היה אהרן דואג שמא משה לא כעל ואני מעלתי. יצאת בת קול ואמרה הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד מה משה לא כעל אף אתה לא מעלת כסל חרמון שירד על הררי ציון כל פעולות ונחמות טובות מציון:

מזמור קלד

שיר המעלות הנה ברכו את ה' כל עבדי ה' העומדים בבית ה' בלילות. טאי בלילות אמר רבי יוחנן אלו ת"ח העוסקים בתורה בלילה מעלה אני עליהם כאלו עוסקים בעבודה. לעולם ואת על ישראל אמר רב גידל אמר רב זה מובח בנוי וסיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן

פירוש מהר"י הכהן

מזמור קלב. טי' שאין הסליחה לנשאל חובך נראה שנה' אלא תלפזז הקב"ה וקבע לס זמן כיום כמאמריו כדו שירא' מלפניו וישובו כנתיים: [מתן]. טי' כי מניח' שאמר ג' דברים וכו' אחי למטי' בני חרי: [השמים וגו']. טי' וסמך לוי ואברהם מן הארץ: [יהיה עליך]. טי' עס' יסיה' עליך קודם' שיחזק'ו קן טי' רש"י שס' (מלכים א' ט): [כשכנ' פשעם]. טי' אלל הסך' אס' חקותי יתללו וגו' חסלים פ"ט: [מורשם]. טי' שלא נזכר כזה שום הנאי לומר שכתוב עכ"פ חסא קיומת לעולם אף אס' יתללו: [הגורל בשילה]. טי' נחלת הארץ כתיב כס גור' אלל בגורל וגו': [כרית מלח]. טי' וכתיב כתיב לך ולזרעך אתך: [ואת על ישראל]. פסוק הוא ד"ה כ' ב' ועיין בסוף מגיל מות עמוד האחרון וכדש"י שס': ידעכם

קרבת ורבי יוחנן אמר אלו ת"ח העוסקים בהלכות עבודה מעלה אני עליהם כאלו נבנה בית המקדש בימיהם. שאו ידיכם קדש וברכו את ה' עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה מגביתו מן הקרקע טפח אמר רבי תנינא בר פפא מאי מקרא שאו ידיכם קדש. אמר ר' שמעון בן פוי כל כהן שלא גמל ידיו אסור לישא את כפיו שנא' שאו ידיכם קדש וברכו את ה'. שלש תכופות הן תכף לסמיכה שחיטה (ויקרא א) ומסך ושחט. תכף לנשילת ידים ברכה שנא' שאו ידיכם קדש. תכף לנאולה תפלה (תהלים יט) יהיו לרצון אמרי פי וגו' מה כתיב בתריה (זס כ) יענך ה' ביום צרה. אמר רבי יוסי בר בון כל מי שתוכף לסמיכה שחיטה אין הפיגול נוגע באותו קרבן כל מי שתוכף לנשילת ידים ברכה אין השטן מקטרג באותה סעודה וכל מי שתוכף לנאולה תפלה אין השטן מקטרגו באותו היום:

מוזמור קלה

הללויה הללו את שם ה' וגו' מעלה נשיאים מקצה הארץ ריש לקיש ור' יוחנן רבי יוחנן אומר אין עננים אלא למעלה שנא' (דניאל ז) וארו עם ענני שמיא ריש לקיש אמר אין עננים אלא סלמטן שנא' מעלה נשיאים מקצה הארץ. על דעתיה דרבי יוחנן לאחר שכבר את חבירו בחבית של יין וקנקנה עמה ודעתיה דריש לקיש לאחר שאמר לחבירו הלויני סאה של חיטין וא"ל הבא קופתך. כך אמר הקב"ה לארץ אייתי עננך וקבלי מטר. חמשה שמות יש לו עב ענן אר נשיא חוץ. עב שהוא מעבב את פני הקרקע. אר שהוא שובר בעלי שערים. ענן שהוא עושה את הבריות עניים אלו על אלו נשיאים שהוא עושה הבריות נשיאים אלו על אלו. חוץ שהוא עושה חויות ברקיע ומשרה רוח הקדש על הבריות כד"א (ישעיה א) חוץ ישעיהו:

מוזמור קלו

הודו לה' כי טוב וגו' אמר ריב"ל הודו למי שגובה חובתו של אדם במובתו עשיר בשורו עני בשיו יתום בביצתו אלמנה בתרנגולתה ואריב"ל הני כ"ו כי לעולם חסדו כנגד מי כנגד כ"ו דורות שכרא הקב"ה ולא נתן להם תורה וזן אותם בחסדו. למה נקרא שמו הלל הגדול אמר רבי יוחנן מפני שיושב הקב"ה ברומו של עולם ומחלק סוגות לכל בריה. מהיכן הלל הגדול אמר רב יהודה כהודו ועד. על נהרות בבל. ר' יוחנן אמר משיר המעלות ועד על נהרות בבל. רב אחא ברבי יעקב אמר מבי יעקב בחר לו יה עד על נהרות בבל. לעושה נפלאות גדולות לבדו וכי אחר עשה עמו דבר שהוא אומר לבדו אלא הוא לבדו יודע מה פלאים עושה. כיצד אדם נתון על הכטה והנחש לפניו על הארץ בא לעמוד הרגיש לו הנחש מלפניו ואינו יודע מה פלאים עשה הקב"ה עמו. ומי יודע הקב"ה. וכה"א (תהלים מ) רבות עשית אתה ה' אלהי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו אין ערוך אליך אין לי להעריך שבחך ואינו כדאי לספר נפלאותיך א"ר אלעזר אפילו בעל הגם אינו מכיר בנסו שנא' לבדו וכדור ש רב יוסף מאי דכתיב (ישעיה יב) אורך ה' כי אנפת בי במה הכתוב מדבר בשני בני אדם שהלכו לסחורה ישב לו קוץ לאחר מהם התמיל סחרף ומגרף לימים שמע שמבע ספינת חבירו בים התחיל מודה ומשבח לכך נאמר (זס) ישוב אפך ותנחמני. לרוקע הארץ על המים שנו רבותינו שלשה משקן אסורין משום גלוי מים ויין וחלב. מים מנין שנא' לרוקע הארץ על המים. חלב מנין שנאמר (זופטיוס ד) ותפתח את נאר החלב. יין מנין (ירמיה יג) מרתיב כל נבל ימלא יין. תניא רבי יוסי אומר אוי להם לבריות שרואות ואינם יודעים מה רואות עומדין ואינם יודעין על מה עומדים. הארץ על מה היא עומדת על העמודים. שנאמר (חיוכ ט) המרגיז ארץ ממקומה ועמודיה יתפלצון. ועמודים על המים שנאמר לרוקע הארץ על המים. ומים על ההרים שנאמר (תהלים קד) על הרים

פירוש מהר"י הבהן

[ידיכם קדש וברכו את ה'] סי' יקרא את ידיו לכך: [אעניבים]. סי' שצ"י כגשם נמשך פני הקרקע פניו ולכלוך. אבל יש נוסחא אחרת בכתוב צה פני סרקיע הניחא בעל אופ אחת. ולפי גירסא זו אין סי' ענות של פניו ולכלוך וק"ל: [בעלי שערים]. סי' נניקרי שערים שהאד נוחן ברכה לעולם ולא יזיק: [עננים אלו על אלו]. במדרש רבא כסוד וכל שיה כסדה כתוב עמים וסיה היא לפי פירוש: [משנה]. סי' ארובות להריק שטוק ברכה חלוי לקיע ומשרה וכו' סי' מכה שונע וברכה רוח הקדש שורה: [בטובתו]. סי' פגזכס ממנו בעד גופו ומכל אחד לפי וכלתו שאף מי שאין לו הרכה כעני ויתום ואלמנה נוסל ממנו אוחו מופט בכסו נפשו ואי כי טוב שגובה ממנו חובו לטוב לו שיכא נפטר בממון ואף במנוע: [על נהרות בבל]. סי' דהיינו רק כל מוזמור קל"ז ולר' יוחנן מוזמור ק"כ עד קל"ז ולר' אחא מוזמור קל"ס סמוך לתחלתו עד קל"ז: [לכדו]. סי' שכתוב אומר על פשיית הנפלאות לבדו וכי ד"א אינו עושה לבדו: [לרוקע]. סי' שנראה מה שסמים לריבין כפוי שסג"ס ריפס

הרים יעמדו סים. והרים על הרוח שנאמר (עמוס ד) כי הגני יוצר הרים ובורא רוח. ורוח במערה שנאמר (תהלים קמח) רוח סערה עושה דברו. וסערה תלוי בורועו של הקב"ה שנאמר (דברים לג) ומתחת זרועות עולם. וחכמים אומרים על יב עומדים עומדת שנאמר (סס לז) יצב גבולות עמים למספר בני וי"א על ד' עמודים עומדת ר' אלעזר בן שמוע אומר על עמוד א' עומד וצדיק שמו שנאמר (משלי כה) וצדיק יסוד עולם. למכה מצרים בבכוריהם בשעה ששלח הקב"ה מכת בכורות אל כחצות הלילה ומת כל בכור נכנסו כל הבכורות אצל אבותיהם ואכרו להם כל מה שאמר משה הביא עלינו אין אתם מבקשים שנחיה בואו והוציאו את העברים האלו מבינינו ואם לאו אנו מתים השיבו להם ואמרו אפילו כל המצרים מתים אינן יוצאים מכאן מה עשו נכנסו כל הבכורות אצל פרעה והיו מצוותין לפרעה ואוסרים בבקשה מסך הוציא את העם הזה שבשבילם רעה תבא עלינו ועליך. אשר לעבריו צאו וקפחו שיקיהם של אלו מה עשו הבכורות מיד יצאו ונמלו כל אחד חרבו. והרג את אביו שנאמר למכה מצרים בבכוריהם למכה בכורי מצרים אין כתיב כאן אלא למכה מצרים בבכוריהם ששים רבוא הרגו הבכורות באבותיהם. ר' אבין בשם רבי יודא בן פזי אמר בתיה בת פרעה בכורה היתה ובתפלתו של משה נצולה דכתיב (משלי לא) מעסה כי טוב סתרה לא יכבה בלילה נרה ליל כתיב כד"א (שמות יב) ליל שמורים הוא לה'. לגזור ים סוף לגזרים י'. גסים נעשו לאבותינו על הים. נבקעו ונעשו כמין כפה שנאמר (חזקוני ג) נקבת במצו ראש פרזיו. נחלק לשנים שנאמר (שמות יד) נטה את ירך על הים ובקעתו. נעשה יבשה שנאמר (סס טו) ובני ישראל הלכו ביבשה. נעשה כמין מים שנאמר (חזקוני ג) דרכת בים סיסך חומר מים רבים. נעשה פרורין שנאמר (תהלים פג) אתה פוררת בעוז ים. נעשה סלעים שנאמר (סס) שברת ראשי תנינים על המים. נעשה גזרים שנאמר (שמות טו) לגזור ים סוף לגזרים. נעשה ערמות שנא' (סס) וברוח אפך נערמו מים. נעשה כמין נר שנאמר נצבן כמו נר. יצאו להם מים מתוקים מתוך סלוחים שנאמר (תהלים עח) ויוציא נזלים מסלע. קפא המים משני חלקים ונעשה כמין בולום של זכוכית שנאמר (שמות טו) קפאו תהומות. לגזור ים סוף לגזרים וכתיב נותן לחם לכל בשר מלך בשר ודם עומד במלחמה אינו יכול לא לזון חיילותיו ולא לספק להם אפסניות אבל מי שאמר והיה העולם אינו כן אלא (שמות טו) יי איש מלחמה שנלחם במצרים ה' שמו שזן ומפרנס לכל בריוחיו שנאמר (תהלים קלו) לגזור ים סוף לגזרים וכתיב (סס) נותן לחם לכל בשר. א"ר שמואל בר נחמני קשה הפרנסה מן הגאולה שהגאולה ע"י שליח שנאמר (נראשית מח) המלאך הגואל אותי. והפרנסה ע"י הקב"ה שנאמר (סס מח) האלהים הרועה אותי. ר' יהושע דסיכנין אומר יותר מקריעת ים סוף דכתיב (תהלים קלו) לגזור ים סוף לגזרים וסמך ליה (סס) נותן לחם לכל בשר. תנא רבי אליהו פעם אחת הייתי עובר בסמך למקום מצאני אדם אחד שהיה בו מקרא ואין בידו משנה אמר לי רבי אומר לפניך דבר אחד ומתירא אני שמא תקפיד עלי אמרתי לו חם ושלוש אם אתה שאלני בדבר תורה א"ל ר' מפני מה כתיב נותן לחם לכל בשר וכתיב (תהלים קמו) נותן לבהמה לחמה וכי אין אדם מבין לחמו א"ל זהו דרך ארץ עושה בידו והקב"ה מברך מעשה ידיו שנאמר (דברים יד) למען יברכך ה' אלהיך בכל מעשה ידך יכול יהא יושב ובטל ח"ל אשר תעשה אמר ליה תשובה זו היא שמה ראשונה שאמרתי לך אמר לו בני אשיכך צא ולמד מן השומה בשנמלה ממנו חכמה אינו יכול לפרנס עצמו שעה אחת כך בני אדם בשנמלה מהם דעה חשובים בבהמה וכחיה ועוף והקב"ה מחלק מזונות לכל באי עולם. למכה מלכים גדולים כתיב (עמוס ג) ואנכי השכדתי את האמורי אשר כגיבה ארזים גבהו. אמרו רבותינו קשה היה סיחון כמגדל וחובה והיה קשה מכל הבריות וארוך מכל המגדל ורגליו מניעות לארץ ואין כל ברית בעולם יכולה לעמוד לפניו מה עשה הקב"ה כפת שר שלו שנא' (סס) ואשמיד פריו ממעל והפילו מסקומו ומסרו לישראל. אמרו חכמים קשים היו סיחון ועוג יותר

פירוש מהר"י הכהן

כיסף עליהם הארץ וכן חלג שהלכס יעל חשם חכר לשחוח את הנאד כדי ליקח ממנו חלג. וכן יין שדקדק קרא ליחד לו נבל דוקא שהוא כלי חרס שפיו למעלה נר מאד באופן שהיו שכתובו מכוסה הוא לגבי נחש שאין הנחש יכול להכניס ראשו לתוכו לשחוח: [לא יכבה]. סי' וביאור הכתוב לא יכבה כליל ספח נר נשמה: [ראש פרזיו]. סי' כלס תעמוד עליו חם חסין באבות דר' נתן והענין הוא מובא בספר מדרש שמואל די חוידא גרסי' בענין משנה עשרה נסים ועיד חסין סס כמה שכתב ע"ז כרמב"ם גס במשנה זו בשירוש מסכת אבות להרשב"ץ והלשון ומדר'ן שכתבן סוף משנה לשון שמלחא סס וסוף מוכא בילקוט חזקוני סי' תקס"ס: [חומר מים רבים]. סי' למכרם שידרכו בעיט מדוכק ואש חסין במקומות שיינתי חדע ג"כ לאיום לורך היה כל נס וגם: [בולום]. סי' מלאה כדי שיראו כל שבע גס את חכריו פוכרים כל אחד בשכלו ובענין סמיותו לו: [נותן לחם]. סי' להורות שהפרנסה הוא נסיות ג"כ בקריעת ים סוף וכדפסגון סיום הדבר נותן לחם וגו': [נותן לחם].

יותר מפרעה וחיילותיו. וכשם שאמרו שירה על ספלת פרעה כך היו ראויין לומר שירה על ספלתן של סיחון ועוג אלא שבא הוד ואמר עליהם שירה שנאמר (תהלים קלו) למכה מצרים בבכוריהם למכה מלכים גדולים ולעוג מלך הבשן. אמר רשב"ל משום בר קפרא פליט היה שמו שנאמר (בראשית יד) ויבא הפליט. ולמה נקרא שמו עוג שבא ומצא אברהם שעוסק בעונת הפסח. כשבא משה וישראל לתחום ארדעי. א"ל משה נחנה כאן ולמחר אנו נכנסין בשחרית וכובשין אותה עמנו שחרית ועדיין לא היתה העין רואה תלה משה את עיניו וראה את עוג יושב על התומה ורגליו פגיעות לארץ אמר משה איני יודע מה אני רואה חומה אחרת בני הלילה א"ל הקב"ה זה שאתה רואה עוג הוא א"ר יוחנן אורך רגליו היו י"ח אמה. עוג היתה תולש הר וזורקו לישראל א"ל אל תתירא. משה היה נופל צרור ומזכיר עליו שם המפורש וסומכו. ישראל היו אומרים ארורים הם הידים שכך זורקות והאמורים היו אומרים ארורים הם הידים שכך סומכות. :

מזמור קלו

על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו בזכרוננו את ציון אמר רב יהודה אמר רבי מלמד שהראה הקב"ה לדור חרבן בית ראשון וחרבן בית שני. בית ראשון על נהרות בבל על בית שני זכור ה' לכני ארום את יום ירושלים. כיון שהגיע ירמיהו לנהר פרת ענה נבוכדנצר ואמר ליה אם טוב בעיניך לבוא אתי בבל. חשב ירמיהו בלבו אם הולך עמם לבבל אין מנתם לגלות הנשאר מהם. נטלו הגליות את עיניהם וראו את ירמיהו שפירש. מרס געו כלם בבכיה וצווחו רבינו ירמיהו הרי אתה מניחני שם בכו שנאמר על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו. ענה ירמיהו ואמר להם מעיר אני עלי שמים וארץ אלו בביתם בכיה אחת עד שאתם בציון לא גליהם. שם ישבנו גם בכינו מלמד שלא היה להם ישיבה משיצאו מירושלים עד שהגיעו לפרת. אמרו אלהינו של אלו רחמן הוא וכיון שמסבירין לו פנים הוא חוזר ומרחם. עליהם שמא ישבו ויתתברו כלם ויקראו לאלהיהם ויעזרם ולא הועיל כלום לפיכך היו דוחקים אותם ומריצין אותם בעל כרחם שנאמר (איכה ה) על צוארנו נרדפנו וגו'. (ז סז) קלים היו רדפנו. גם בכינו מה ראו ישראל לבכות על נהרות בבל רבי יוחנן אמר הרג בהם פרת בישראל יותר ממה שהרג נבוכדנצר הרשע. כשהיו ישראל שרויין בארץ לא היו שותין אלא מסי נשמים ומסי נזלים ומסי מעינות כיון שגלו לבבל שחו מים הפרתים ומתים. לפיכך היו בוכים על ההרגנים שהרגו בהם אויביהם ועל מהים שמתו בדרך ועל ההרגנים שהרג בהם פרת ולא עוד אלא שהיה נבוכדנצר יושב בספינה הוא וכל גדוליו וכל שריו ועמם כל מיני זמר שנאמר (ישעיה מג) כשדים באניות רנתם וכל מלכי יהודה מושלכים בשלשלאות של ברזל והולכין ערושים על שפת הנהר נשא נבוכדנצר הרשע את עיניו וראה אותם אמר לעבדיו מפני מה הללו הולכין בקומה זקופה בלא משאוי אין לכם משא שיתנו על צוארם באותה שעה הביאו ספרים ועשו אותם כחמות ומלאו אותם חול והניחו על כתפם עד שנכפף קומתם ואמרו על עצמם (איכה י) על צוארנו נרדפנו באותה שעה געו כל ישראל בכביה עד שעלתה שועתם לפרס. א"ר אחא בר אבא באותה שעה בקש הקב"ה להחזיר כל העולם לתוהו ובהו אמר הקב"ה כל מה שבראתי לא בראתי אלא בשביל אלו שנא' (יחזקאל כה) גם אני אכה כפי אל כפי והנחתי חסתי עולם שבראתי בשתי ידי שנא' (ישעיה מח) אף ידי יסרה ארץ אחרבנו א"ר אלפא בר קרייא באותה שעה נכנסו מלאכי השרת לפני הקב"ה ואמרו לפניו רבש"ע כל העולם כלו ומרואו שלך לא דיך שחרבת דירתך של משה אלא שתחריב דירתך של מעלה אמר להם וכו' הנחומין אני צריך אני מכיר בראש ואני מכיר בסוף שנא' (ישעיה מו) ועד זקנה אני הוא (ז סז) על כן אמרתי שעומני אמר בבכי אל תאיצו לנחמני אמר להם תנחומין הללו שאתם מנחמים אותי ניאוצין הן לפני רדו מלפני ושאן המשאוי מעליהם מיד ירדו מלאכי השרת ונטלו המשאוי מעליהם ולא מלאכי השרת בלבד אלא אף הקב"ה נשא בעצמו שנאמר (ז סז) למענכם שלחתי בבלה. יצאו לקראתם בני בארי ובני מדינות אחרות והיו רואים אותם ערושים מה עשו בני בארי הפשיטו את עבריהם ואת שפחותיהם והקריבום דורן לפני נבוכדנצר ואמרו לו שמא מלך אוהב ערומים אתה אמר להם לכו והלבישו את

פירוש מהר"י הכהן

פי' כלל נאמרו כהדרגה: [מגיעות לארץ]. פי' כדנפתוך: [לפרת]. פי' חנייה ממס: סדרך כדמסייט על צוארנו נרדפנו: [מים ספרים]. פי' מים עמוסים ומאוסים שיש בהן פתגם ואשמה וזלזול וכלקוט כשם שסיקפא רכתי חיתא שחו מים מפרת ואף לפי גרסא דכחל נמי פתגם מיידי שנמאסו כשרם. כדמסייט על זס. כסמון ועל ההרגנים שהרג בהם פרת וכן כחללה אמר

מדרש מומר קלו תהלים צו 191

את בני ישראל מה שכן של בני בארי נטל הקב"ה עליהם חסד מכל ארץ ישראל והם יפים יותר. אמרו כל אדם שנכנס שם אינו מבקש לצאת בלא עבירה. מהוגם בכינו שהיו בוכים וסבכים עמהם הקב"ה. על ערבים בתוכה תלינו כנורותינו כי שם שאלונו שובינו דברי שיר אמר להם נבוכדנצר מה אתם יושבים ובוכים הכינו עצמכם עד שאנו אוכלין ושותין אני מבקש שהעמור ותקישו לפני ולפני ע"ז בכנורות שלכם כדרך שהייתם מקישין לפני אלהיכם. מסתכלים אלו באלו ואומרים לא דיין שההרבנו את מקדשו אלא עכשיו אנו עומדים להקיש לפני הנגן הזה ולפני הע"ז הזה. ר' יצחק בר טבלא אומר למהר"ר לסלך בשר ודם שנשא בת סלכים אמר לה עמדי והשקיני כוס אחד ולא רצתה להשקותו כעם עליה והוציאה מתוך ביתו והלכה ונשאת לסוכה שחין אסר לה עמדי והשקיני כוס אחד ואסרה לו ריקה בת מלכים הייתי ונשאתי לסלך ועל שאמר לי השקיני כוס אחד ולא רציתי להשקותו כעם עלי והוציאני מתוך ביתו שאלו השקיתיו הייתי מוסיף על כבודי כבוד עכשיו אתה אומר לי עמדי והשקיני. עמרו כלם ושלטו בעצמם ונטלו אליזני ידיהם לתוך פיהם ומרצצים אותם. שירו לנו משיח ציון לא נשיר לא נאמר אלא איך נשיר מראים מצבעותיהם ואומרים היינו כפותים ונתקשעו מצבעותינו וכה"א (עורא ה) אקבצם אל הנהר הבא אל אחוא וגו' (סס) מבני לוי לא מצאתי שם. שם היו אלא שלא היו יכולים להקיש בכנורות. וסנין שחור ואותן הלויים שגלו כתובם שנאמר (סס ג) ורבים מראשי האבות והלויים אשר ראו את הבית הראשון. כיון שידע בן נבוכדנצר עכר והשליך מישראל תלי תלים של הרוגים. אף על פי כן היה להם שמחה שלא אמרו שירה לפני עבודה זרה שנא' ותוללינו שמחה. באותה שעה נשבע הקב"ה לישראל אתם שלמתם בעצמכם וקטעתם מצבעות ימינכם אף אני (איכה ג) השיב אחור ימינו מפני אויב ואינה חוזרת אלא (אפילו) אוכיר אתכם שנאמר (תהלים קלו) אם אשכחך ירושלם תשכח ימיני. תניא סד אדם את כל ביתו ומשייר דבר מועט זכר לירושלים עושה אשה הכשיטיה ומשייר דבר מועט זכר לירושלים שנא' (סג) אם אשכחך ירושלם תשכח ימיני ומשחרב בהם קרבו פרושים בישראל לא היו אוכלים בשר ושותין יין נמפל להב ר' יהושע אמר להם בני ספני מה אין אתם אוכלין בשר ושותין יין אמרו לו נאכל בשר שבכל יום היה תמיד קרב ע"ג המזבח ונשתה יין שבכל יום היה מתנסך על המזבח ועכשיו במל א"ל אף תאנים וענבים לא נאכל שמהם מביאים ביכורים לחם לא נאכל שמהם מביאים שתי הלחם בעצרת ולחם הפנים בכל שבת ושבת מים לא נשתה שמסנו היו מנסכים מים בתן שתקו אמר להם שלא להתאבל כל עיקר א"א ולהתאבל יותר מראי א"א דא"ר יהושע אין נזרין גזרה אא"כ רוב הצבור יכולים לעמוד בה. טאי קרא. אמר רב אדא בר אבהו (מלאכי ג) בסארה אתם נארום ואותיאתם קובעים הגוי בלו אי איכא הגוי בלו אין ואי לא לא אלא כך אמרו חכמים סד אדם את ביתו בסיד ומשייר דבר מועט וכו' (כדאיתא בבבא דף ס' ע"ב) עושה אדם כל צרכי סעודה ומשייר דבר מועט ומאי גיהו אמר רב פפא כסא דהרסנא עושה אשה כל הכשיטיה ומשיירה דבר מועט ומאי גיהו אמר רב בת צדעה שנאמר אם אשכחך ירושלם תשכח ימיני. מאי על ראש שמחתי אמר ליה זה אפר מקלה שבראש חתנים אמר ליה רב פפא לאביי היכא מנח לה אמר ליה במקום תפלן שנאמר (ישעיה סא) לשום לאבילי ציון פאר חחת אפר. רבי דוסא אמר אם אשכחך ירושלם תשכח ימיני מלעשות נסים רבי זעירא אמר בשם רשב"ל את מוצא כיון שגרמו העונות ונכנסו גוים לירושלים נטלו גבורי ישראל וכפתו ידיהם לאחוריהם אמר הק"ב (תהלים קלז) עמו אנכי בצרה בני נתונים בצרה ואני רואה כביכול (איכה ג) השיב אחור ימינו מפני אויב ובסוף גלה אותם לדניאל (דניאל יב) ואתה לך. א"ל ליתן בין וחשבון. א"ל ותנות אמר ליה גיחא לעולם

פירוש מהר"י הכהן

כרג כסס סרת וכו' : [כלל ענינה] : סי' מרוב הסק ממדת יוסי שלכן : [מהו גס] : סי' רנזי של גס קדרים : [לפני הנגן] : סי' קטן סיה כרבה : [אלונו] : סי' כסות ידיהם כהרגוס : [כך הוא אליון] : [להקיש בכנורות] : סי' מדכתיב עורא ח' תחלה ומבני לוי ואח"כ לא מלאתי בל לכורות דמכני לוי קאי חלעיל מיניה ואכונה בעם וככהניס ומבני לוי : לומר דגם בני לוי באמת כיון שם כמו עם וככהניס. אלא בלא מלאתים ראויים לשורר. דאל"כ איפכא מבני לוי ולא מלאתי שם מבני לוי כדל' בלא לטעות : [אשר ראוי] : סי' גס מזה ראוי מסורכמת כהני שם לויס ככני מונה גס לויס כחוך חוון שראו את כצית כראשון בקיומו וראו עתה זה כצית כשני שלא היה חשוב כמוהו כבו כקול גדול ככתוב שם עורא ג' : [וחוללינו שמחה] : סי' של כל הפירושים שם במלת חוללינו עכ"ס פנינו מבלתי יכולת לשורר הוא בקליפת כבונתם. איך מוכיח פירוש וע"ש כרש"י ורמב"ם : [מבני אויב] : סי' לטובתן של ישראל מלחמון עוד שונאים ולא כשעטו ומדרש של מקרא קדרים לויס הכא : [ואי לא לא] : סי' אי כהקון נכון של הצלת מעשר וההרומה דמיוני כה החס כדכתיב כביאו את המעשר וגו' (מלאכי ג) ועליו קאי כחי כמלכה אהם נאריס וגו' כי סי' רש"י כו אהם עושים עליכם גזרות בארור וקללה ואח"כ אהם גזוליס חוהי ונהניס מן האחרים עכ"ל. ור"ל כנסות מעשר ותרומה כיה כגורס וכתיוקן כמס' ע"ז דף ל"ז ע"כ : [בת דעס] : סי' שרגילות לסוד את האזעין כסוד להכיר כשער את זה לא מפש כזמן ההורכן וגלות עיין סדק חוקת וכרש"י : [ואני רואה] : סי' כחמים : שיהא

א"ל ותעמוד אמר ליה לקץ הימים או לקץ היסין אמר ליה לקץ היסין שהיא משועבדת אמר ליה הקב"ה קץ נתתי לימיני כל זמן שבני משועבדים תהא ימיני משועבדת עמהם גאלתי בני גאלתי ימיני הוא שרוד אמר (תהלים ס) למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך וענגי רבון העולמים עשה להם בשביל ידיך אברהם יצחק ויעקב וכל זמן שאין להם זכות עשה להם בשביל ימינך וענגי אמר ליה הקדוש ברוך הוא אני עושה שנאמר (ישעיה נב) חשף ה' זרוע קדשו וכתוב (תהלים לח) הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו. וזכור ה' לבני אדם את יום ירושלים אמרו ישראל לפני הקב"ה רבונו ש' ע אהה אומר לנו זכור אנו שכחה מצויה בנו אתה זכור שאין שכחה לפני כסא כבודך. האומרים ערו עד היסוד בה ר' אבא בר כהנא אמר פגרו פגרו כד"א (ירמיה נא) חטת בבל ערער תתערער. רבי לוי אמר פינן פינן כד"א (בראשית כד) ותער בדה אל השוקת. זכור ה' לבני אדם את יום ירושלים אימתי לכשיעקרו יסודותיה מסנה האומרים ערו עד היסוד בה. שאלו את ר' אליעזר דורות האחרונים כשרים מן הראשונים אמר ליה עדיכם בית הבחירה יוכיח אבותיכם העבירו את התקרה שנאמר (ישעיה כב) ויגל את מסך יהודה אבל אנו מעפעענו את הכותלים שנאמר האומרים ערו עד היסוד בה ללמדך שכל דור שאינו גבנה בימיו מעלה עליו כאלו החרבו מאי מעמא לפי שלא עשה תשובה:

מומור קלח

לדוד אודך בכל לבי וגו' אמר ישעיה (ישעיה ח) יבש חציר גבל ציץ ואתם מה לכם דעשות (סכ) על הר גבוה עלי לך מבשרת ציון אמרו ישראל מתייראין אנו מפני שונאים אמר הקב"ה השונאים חציר היו כלומר כל זמן שהיו קיימים הייתם כתייראין מהם עכשיו שאברו (סס) כי רוח ה' עברה בו ממי אתם מתייראים. הרימי בכח קולך (סס) הרימי אל תיראי וגו' אמרו ישראל אימתי אנו מקלסין כשישלים גמול לרשעים שנאמר (זונדיו ח) כאשר עשית יעשה לך גמולך ישוב בראשך מה היה הגמול שנפץ את עוללי ישראל אל הסלע שנאמר (תהלים קלו) אשרי שיאחו ונפץ וגו' אותה השעה מקלסין ישראל בכל לבם להקב"ה שנאמר אודך בכל לבי מבאן אהה למד שכל זמן שהרשעים בעולם הם משעבדים את ישראל ודוחקים אותם ואינם פנויים לקלם בכל לבם ואם אובדים אותה שעה אודך בכל לבי וגו' ר"א נגר אלהים אומרך. נגר מנהדרין שנאמר (סמות כב) אלהים לא הקלל נגר הנביאים שנקראו אלהים שנאמר (דכ"א כג) ומשה איש האלהים (ס"א נ) ויבא איש האלהים אל עלי ואף בסיתתן נקראו אלהים שכן אתה מוצא בשמואל (סס כח) ראיתי אלהים עולים מן הארץ לכך נאמר נגר אלהים אומרך נגר הצרות הבאות עלינו אנו מזמרים לך אשתחווה אל היכל קדשך ואורה את שמך וכה"א (לפניה ג) ביום ההוא יאמר לירושלים אל תיראי וגו' כך כשיאברו רשעים מן העולם ישראל מקלסין להקב"ה כשיבנה היכל ובית סקדשו אותה שעה אשתחווה אל היכל קדשך למה כי הגדלת על כל שמך אמרתך אמרו ישראל להקב"ה הגדלת על כל מה שאמרת לנו על ידי הנביאים ומה אמרתי (יואל ג) והיה אחרי כן אשפוך את רוחי וגו' ואמרת ביום ההוא ימסו ההרים עמים וכה"א (סס ג) אל תיראי אדמה וגו' למה כי הגדיל ה' לעשות וכתוב (תהלים קכו) אז ימלא שחוק פיני וגו'.

למנצח

פירוש מהר"י הכהן. פירוש מהרש"א ואולי: [אמא אומר לנו זכור]. פי' עיין במדרש מנהומא כס' וזכור אשר עשה לך עמלק: [שננו]. פי' שגרו: [בית כהניך יוכיח]. פי' בני בית המקדש יעיד ויוכיח שהראשונים כשרים יותר שבהם להם הזר הכנין ולאחרונים עדיין לא הזר כש' צומא דף ע"ב ומניא במדרש עוד ראיה מחורבנו אבותיכם וכו': [הענין]. פי' ע"י עונותיהם: [שכן יכוד]. פי' שחורבן בית ראשון כפי ויגל וגו' דמשמע שלא נהיינו על עונותיהם להרע חלא במסך שהוא התקרה ואלו כבית שני גרמו כמעט כס שחורבן כולו הכותלים עד היסוד שבהם על זכור ה' לבני אדם וגו' דקאי לחורבן שני כדלפיל כוא דכתיב כאומרים פרו וגו' כרי שהאחרונים קלקלו יותר. ושא"ל יקשה לך איך דריש ויגל וגו' וכן כאומרים פרו וגו' על גני פמנו להוכיח מזה שהראשונים כשרים יותר כלא על האוינים שכתובים קאי כשניהם. ע"ז קאמר שוב ללמדך וכו' דכיו כאלו זרע ישראל אשר לא חזר ונכנס להם החרבו בעלמא וק"ל: [ונפן וגו']. פי' שכן כתיב לפני ה' אודך בכל לבי: [ואם עוננים]. פי' וכשעוננים הרשעים מהפולס: [נכל לבי וגו']. פי' וא"כ כרי ענין זה כחומר הוא ממש ענין דברי ישעיה כאלו יבש הניר וגו' וכזכור: [נגד אלהים]. פי' עהה פהה בעל במדרש בוס לענין אחר וקדריש נגד אלהים נגד מדרס כדן שמונעם כנו שזהו נגד כלום וכו' וכאי לכך נאמר וכו' לאו אדלעיל מיניס קאי רק אלקמיס לענין מיוחד אחר לעמנו. ולדעתי בעל חוט חמת לא דק פיין עליו: [כי בגדיל ה' לעשות]. פי' שכתוב שם ואל ג' גילי ושמהי כי הגדיל וגו' פרי ג"כ שהקילום וכשמחם מפני כגדיל לעמנו יותר משכבטיח וכן תהלים מומור קכ"ז או ימלא שחוק גו' חיתמי או יאמץ כגוים.

מדרש - מזמור קלמ' תהלים צו 193:

למנצח לדוד מזמור ה' חקרתני וגו'. אמר צופר הנעמתי (חיוני יח) החקר אלוה המצא וגו' (סס) גבהי שמים מה תפעל וגו' (סס) ארוכה מארץ מדה וגו' אין אדם עומד עליה (סס) ונעלמה מעיני כל חי. וסי ידעה אלהים שנאמר (סס) אלהים הבין דרכה וגו' (סס) כי הוא לקצות הארץ יביט וגו' אין אדם יכול להגיע עד סוף מעשיו של הקב"ה וכן דוד אמר מי ימלא גבורות ה' אין אדם יכול להגיע לגבורותיו של הקב"ה ואפילו משה רבינו שעלה למעלה למרום וקבל את התורה מיד אל יד לא עמד על חקר זה אלא הוא עומד נצח והוא חוקר את הכל לכן דוד נתן לו את הנצח ומזמור שנאמר למנצח לדוד מזמור. ה' חקרתני כשל לטלך שהיה יושב ואוכל עם אשתו כשהוא אוכל עמה כתב לה גמ ונתן לה ההחילה האשה אופרת ראו כמה חכם אדוני המלך ידע שנתתי עיני באחר ידע שיש לי אוהב ונתן לי את הגט: כך אמר דוד חקרני אל ודע לבבי ששמעתי ליצירי והביא עלי יסורים לכך נאמר ה' חקרתני ותרע. אתה ידעת שבת וקומי וגו' אתה ידעת כשהייתי ברע לא שכחתיך וכה"א (ע"ז ו) ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו סכביב שמא לא אמרתי לבנות בית הנקדש. אתה ידעת שבת וקומי וכשקבתי לברוח אחרי אבשלום לא קראתי אחריו תגר אלא (תהלים ג) מזמור לדוד בברחו וגו'. רבי יהודה אומר המזמור הזה אדם הראשון אמרו שנאמר ה' חקרתני ותרע וידעת שלא היה לי אפשר בלא אשה לכך נאמר לא טוב היות האדם לבדו כמו שנאמר ה' חקרתני אתה ידעת שבת וקומי שבת בג"ע ושירופי מתוכה. ארתי ורבעי זרית מהו ארתי ורבעי (כמדנה כג) מי מנה עפר יעקב וגו'. זרית כמו שהאדם זורה בגורן ונוטל את התבואה ומשליך את התבן כך זרית הרביעה ונמלת השיפה שידעת ועשיתני הימנה. כי אין מלה בלשני וגו' כך אמר דוד לפני הקב"ה אתה ידעת שבת וקומי ולא עוד אלא על כל פסיעה ופסיעה שאני עתיד לפסוע כבר גלויה לפניך וכן אמר הכתוב (חיוני יח) כי עתה צעדי תספור. ולא מעכשיו אלא עתה שלא באתי לעולם. וכה"א לירמיהו (ירמיה ח) במרם אצרך בבטן ידעתך וכן אמר הכתוב לסנחריב (מ"ב י"ט) יען התרגון אלי וגו'. א"ל שוטה מה אתה סבור הלא ידעת אם לא שמעת. (סס) ושבתך וצאתך ובואך ידעתי ואת התרגון אלי לכך נאמר כי אין מלה בלשוני אין מזמור אין נצח אין שירה שאני עתיד לומר שאינם גלויין לפניך לכך נאמר כי אין מלה בלשוני. אחור וקדם צרתני דו פרצופין גבראון (פי' שני פנים) כך היה אדם הראשון כאהוריו היה צורת חוה וכן הוא אומר (בראשית ד) ויבן ה' אלהים את הצלע לכך נאמר אחור וקדם צרתני וגו'. רב ושמואל חד אמר פרצוף אחד אמר זנב בשלמא למאן דאמר פרצוף דכתיב אחור וקדם צרתני אלא למאן דאמר זנב מאן אחור וקדם בדאמר ר' אמי דאמר ר' אמי אחור למעשה בראשית וקדם לפורענות בשלמא אחור למעשה בראשית דאכרי במעלי שבתא אלא קדם לפורענות פורענות דמאי אילימא משום קללה הא נחש בתחלה נתקלל ולבסוף חוה ולבסוף אדם אלא לפורענות המבול שנאמר וימח את כל היקום אשר על פני האדמה ולמאן דאמר פרצוף הי מנייהו סניא ברישא מסתברא דזכר מסתניא ברישא דחניא לא יהלך אחר אשה בדרך ואפילו היא אשתו נודמנה לו על הגשר יסלקנה לצדדיו וכל העובר אחרי אשה בנהר אין לו חלק לעולם הבא. ד"א אחור וקדם צרתני א"ר יוחנן אם זוכה אדם אוכל ב' עולמות אחור וקדם ואם לאו הוא בא ליתן דין וחשבון. ותשת עלי כפך כד"א (חיוני יג) כפך מעלי הרחק א"ר אליעזר אנדרונינוס גבראון שנאמר (בראשית ח) ובה ונקבה בראם א"ר שמואל דו פרצופין בראו ומנסרו ועשהו גב לכאן וגב לכאן ר' תנחומא בשם ר' ברכיה בשם ה' אלעזר אומר גולם בראו והיה מוטל מראש העולם ועד סופו הה"ד נלמי דאו עיניך. ר' יהודה בר' נחמיה בשם ד' שמעון בשם ר' אלעזר מלא כל העולם כלו בראו כמזרח ועד מערב שנאמר אחור וקדם צרתני מצפון לדרום שנאמר (דברים כג) מקצה הארץ ועד קצה הארץ. ומנין אף בחללו של עולם שנאמר ותשת עלי כפך. א"ר אלעזר אחור למעשה יום ראשון וקדם למעשה יום אחרון הוא דעתיה דר' אלעזר (בראשית ח) תוצא הארץ גפש חיה זו רוחו של אדם הראשון אמר רשב"ל אחור למעשה יום אחרון וקדם למעשה בראשית זה דעתיה דריש לקיש (סס) ורוח

פירוש מהר"י הכהן

גוים סגדיל ס' וגו' אם כן גם זה ראוי לכן: [כשהייתי ברע]. פי' זהו כנה לרעי: [מי מנה]. פי' וכתיב ומספר את רובם כך סירוסו של רעיו וכדומה וכולן: [הפסיעה שידעת]. פי' ככח שנה: [מעלי כרחק]. פי' כן ומשת עלי כפיך על עונם וקללם נאמר כמו כפך מעלי כרחק: [כחו עיניך]. פי' וסרי עיני ס' משוטטות בכל הארץ: [כל העולם]. פי' כל רחבו וארבו כדמפרש: [בהללו של עולם]. פי' לענין גונבו: [ומשת עלי כפיך]. פי' כפי שכניע בכל גובה של עולם עד למעלה לכפ הקכ"ס: [זו רוח של אדם הראשון]. פי' וכרי זה כתיב חתום יום כשמי אם כן כרי סוף ליום ראשון ומחלם יום אחרון: של

194 מדרש מומור קלט קט קמא תהלים

ורוח אלהים כרחפת על פני המים זה רוחו של אדם הראשון. א"ר סימון אחור לכל המעשים וקדם לכל העונשים אמר שמואל בר הנחום אף קלוכו אינו אלא באחרונה הה"ד (תהלים קמח) הללו את ה' סן הארץ וגו' עד כלכי ארץ וכל לאומים. א"ר שכדאי בשם שקלוכו אינו אלא אהר ברכה. היה ועיף כך תורתו אינו אלא אהר ברכה היה ועיף שנאמר (ויקרא יא) זאת הבהמה אשר תאכלו ולבםף (ס"ז) אשה כי תזדוץ. ותשת עלי כפץ ככאן לאדם ולבית הכקדש שנבראו בשתי ידים כתיב (תהלים קיג) ידיך עשוני ויכניני הביני וארכדה מצותיך וכתבי (שמות טו) מקדש ה' כינו ידך וגו'. ד"א אהור וקום צרתני יצירה בעולם הזה יצירה בעולם הבא אינו צריך לצור אותם עוה לתחיית המתים שכבר צר אותם שתי יצירות כך הכב"ה חשב וצר את האדם וחוה מושלך לפניו בגילם שנאמר גלמי ראו עיניך וגו'. מהו ועל ספרך סיום שברא הקב"ה לאדם הראשון כתב לו בספרו מה שהוא עתיד להעמיד סמנו עד שיחיו המתים וכה קורא לפניו דור דור ודורשיו דור דור ופרנסיו דור דור וחכמיו דור דור ונביאיו דור דור וסופריו והלכידיו עד שיחיו המתים וכה"א ז"ס תולדו אדם וכ"א ישעיה (יט"ז) ה' סבטן קראני ממעי אמי הזכיר שמי. וכה"א (ס"ח) מי פעל ועשה קורא הדורות כראש ר"ל מאד"הר :

מומור קמ

למנצה כזכור לדור הלצני ה' וגו'. אמר שלמה (משלי ז) אל תעובה ותשמרך וגו' (ס"ה) בההלכך הנהה אותך וגו' כך אמר הקב"ה לדור רצונך שאצרך נצור את התורה שנאמר (ס"ז) נצרה כי היא חייד. רצונך שאפלטך מיד רשעים רנן לפני ואני מפלטך (תהלים לג) רני פלט הסיבבני סלה. חלצני ה' וגו' כי הוא זה עשו הרשע ומה היא רעתו מות כך אמר הקב"ה כשאפרה אתכם מידי מות אני אפרה אתכם שנאמר (הושע יג) מיד שאול אפרם מסות אנאלם אהי דברך מות הרי מות עשו הרשע וכך נאמר חלצני ה' מאדם רע וגו' (וכן יעקב אמר חלצני ה' מאדם רע וגו') וכן יעקב אמר (בראשית לג) הצילני נא מיד אחי מיד עשו וגו' אי זה מות כאיש חכמים הנצרני ומה היה חומם (ס"ח) וילן שם בלילה הוא ויקח סן הבא בידו וגו' עוים כאתים וגו' אין זה דבם וכן הוא אומר (עובדיה ה) כרחם אחיך יעקב חכסך בושח וגו' אמר ישראל הרי נברת לעולם ומה שבלע בלע. אמר הקב"ה אני מוציא מבין שיניו שנאמר (תהלים סח) אמר ה' מבשן אשיב לכך נא' כאיש חכמים הנצרני. אשר חשבו רעות בלב וגו' מהו רעת בלב אינו מוציא כפיו אלא מכון הוא בלבו. אשר חשבו רעות בלב רעה בלב אין כתיב כאן אלא רעות בלב וכזהן חושבין לא עלינו בלבד הן חושבין אלא גם עליך שנאמר (ס"ח) כי נטו עליך רעה וגו' וכה"א (דניאל ז) וארו חיוא רביעיא רחילה וגו' מסתכל הוית בקרניא וגו' מדבר כנגד אלהים מוציא דברים קשים והרופים וגרופים וכתבי (ס"ח) הוה הוית עד די קטילת חיותא והובר גשכה וכתבי (עובדיה ה) והיה בית יעקב אש וגו' :

מומור קמא

מומור לדור ה' קראתיך חושה לי. אמר שלמה (משלי טו) מאור עינים ישכח לב וגו' האיה הקב"ה

פירוש מהר"י כהן

[כל אדם כראשון] : פי' וכרי זה כהני כהלת יום ראשון כרי כננא רוחו קדם למעשה יום ראשון וזה"ל כלל כריאתו כרי יום כרי ככרי נכחו וכו' אהור נמטה יום אהרון : [וקדם לכל כעונשים] : פי' כלן עונש לכריאה זולתו : [כונו ידך וגו'] : פי' להדס כרי כהני כפין לבון רבים וכן ידן נכחו ולצית כמקדש דכריב ג"כ ידך לבון רבים : [ההוית המתים] : פי' עיין בגראשית רכ"ב (דף י"ג ט"ז) [המו הזכיר שמי] : פי' מדקאמר כפירוב ממעי רמי וגו' א"כ מבין קראני מיומר אלא כפירובו מבין הרקן כלומר מהלל כפירוב אדם כראשון גולם מן הארץ כהנינו וקראני ככפירוב כמו לבין קורא כדורות מראש : [ש"לנך] : פי' כמו כהתלללל מר הלא כהתללל ככוק רני פלט וגו' לעיל ל"ב וכן רלונך שאלטון כאשר כהתלללל שם פלט הכוננו : [זה עשו הרשע] : פי' הוא זה אדם רע כהתלללל דוד עליו כאן כיהתללללל כפ"י ממנו זה עשו ככל ענינו הרג ומות ובסוף יום וכדמכרם והולך : [דברך מוח] : סיפא דקרא דמיד כאלו הוא כוכב י"ג : [עשו הרשע] : פי' כוכו אכי דברך וגו' אביס פלמי לדנד עליון מוח עיין כרש"י שם כלומר לעבד אהור ההם יד זרע עשו כוכו נקרא לכס מוח כדלפיל על אפסונו הנלי מוח ע"ס או כהוא גלמח דן אהרם כמות וכלמכו וכן יעקב וכו' ר"ל באמר כלינו וגו' וככני אס על כניס דכיונו שימית אהרם : [נכרה לעולם] : פי' סיפא דקרא דמהמם אהור כוא בעובדים : [שבלע בלע] : פי' אף שכיה נכרה ונקלח ככ"ס כהמם נכר אללו וכו' מה שבלע בלע זהו דכרי וכראל אלל כקנ"ה אומר הני מוילא גם כהמם מבין שניו שנאמר מבין וגו' ככן כהני לפיל ס"ח נעטין דמיוירי ג"כ נעטו דכתיב שם ימחן ראש הויכז קדקד שער וגו' וכן כתיב שם כוא לנו אל למחשבות וגו' למום מולאות ככוא הוה ממם לדעת מדרש זה כל כעטין של כאן. ויאמר כוכו ג"כ מליש המכיס וגו' : [דחילה וגו'] : פי' כי ככפר דניאל ז' נהוג גם שם כל זה על עשו בן ככוא הוה המכיס כדכתיב כהני רצויות זו אכלה ומדקס בן שויר כמות דמכיס שם וכארא כרגלס כפכה וכו' דמיוקי ככא דחילה וגו'. שרלנו סיפא וזה. הן כמה שאמר שגם עליו יס' כן מושכין גם

מדדש מזמור קמא קמב תהלים צה 195

הקדוש ברוך הוא עיניהם של צדיקים שמח את לבן דשן עצמותם בשבששן בשורות טיבות וסח
 היא הבשורה שבששן סח שכתוב למעלה סן הפרשה (תהלים קו) אך צדיקים יודו לשמך וגו'
 אמר דוד בבקשה מסך אהיה סאותן שרואין פניך ה' קראתיך וגו' סזו חושה לי חשתי לעשות
 דברך אף אתה חושה לי. לסה היה דוסה למי שהיה לו דין לפני השלטון ראה שיש לכל סניגורין
 לדבר עליהם קרא אל השלסן ואמר לו בבקשה מסך הכל צריכין הם לסניגוריהם אני אין
 לי סניגור אין לי מי שידבר עלי אתה הדין ואתה היא הסניגור כך אמר דוד יש שהוא בוסח
 על מעשים נאים ונכוחים שיש לו ויש שביטח על מעשה אבותיו ואני ביטח כך אע"פ שאין בי
 מעשים טיבים אלא על שקראתיך ענני לכך נאמר קראתיך וגו' . תבון תפלתו וגו' סהו תבון
 תפלתו כך אמר דוד רביני כשהיה בית המקדש קיים היינו מקטירים לפניך קטורת עבשיו
 אין לנו לא מזבח ולא כהן גדול תקבל תפלתו ותקדש הקדש ותכנס תפלתו לכך נאמר תבון
 תפלתו וגו' וכה"א (עזרא ט) ואלי יאספו כל חדר בדברי אלהים וגו' . (סז) וכסמחת הערב קסתי
 מתעניתו ואקרע בגדי ומעילי וגו' ולסה בסמחה אלא עבשיו כל היום טיבה נששי בעולם שלא
 נצמער ובסמחה סתה עלי ומעי מתחלפין לפיכך צריך אדם להתדוות חסאותו ולהתחנן בתפלת
 הסמחה . לכך נאמר משאת כפי סנתת ערב . וכן דניאל אוסר (דניאל ט) ועוד אני מדבר בתפלת
 והאיש גבראל אשר ראיתי בחזון וגו' איסתי בעת סנתת ערב :

מזמור קמב

משכיל לדוד בהיותו במערה תפלה אמר שלסה (תהלים יח) מגדל עזו שם ה' וגו' . כשהצדיקים
 נכנסים לצרה אין מענין עצמן אלא על הקב"ה וכן אמר הכתוב (תהלים לה) לדוד
 בשנותו את מעמו וגו' אברכה את ה' בכל עת וגו' וכן בשבת לפני אבשלום לא זמר אלא
 להקב"ה וכן כשהיה במדבר יהודה לא הזכיר אלא הקב"ה ובכל צרה שהיה נכנס היה בוסח
 בהקב"ה וכשהיה במערה לא קרא אלא להקב"ה שנאמר משכיל לדוד בהיותו במערה . סהו
 משכיל לדוד כשהיה שאול ודוד במערה ידע וראה שאין אדם עוסד לא בסמונו ולא בתבטנו
 ולא בגבורתנו ומהו עוסד לו תפלתו השכיל דוד וידע ואמר שאין טוב לו אלא תפלה לכך נאמר
 משכיל לדוד וגו' קולי אל ה' אועק קולי אל ה' אתחנן למה ב' פעמים קולי וכן אמר הכתוב
 (סס נז) חנני ה' חנני ב' פעמים . אלא כך אמר דוד חנני שלא אפיל בידו וחנני שלא יפול
 בירי וכן קולי אל ה' אועק שלא אפול בידו קולי אל ה' אתחנן שלא יפול בירי . אשפוך
 לפני שחיו וגו' כך הצדיקים מנידין צרתן לפני הקב"ה וכן אמר הכתוב (זס קג) תפלה לעני
 כי יעמוק וגו' וכן תנה אמרה (ז"א ח) כי מרוב שיחתי וכעסי דברתי עד הנה . לכך נאמר
 אשפוך לפני שיחתי וגו' והקב"ה אמר ליה (תהלים נה) והשלך על ה' יחבק והוא יכלכלך .
 בהתעמף עלי רוחי וגו' סהו אהלך כך אמר דוד לפני הקב"ה אופרים לי כל גבורי שלח ידך
 אליו ורבי אוסר לי כי מי שלח ידו במשיח ה' וגקה לכך נאמר בהתעמף עלי רוחי ואתה ידעת
 נתיבתי וגו' הבט ימין וראה ואין לי מכיר סהו הבט ימין וראה שאין לי מכיר ועוסד עד ימיני
 אלא אתה וכן היא אוסנתך את הוא ימינם של עניים . שנאמר (תהלים קי) כי יעמוד לימין
 אבית להושיע משופטי נפשו לכך נאמר הבט ימין וראה וגו' . אבר סגוס סמני אמר דוד אם
 אבקש

פירוש מהר"י הבהן

גם זה כחזון דניאל דסיינו מסתכל הויה בקדוה וגו' . וכתיב כתיב וסוס מלל לרצון סוזה לומר מדבר כנגד אלסוס
 וכו' . סונ מסיים סמדרס סכתוב סיד סס כדנאל קטילת חיותו וגו' . סכן גס סס כסוכדיה וסיה כיה יעקב וגו' וק"ל :
 [כשדוד סוכית] . ס' ככתוב סס מלל ס' סטועה סוכה סדסן עלס דסמועה סוכה פירסו סכסרו כסורס סוכות וע"ז יאמר
 מלור עיניס סוכה מליר עיניס ויאמר יסמח לב סנס מסמח לכן כזה : ויאמר סדסן עלס סידסן גס עלמסס סס סכסרו סס
 סכתוב כלן לפני סמומור סוס סיסוכו וירלו סס סניו כדמסיס : [תבון תפלתו וגו'] . ס' סכיון ססמכיון סל דוד כוס ססמלס
 סעלס וסמסס כחון סרקיע לכן נאמר סלל סכין תפלתו מנסח ערב . כי כלמס ססס ססללס . לסתכל כיוסר כסו ססכלר וסלן
 ולסס כסמסס וכו' וע"ז קלל וכן סוס סמסר סלל יאססו דסמורס ס : [אלל נסמסר] . ס' סלל כסמסר עדין סניו רענ וסלסר
 סנסס כסלסס רכסי סוס עד למנסה ססוס כרניס סלסרון ולס כן סו ססלס סלל כסמסר וססו וססס סססס : [מנסח ערב] .
 ס' סכן מסיס סס קלל דניאל ס : [עיו סס ס' וגו'] . ס' כסמס כן יסון לדין וגו' וסו סססס על סקלס : [משכיל לדוד
 וגו'] . ס' סמסיס כסמסר כסמסר סלס : [ונסני סלל יסול בידו] . ס' סניו וגו' כסמסר כ"ז דקלל על סלל כסמסר סס
 כסמסר מסי סלל וגו' וכן כלן כסמסלל מדבר קולי וגו' כסמסר כסמסר סלס כן סמסר כ"ז סרר כסס ססס ססס סס
 סל ססמסר כלססו כסמסר וסמסר קס"כ סכלן סרר סלל ססס כסמסר כסמסר כסמסר וגו' וכל ססס ססלל סלל
 יסכרס ולל יסכר כסמסר ס' נ"ז : [עס ססס] . ס' ססו גס סלל וסס : ס' סלל יססס סס ולסלל סלל כסס לסי ס'
 סרר סמנידין לסניו : [וסוס יכלכלך] . ס' כן כסס סס סלל ולל סרוס סקסס סססס לו כן : [אמר מנסס] . ס' סססיס סין דוסס
 נסססי

אבקש ממך מנוס אבקש מנוס מן הרשעים ולא מן שואל ולא מכל ישראל בשעה הזאת לכך נאמר אבר מניס ממני וגו'. ועקתי אליך וגו' סגור היה דוד במערה כבפנים ושואל מבחוץ ועובר על פתח א"ל דוד רבוני בבקשה ממך הוציאה ממסגרי נפשי וגו' בחר את נוסל על דבר זה שתושיעני שנאמר ב' יכתירו צדיקים וגו' וכתוב (תהלים נז) אקרא לאלהים עליון לאל גוסר עלי וכתוב (סס קיט) גסול על עבדך ואחיה :

מזמור קמנ

מזמור. לדוד ה' שמע תפלתו האוינה אל תחנוני וגו'. אמר שלמה (משלי כ) מלך יושב על כסא דין מורה בעיניו כל רע מי יאמר זכיתי לבי וגו' מי יוכל לומר ביום הדין זך אני מהור אני מעוני אין אדם יכול לעמוד וכה"א (מלאכי ג) וכי מכלכל את יום בואו ומי העומד בהראותו ומי יוכל לעמוד ביום הדין וכן ירמיהו אומר (ירמיה ל) שאלו נא וראו אם יולד זכר מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו ונהפכו כל פנים לירקון אין אדם ביום ההוא שפניו יפות אלא ונהפכו כל פנים לירקון אף אברהם על ישמעאל אף יצחק על עשו ואף למעלה על ישראל בשבילן שנא' (סס) ונהפכו כל פנים לירקון. א"ל דוד בבקשה ממך הרי אני כתפלל לפניך שתענה אותי ותעשה עמי צדקה על אותו היום לכך נאמר ה' שמע תפלתו וגו' ואם אין אתה עושה צדקה עמי מי יוכל לעמוד וכן איוב אומר (חיוג יד) מי יתן בשאול תצפני. א"ל הקב"ה לעולם א"ל עד שיעבור הדין. עד יעבור ועם עד שיעבור אף עד שוב אפך וכן דוד אומר ואל תבוא במשפט את עבדך וכו' אמר דוד לפני הקב"ה לדין אותי מכנים אותי יש עבד נכנס לדין עם קונו וכן אמר הכתוב (סס י) אם רשעתי אללי לי וגו' למה הבל לך עבד ובל אשר לו לקונו וכה"א (סס יג) אך שתיים אל תעש עבדי וגו'. כפך מעלי הרחק וגו'. (סס י) זכור כיבחובר עשיתי וגו' עוד ובשר וגו' חיים וחסד עשית וגו' ועל כל אלה מעמידני לדין למה (סס יז) אדם ילוד אשה כצ"ץ יצא וגו' ואף על זה פקחת עיניך וגו' למענך ואל תבא במשפט את עבדך וגו' לכך נאמר (משלי כ) מי יאמר זכיתי לבי וגו' אין אדם יכול לזכות את עצמו בדין למה (מ"א ח) כי יחטאו לך כי אין אדם אשר יא יחטא וכה"א (קהלת י) כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. ושמים לא זכו בעיניו וככבים לא זכו בעיניו לכך נאמר כי לא יצדק לפניך כל חי. מהו כל חי כל חי לא יצדק לפניך הא המתיים זכים אלא על החיות של מעלה אינן יכולין להצדיק לפניך ביום הדין לכך נא' כי לא יצדק לפניך כל חי. כי רדף אויב נפשי וגו' וכן אמרו ישראל בשאנו מדוכדכים בצרות מה טוב לנו כבר דכדכנו ויבחנונו וכה"א (תהלים ס) כי בחנתנו אלהים צרפתנו כצורף כסף וגו' (לא תאמר כן אלא) אלו ואלו הן הרכבת אנוש לראשנו ואחר כל אלו למשפט. אמר ליה הקב"ה כל כך עבר עליכם אלא מעתה אל תיראו שנאמר (נחום ט) ועניתך לא אענך עוד :

מזמור קמר

לדוד ברוך ה' צורי וגו'. אמר שלמה (משלי ג) בכל דרכיך דעהו מהו בכל דרכיך דעהו הני נותנו בלבך לפניך בכל דרך שאתה הולך כשם שהיה דוד עושה היה מלך ואמר איני מלך הוא מלך והוא המליכני וכה"א (ע"כ) וידע דוד כי הבינו ח' לפלך על ישראל היה גבור ואמר איני גבור היה עשיר ואמר איני עשיר וכן הבריו ואמר (דברים יז) כימיס ח' כע' לך ה' הגדולה והגבורה וגו' וכה"א (ע"כ) ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו ירר למלחמה ונצח ואמר לא מגבורתי נצחתי אלא הוא עזרני והוא הנצחתי ונצחתי ויצרתי להצח עושה מלחמה וכה"א

פירוש מהר"י הבהן

לנפשי כגומר אין גם אחד חכום : [גומר מלך] . סי' שמה שגומר עלי הוא נקרא אלהים עליון הרי כי נשגב כח נוס וכן גומר על עבדו שגומר עליו אני העבד וכו' המלך הנכחד : [עד טוב אע"פ] . סי' אחר הנשגב כח נוס וגו' : [אללי וגו'] . סי' כי אי אפשר לי ליכנס לדין וענין אף שתיים וגו' ענין כח נוס וגו' וזהו כח נשגב כח נוס וגו' וכן זכור כי כחומר וגו' וכל הנמשך אחריו עד ועל כל אלה וכו' הכל מיידי לענין שאין לעמוד בדין ענין אויב סימן י' נשגב אף ששתיים וגו' : [אם עבדך וגו'] . סי' למען חסד ומנוח למעלה על דוד אחר שהביא ראיה לדבריו : [המתיים זכים] . סי' דמה ה' : [אויב נפשי וכו'] . סי' וכתוב דבא לארץ חייטיו שכל זה עוד נתינת טעם אחר לאל תבא במשפט לפניך כלל ישראל שאומרים גם הם כמי דודי כאלו מדוכדכים וכו' וכן הוא אומר כי בחנתנו וכו' שאנו רואים כי ישראל בכללם ג"כ אומרים כן באלו המקראות וזמור ע"ז שומרים כל מיני דבר לומר שדין להם. וזהו ואמר כל אלה למשפט. סי' נתינת. וכו' אחר כל אלו נשגב כח נוס : [לא אענך עוד] . סי' שלשון זה ידבר בכתוב נחום ח' כה אחר ה' וגו' וכן נתינת וכו' ונתינת לא אענך עוד :

מדרש **מזמור קמה קמו תהלים צמ 197**

וכה"א (תהלים יח) האל המאורני חיל לכך אמר ברוך ה' צורי וגו' אימתי לסד את אצבעותי למלחמה בשהרגתי את גלית וכה"א (ס"א יו) וישלח דוד את ידו ויקח את האבן וגו' וכך הוא הדרך מי שהוא מכה את אדם מלפנים אינו צריך שיפול אלא מלאחריו ולמה זה נפל מלפניו אלא מלאך הלך עם האבן והשליכו בכינה על פניו ולא עוד אלא כובע נחושת על ראשו והיאך טבע האבן בנחשת אלא שהיה הקב"ה עמו לכך נאמר ברוך ה' צורי וגו' ולא הייתי יודע מלחמה אלא שמו של הקדוש ברוך הוא יהי מבורך הוא לסדני וכן שאל אומר לו (סס) לך זה יהיה עמך וכה"א (שופטים י) ה' עמך נבור החיל ואומר (תהלים קיט) ברוך אתה ה' לסדני חוקיך איני יודע כלום אלא את למדני שנאמר (סס ע"א) אלהים למדתי מנעוריו וגו' וגם עד זקנה ושיבה אלהים אל תעזבני לכך נאמר ברוך ה' צורי :

מזמור קמה

תהלה לדוד ארומסך אלהי המלך וגו'. אמר ישעיהו (ישעיה כה) ה' אלהי אתה ארומסך וגו'. ואודה על זה הדבר לא על חנם אלא על כי עשית פלא ומה פלאים עשה מה כתיב למעלה מזו הפרשה (סס כד) והיה ביום ההוא יפקוד ה' על צבא המרום בסרום וגו' (ס"ט) ואוספו אספה אסיר וגו' וחפרה הלבנה וגו' אותה שעה ה' אלהי אתה ארומסך אודה שמך כי עשית פלא על הפלאים שעשית עמנו וכן דוד אמר ארומסך אלהי וגו'. ולא על חנם אלא על שהבטחתנו למעלה מן הפרשה שנאמר (תהלים קמד) אשר בנינו כנטיעים מגדלים עומדים בארזים שנאמר (סס קד) ישבעו עצי ה' ארזי לבנון וגו' לכך נאמר אשר בנינו כנטיעים מגדלים גדלים והולכים בארזים בנותינו כזויות מחושבות תבנית היכל וכי צריכות להתקשש הלא פלובנות כסיר ומאדימות כדם שעל זוית מובח לכך נאמר בנותינו כזויות וגו' הרי לסדנו קופתן של אנשים בארזים הם גדולים מגין הם אוכלין א"ל הקב"ה מן האוצר שכן כתיב אחריו מזוית פלאים בפיקים מן אל זן דכתיב (ויקרא כו) ואכלתם ישן נושן. צאננו מאלופות מרובבות. לא בשל עכשיו (דכתיב ויטוש לשה מפני זאבים) וכה"א (ס"א יו) ובא הארי והדוב וגו' שה מהעדר עכשיו אינו כן אלא (ישעיה סה) זאב ומלה ירעו כאחד לכך נאמר צאננו מאלופות ומי הן הצאן אלו ישראל שנאמר (יחזקאל לד) ואחנה צאני וגו' לכך נאמר מרובבות בחוצותינג אין פרץ ואין יוצאת וגו' מה שהוא נותן צוה ברחובות פוריד דמעות הוא מלאך המות ומחבל ועכשיו אין צוה ברחובותינו (זכריה ט) עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים ואיש משענתו בידו מרוב ימים לכך נאמר ואין צוה ברחובותינו שנאמר (סס) ורחובות העיר ימלאו ילדים. הואיל וכ"כ עתיד הקב"ה לעשות לישראל לשיכך (תהלים קמד) אשרי העם שכבה לו וכשתעשה כל אלה לנו אנו מודים ומרובבים לך על כל הפלאים שתעשה עמנו ושעשית לנו לכך נאמר ארומסך אלהי המלך. ישראל מרובבים להקב"ה שנאמר רמה ירך וגו' בשם שרומסוהו על הים שנאמר (שמות טו) שירו לה' כי נאה נאה וגו' (תהלים נט) רומסו ה' אלהינו לכך נאמר ארומסך אלהי המלך לא בעכשיו אם עשה להם נסים אומרים שירה ואם לאו אין אומרים שירה אלא לעתיד לבוא אינם במלים אלא הם אומרים השירה והברכה תמיד שנאמר ואברכה שמך לעולם ועד אין לנו מלאכה אלא לברך ברכות תרשות וכה"א (סס מח) ברוך ה' יום יום וגו' :

מזמור קמו

הללויה הללי גפשי וגו'. אמר ירמיה (ירמיה כ) שירו את ה' הללו את ה'. הללו את השם למה על איזה דבר (סס) כי הציל את גפשי מבין יד מרעים בשעה שהקב"ה מפיל לרשעים לנהיגם ומציל הצדיקים הם מקלסים אותו והן נותנים לו הלל שאינו מניח את העניים וכה"א (ישעיה סו) ואל זה אביש אל עני ונכה רוח וחרד על רברי למעלה מן הענין שומר ה' את כל אוהביו וגו' תהלת

פירוש מדר' הכהן

[וכך הוא בדרך] . פי' בחמים שהיו כפיכ ומטעם האין במלכו וישל על פניו אלה וכי הוא ארך בשעומד נגדו ומכהו במלח יסול על פניו : [ועל פניו] . פי' מטעם המנוח כפי' שזאל א' י' : [גדולים] . פי' מדכתיב בננו כנטיעים מגדלים כנ"ל א"כ מנין וכו' : [גלה גלה וכו'] . פי' וכתיב בחיים רמה בים כעין דכתיב יסעים כ"ו בגאולה העתידה ה' רמה ירך שהיה כמנון ומאמר ים לפקק הרי רמה בים אינו לבון דוממות באותה רמה ירך לכן מביא עוד דומות ה' וגו' במדבר בגאולה העתידה שהוא ממש כמו שירו לה' שכל הים ומטעם שם לבון שירה ונעמיד לבון דוממות אחר עוד לא בעכשיו וכו' שכל הים כתיב לבון שירה מצי באינו אלא בשעה נה ובא דנקא שסוף שירו לה' שהוא כדכתיב מרים וכל נקט אשכבה לה' פי' גלה הקודש לו שדכתיב משה רבינו היינו משום כי כל מרים מתדמה ממש לכל עתה כלשון לוי שירו כמו דומות וסוף

תהלה ה' ידבר פי ולא אני עצמי בלבד אלא ויברך כל בשר וגו' לכך נאמר אהללה ה' בחיי
 אומרה לא־הי בעורי וכן שלמה אמר (קהלת ט) כי גם לא ידע האדם את עתו אם אינו בקלם
 בעוד שהוא חי כתיב הלא מקלים לא כשימות שנא' (תהלים קיד) לא המיתים יהללו יה ובתיב (זסו)
 כי אין במות וברך וגו' ומי מהללך ואנחנו נברך יה וגו' (יטעיה לה) חי חי הוא יודך ולא בשאול
 וכה"א (קהלת ט) כי אין מעשה והשבון וגו' לכך נאמר אהללה ה' בחיי וגו' כך אמר דוד אל
 תבטחו בגדיבים לא יבטח אדם במעשה אבותיו לא יאמר ישמעאל אברהם אבי יש לי מחלקו
 והוא מצילני לא יאמר עשו יעקב היה צדיק והוא מצילני ובזכותו אני נמלט שנאמר (תהלים מט)
 את לא פדה יסרה איש אין אחיז של אדם פודה אותו אם אין אדם עושה טוב בעולם הזה לא
 יבטח במעשה אבותיו לכך נאמר אל תבטחו בגדיבים על מה תבטחו על מעשיכם שנאמר (תהלים
 טו) אם חבטת חבטת לך וגו' וכה"א (תהלים ט) נפש עבד עמלה לו אין אדם אוכל סמעה
 אבותיו לעתיד אלא כל א' וא' אוכל משלו שנאמר (קהלת ו) כל עמל האדב לפיהו וראיתי כי אין
 טוב מאשר ישמח האדם בשעשיו אין לאדם חלק אלא בעמלו וכן הוא אומר (תהלים קכז) יניע
 כפיך כי תאכל וגו' לכך נאמר אל תבטחו בגדיבים. תצא רוחו ישוב לאדמתו משל למה' לנאד
 שהוא נפוח ומלא רוח ועומד בארץ מי שהוא רואה אותו מתירא סמנו סבור שהוא כלום מה עשה
 הניע אצלו וראתו שהוא נאד ונגע בו ונפל ויצא הרוח שבו שכלאו אבר אותו האיש מזה הייתי
 מתירא לא היה בו כלום אבל הרוח היא המעבדת אותו כך אמר הקב"ה אין הבשר כלום
 שנאמר (יטעיה מ) כל הבשר חצית וגו' וכה"א (מיוכ לה) אף כי אנוש רמה וגו' אינו עומד אלא
 על הרוח יצאת הרוח מיד נעשה עפר וכה"א תצא רוחו ישוב לאדמתו וגו' כך אמר הקב"ה
 אני בראתי את האדם הזה והוא עומד ומתנאה בא סתריב הרשע ונתגאה וחרף וגרף ויצאת
 רוחו מיד אברו עשתונותיו וכן פרעה וכן המן וכן כל רשעי עולם הכתובים ומגדפין והן רוח יצאת
 רוחן אברו עשתונותיהן. רצונכם פרקליט שהוא עומד לעולם בטחו בו בכל עת ואחם עוסדים
 שנאמר (תהלים קכז) אשרי שאל יעקב בעזרו וגו' אם אתם יודעים במי אתם בוסחים במי
 שעשה שמים וארץ משמתתני את השמים והרקעתי את הארץ שםא וזו מסקימן כך מי שהוא
 בוסח בי אין שברו פוסק לעולם לכך נאמר (שם) אשרי שאל יעקב בעזרו וגו' מה בתיב אחריו
 עושה שמים וארץ וגו' מהו וכל אשר בס סכאן אתה לכך כנגד כל הבריות שישלו בארץ כך
 יש לו בים לכך נאמר את הים ואת כל אשר בים עושה משפט לעשוקים וגו' ופי הם הרעבים זה
 אליהו שהיה רעב והיה מאכילו שנאמר (מ"א יז) והעורבים מביאים לו לחם ובשר בבקר ולחם
 ובשר בערב ומן הנחל ישתה לכך נאמר נותן לחם לרעבים. מתיר אסורים מהו מתיר אסורים
 יש אומרים כל הבהמה שנמסאת בעולם הזה משהר אותה הקב"ה לעתיד לבוא וכה"א (קהלת ו)
 מה שהיה הוא שיהיה וגו' ומה שנעשה מהורים היו מקודם לבני נח וכה"א להן כירק עשב
 נתתי לכם את כל מה ירק עשב נתתי לכל אף החיה והבהמה לכל מתחלה ולמה אמר אותה
 לראות מי שמקבל דבריו ומי אינו מקבל ולעתיד לבא הוא מתיר את כל מה שאמר ויש אומרים
 אינו מתירן לעתיד לבא שכן הוא אומר (יטעיה סו) אוכל בשר החור וגו' ומה אם למי
 שהיה אוכלת הוא מברית ומאבד הבהמה לא כל שכן ומהו מתיר אסורים אין איסור
 גדול מן הגדה שהאשה רואה דם ואסרה הקב"ה לבעלה ולעתיד לבא הוא מתירה (זכריה יג)
 וגם את הנביאים ואת רוח המוסאה אעביר מן הארץ ואין מוסאה אלא גדה שנאמר (ויקרא
 יח) ואל אשה בנדה מוסאה. ויש אומרים אף תשמיש המטה היא אסורה לעתיד לבא תדע
 לך שכן הוא שביום שנגלה הקב"ה על סיני ליתן התורה לישראל אמר תשמיש המטה שלשה
 ימים שנאמר (שמות יט) היו נכונים וגו' ומה בשנגלה עליהם יום א' אסרן מתשמיש המטה שלשת
 ימים לעתיד לבא שהשביתה ביניהם אינם אסורין. ומהו מתיר אסורים אסורים מות ואסורי שאול.
 ה' פוקח עורים אין צער גדול ואין יסורים גדולים וקשים בעוררן עינים למה'ר למי שהיה מעביר
 משאות של גמלים ושל חמורים טעונין ועוברין בדרך נתנו על א' מהם משי שיהיה לכולם ועוד
 מענו

פירוש מהר"י הכהן

הוא טעם הכיט במערכי שני לילות אחרונות של ספד ע"ס דנקט גם בשניכם קרא דמרים מפני שכל לומר שחשוב גאולה
 כעתידיה בכל לכל מלכים כלומר כלל כתיב הכרונות פעם שם מלכים ופעם שם לעמיד לכן נקט הכיטוי כיזהר ענאני ודומה לנשח
 דכינו חלמך מרים שירו לה' וגו' שיהא לכן ליווי ממש כמו זמרו ה' כי גלות עבד דיטעיה י"ב דמיתני החם לפסח לעתיד.
 חם שאין כן אסורה לה' דכ"י משה שאינו אלא לכן מדבר בעד ולפניה מנצח וק"ל : [גם] . פי' ואם כל אשר כי מבני ליה אלא
 דנקט לכן רבים אשר כס דילקו על הים ועל הארץ שנקרית לפני כל כל שנים יש בזה : [לא כל שכן] . פי' מכל שכן שיהא
 הכהמה טמאה נאכרת מן העולם ולא תהא נחלת לעתיד כלל : [היא אסורה] . פי' אם אשתי שיהיה מה שמוחר עתה יסא
 נאמר לו כל שכן שיהא נדה אסורה גם עתה : [אין אסורין] . פי' נאמרה :

מדרש מזמור קמו - תהלים ק 189

מענו כוונותיהן של כלם על א' מהם. והיה מזהיר עליו ואומר הזהרו בו. שלא תבין נתון בו. אלא אני יודע מה נהתי עליו נכנסו לכדינה באו להתיר מן הבהמה אשר להן בעל הבית כות התירו ההלה שמענהי עליו יותר ככלן כך הקב"ה מצוה על העורים שאין יסורין גדולים מהם וכה"א (דברים כו) ארור משגה עור בדרך וכשיבא לרפאת העולם אינו מרפא תהלה אלא העורים שנאמר ה' פקד עורים ומי הן העורים הררות האלו שהולכות בתורה כעורים שנאמר (ישעיה נט) נגששה בעורים קיר כלם קורין ואין יודעין מה הן קורין שונים ואין יודעין מה הן שונים אבל לעתיד לבוא (סס לה) אז תפקחנה עיני עורים ייזקפו כפופים ומי הן הכפופים אלו ישראל שגלו בחוצה לארץ עמים שגלו וירושלם לא זקפו קופתם אלא הן כפופים לעיני שונאיהם ודם כהלכין עלידם וכן אמר ישעיהו (סס נה) כה אמר אדוניך ה' ואלהיך יריב עמו ושמתיה ביד פיגד וגו' אלו הכפופים קומתן לכך נאמר ה' זקף כפופים. ה' אוהב צדיקים וכה"א (מסלי ח) אני אוהבי אהב ואומר (ס"ח כ) כי כבדתי אבדתי הן איהבין אותי ואני אוהב אותן ולמה אוהב לצדיקים שאינן נהלה לא ממשפחת הכהנים ולא ממשפחת הלויים למה שהכהנים בית אב והלויים בית אב שנא' (תהלים קנה) בית אהרן ברכו אתה בית הלוי ברכו אתה לפיכך אם מבקש אדם להיות לוי או להיות כהן אינו יכול מפני שלא היה אביו לא לוי ולא כהן אבל מבקש להיות צדיק אפי' היה גוי יכול להיות צדיק שאין הצדיקים באין מבית אב אלא מעצמן התגברו ואהבו את הקדוש ברוך הוא שנאמר (ס"ח לג) רננו צדיקים בה' ולכך נאמר ה' אוהב צדיקים. ה' שוכר את גרים הרבה. הקב"ה אוהב את הגרים לכה"ד למלך שהיתה לו צאן והיתה יוצאה ורועה בשדה ונכנס בערב בכל יום פעם אחת נכנס צבי עם הצאן הלך לו אצל העצים והרחלים והיה רועה עכהן נכנס עמה יוצאת לרעות יצא עמה אכרו למלך הצבי הולך עם הצאן ורועה עמהן בכל יום יוצא ונכנס עכהן היה המלך אוהב לצבי ביותר בזמן שהוא יוצא לשדה מצוה לרועה ואומר לו הזהר בצבי הזה לא יכרו אדם ובשהיה נכנס עם הצאן היה מצוה איהבו עליו חנו לו שיאכל וישתה והיה אוהב הצבי ביותר אל הרועה אדוני המלך כמה תישים וכמה עזים וכמה רחלים וכמה גדיים יש לך ואין אתה מזהירני אלא על הצבי בכל יום אתה מצוני עליו אל הצאן כך דרכה לרעות אבל הצבי בכדבר הן יושבין אין דרכן ליכנס לשוב אצל בני אדם וזה הצבי נכנס וישב אצלנו לא נחזיק לו לשובה שעוב המדבר הגדול הרחב מקום שהצבים והאיילות רעות והניח אותן ובא אצלנו לכן אנו צריכין להחזיק לו טובה. כך אמר הקב"ה טובה גדולה צריך אני להחזיק לגר שהניח משפחתו ובית אביו ובא אלי לכן אני מצוה עליו (דברים ו) ואהבתם את הגר (מכות כג) וגר לא תונה וגו' לכך נאמר ה' שומר את גרים יתום ואלמנה יעודד. ויג את הגר ליתום ולאלמנה למה אמר הקב"ה שלשתן עלובים ועניים וכן משה אמר (דברים י) עושה משפט יתום ואלמנה וגו' לכך נאמר יתום ואלמנה יעודד ומי היתומים אלו ישראל שנא' (מכא כ) יהושים היינו ואין אב ומי הן אלמנות אלו ציון וירושלים שנאמר (סס ה) העיר רבתי עם היתה כאלמנה לכך נאמר יתום ואלמנה יעודד. וכי כל היתומים והאלמנות הוא מעודד לאו אלא אם היו צדיקים. וכה"א אבי יתמים וגו'. אבל אם היו רשעים כתוב בהם ודרך רשעים יעות. והוא הוא מעות דרכים אלא הוא נזר על כל הצדיקים והרשעים והם עולים לירושלים וגו' היא זו הדרך לשתיהן. והצדיקים והרשעים הם באים לירושלם כיון שהגיעו לשם הקב"ה מכנים הצדיקים לגו' עזן ומעות דרכן של רשעים וסוליקן בדרך לגיהנם לכך נאמר ודרך רשעים יעות וכה"א מעודד עניים ה' משפיל רשעים עדי ארץ. והצדיקים מבליכין להקב"ה שנאמר וכלוך ה' לעולם.

חללוה

פירוש מהר"י הבהן
[זקף כפופים] פי' וכתיב נחמתי כלומרים לנשך כתיב ונעבור שזכו שאלהם הסדרש וכל מהלכים עליהם וקמיתתי רישא דקרא ניד מוניך מפני דכדכו כנענו מלאכת הדקדוק ששמו מלה זאת משרש יגו' ויגו' ולא כפי' דכדכו ויגו' מי שהוא נחמתי ויגו' הוא כוסף קימהו וכולן שהיה כנענו וכו' שמשפחה אלו הכפופים קומתן. [רננו צדיקים כס'] פי' שפירושא הוא מיד כשרואין ש כנודו מעלמן מרגו' ולא כמו כרשעים שאינם מרגו' עד שמכא אהם ומכא יהם לכך כזה. ועיין געיל סי' לג' וכלקוט סס: [וכן כזה] אומר אבי יתומים וכו'. פי' וכן מה שאלה הכפופים אבי יתומים וגו' דוקא בצדיקים מיידי: [מכות דרכים] פי' כפופים: [יעות] פי' שמוליקן בדרך מעות וכדחוק ככולן לגיהנם וקמיתתי מהלה שאל יעות כהם בדרך שהם הולכים בה א"כ יוכיח גם לזולתם מפות ומסוקם לכל הולכי בה אגל כהם מהרן דקראי על כדרך חסר לגיהנם במעקם אה הליכהם בפרטים כדאי שיבואו על כדרך ככולן לגיהנם: [מעודד עניים] פי' דמפרש ככהוב ג"כ דוקא בעניים צדיקים ידבר כמו יתום ואלמנה יעודד דכא: [ימלון ס' לעולם] פי' דלכן מכיים קרא אה"כ דרך רשעים יעות ומלון וגו':

הללויה כי טוב זמרה אלהינו וגו'. אמר ישעיה (ישעיה נב) מה נאיו על ההרים וגו'. אך בשמים יראים כמני שנא' הודו על ארץ ושמים אימתי כשהוא מרומם קרן. של ישראל שנא' (תהלים עה) וכל קרני רשעים אנדע וגו'. לכך נאמר וירם קרן לעמו ולמה נמשלו ישראל לקרן כה הקרן בראש היא נתונה כך הם ישראל ראש לכל העכו"ם שנאמר (דברים כח) ונתנך ה' לראש לכך וירם קרן לעמו וגו'. מהו עם קרובו העם שהם קרובין לו במצות העם שקרבן הקב"ה יותר מכל העכו"ם וכה"א (תהלים עג) ואני קרבת אלהים לי טוב וגו' לכך נאמר לבני ישראל עם קרובו. ד"א כי טוב זמרה אלהינו אמר ישעיהו (ישעיה נב) מה נאיו על ההרים וגו' כשימלך הקב"ה הכל הן מבשרים שנאמר (סס) מבשר טוב משמיע שלום ואומר (לפניה ג) רני בת ציון הריעי בת ירושלים על איוה דבר הסיר ה' משפטך. כך כשימלך הקב"ה הכל מקלסין לו וכה"א למעלה מן הפרשה זו ימלך ה' לעולם מלך הקב"ה ראוי להללו לכה על שהם לבלכותו של הקב"ה אותה שעה הכל כרננין הכל מקלסין הכל משבחין שראו אותו ששלך ד"ג (ישעיה נב) אוכר לציון מלך אלהיך וכה כתיב אחריו קול צופיך וגו' ואומר (לפניה ג) רני בת ציון וגו' על אי זה דבר הסיר ה' משפטך כך כשימלך הקב"ה אותו שעה זמרו לו לכך נאמר כי טוב זמרה אלהינו מלך ב"ו אם יהיה אדם גדול והיה בידו מכוה אם ישאל עני בשלומו גנאי הוא לו ואינו משיבו אבל הקב"ה אינו כן הכל מקובל לו והוא אוכר קלסוני והוא טוב לפני שנאמר כי טוב זמרה אלהינו וגו'. בונה ירושלים וגו' כשם שהקב"ה מלך בהלל ובזמירות כך ירושלים אינה נבנית אלא בהלל ובזמירות וכן אתה מוצא בבנין האחרון שבגת חירם שנאמר (עזרא ג) ויסרו הבונים את היכל ויענו בהלל ובהודות וגו' לכך נאמר כי טוב זמרה אלהינו. נדחי ישראל יכנס ומי הן הנדחין קרח וכל עדתו שנדחו כפי משה רבינו ע"ה. ועכן שנדחה מפי יהושע וכה"א (יהושע ג) ונתתי לה את כרמיה משם ואת עמק עכור ואי זה עמק עכור מה שאמר יהושע (יהושע ז) ויאמר יהושע מה עכרתנו לכך נאמר נדחי ישראל יכנס. ד"א נדחי ישראל יכנס אלו שבטים שנאמר (דברים כט) וישליכם אל ארץ אחרת וגו'. וכן אכר הכתוב (ישעיה כ) ובאו האובדים וגו' אותה שעה אין לישראל מכאוב עד שהן כתרפאין שנאמר הרופא לשבורי לב אכר הקב"ה אם גבוית ידו נתרפא שבר לב של ישראל עאכ"ו לא נשבר לבב אלא בשביל שחרבה ירושלים שנאמר (איכה ה) על זה היה דוח לבנו א"ל הקב"ה על מה אמרו לו על הר ציון ששכמם. אמר להם הרי אני בוכה וכרפא אתכם שנאמר הרופא לשבורי לב וכתיב (ישעיה ל) ביום חבוש ה' את שבר עמו וגו' מהו שבר עמו זו חרבן ירושלים ומהו כחץ סכתו מי שהחריבה הוא בונה אותה. אותה שעה אין צרה ואין אנוחה ואין יגון שנאמר (גס לה) ששון ושכחה ישינו וגו' ויהיו שמחים לעולם :

מוזמור קמח

הללויה הללו את ה' מן השמים אלו שבשמים ומי הם מלאכי השרת הללוהו כל מלאכיו בשם שיש צבאות הרבה בארץ כך הם בשמים (בראשית ג) אלה תולדות השמים והארץ בהבראם וכך נאמר הללוהו כל צבאיו. ומי הם צבאיו שעושין צביונו של הקב"ה שנאמר (תהלים קג) ברכו ה' כל צבאיו. לכך נאמר הללוהו כל צבאיו. הללוהו ששם וירח ומי הן שמש

פירוש מהר"י הכהן

[פל כהנים וכו']. סי' וכתיב כהנים קול צופיך נשאו קול יחדו ירגנו שיאמר כהנים כהנאולס יומרו וירגנו כלומר כהן כי טוב זמרה וגו' בונה ירושלים וגו'. [ארץ ושמים] סי' וכתיב לפניו כי אז אחר בשורת הנאולה שיהללו את ה' כי נשגב וגו' אזי הודו פל ארץ ושמים לכן אמר גם על מה נאוו וגו' אז בשמים וגו' ואמר אימתי וכו' כי שם מוזמור ע"ה קודם וכל קרני רשעים וגו' גם כן כתיב אזמרה נאולס יפק לכן גם אמר כודו על ארץ וגו' כתיב וירם קרן וגו' : [כשימלך הקב"ה] סי' כמו שמסוים קרא של מלך נאוו וגו' אזמרה נאולס יפק לכן גם אמר כודו על ארץ וגו' כתיב וירם קרן וגו' : [משפטך וגו'] סי' ככתוב אחריו מלך ישראל ה' כקרנך וכתיב אחריו כן ג"כ ככתוב יבשר מכתוב ביום הכוא יאמר לירושלים וגו' סיין לפני ג' : [צופיך וכו'] סי' וכתיב יהדו ירגנו : [זמרו לו] סי' ככתוב כהן סוף מוזמור קמ"ו ימלך ה' וגו' לכך נאמר אחריו כהן מוזמור קמ"ו כללויס כי טוב זמרה אלהינו וגו' : [וכזמירות] סי' כמיתות בונס ירושלים וגו' לכי טוב זמרה וגו' קדריש : [וכן כוא אומר] סי' מביא רחיס שיכנס ויקרב נדכס משי יכוסע : [ומכו מתן מכתו] סי' לאחר שבר עמו כתיב ומתן מכתו ירשא וסוקבס לו מאי מכתו מכת עמו מנעי ליה כמו שבר עמו אלא מי שהחריבה וכו' : [ואין יגון] סי' שיחזור ויבנה אוחס אין לרה וכו' שכן כתיב יבעיס ל"ה וסדווי ה' ישובון ונאוו ליין וגו' ששון ושמחה ישינו וגו' : [שמחים לעולם] סי' כדכתיב כס שמחת עולם על ראש : [מלאכי השבת] סי' כאשר מבאר קרא וכולך לומר עוד כללכו כל מלאכיו ואהל זכ לא לתרן מכו כל שלא אמר כללכו כל מלאכיו אלא כשם וכו' שברי על כהמים וארץ גם כנים אמר אלה תולדות וסעני כן יאמר אחר כל מלאכיו כללכו כל נאוו שכתוב עמנו מבאר הכל : [כל נאוו] סי' ושם כתיב אללו משרתיו

מדרש מזמור קמח קמט תהלים קא 201

שמש וירח האבות והאמהות שהן משולות בשמש ובירח שנאמר (בראשית לו) והנה השמש והירח הללו כל כוכבי אור וסי הן כוכבי אור אלו הצדיקים שנא' (דניאל יב) ומצדדי הרבים ככוכבים לכך נאמר הללו כל כוכבי אור: מכאן אתה למד שכ"א מהן יש לו כוכב בשמים ולפי מעשיו כך כוכבו מאיר לכך נאמר הללו אותם שכוכביהם מאירים. הללו שמי השמים מכאן אתה למד שאינן אלא *נשמים וכה"א (מ"ז ח) הנה השמים ושמי השמים ל"ג הללו וגו'. אלו המים אותן כי בראשית שנאמר (בראשית א) ויקרא אלהים לרקיע שמים שא מים. יהללו את שם ה' וגו' לא היה יגיעה לפני הקב"ה כשבראם שנא' (ס"ג) ביום עשות ה' אלהים וגו' וכתוב (שמות כ) כי ששת ימים עשה ה' לא היה יגיעה לפני הקב"ה. אלא צוה ונבראו לעצמן ולכך נאמר יהללו את שם ה' שעל מנת כן נבראו להיות מקלסין אותו. ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור ואי זה חק נתן שנאמר להם (בראשית א) יהי רקיע וגו' מאותו היום לא זו. ברא הקב"ה לשמות בו כביכול לא היתה בו שמחה לפי שחטא אדם נתקלה הארמה שנאמר (ס"ג) ארורה הארמה וגו'. בא קין והרג הבל אמר ליה (ס"ג) אי הבל אחיך קול דמי אחיך צועקים אלי מן הארמה נע ונד תהיה בארץ ולא הניחו הקב"ה לשמות במעשיו. הללו את ה' מן הארץ וגו' אמר ישעיהו (יט"ז) כל הנקרא בשמי וגו' לא ברא הקב"ה את האדם אלא לכבודו וכה"א (מסלי טו) כל פעל ה' למענהו וגו'. בראן להיות מקלסין וקלסוהו שנאמר (תהלים יט) השמים מספרים וגו'. וכשם שהשמים יכל אשר בהם מקלסין אותו כך הארץ וכל אשר בה מקלסין אותו שנאמר הללו את ה' מן הארץ. הבל מקלסין את הסלך ומי המקלס אותו בתחלה בני פלטרין ואח"כ בני המדינה לכך נאמר הללו את ה' מן השמים וגו'. לאחר שקלסוהו בשמים ומי מקלס תחלה מי שהוא גדול מחברו ומי הם הגדולים אלו התנינים. שנאמר (בראשית א) ויברא אלהים את התנינים הגדולים. לפיכך הם מקלסין תחלה שנאמר תנינים וכל תהומות וכמה תהומות הן לא נתפרשו וכה"א (מסלי ח) באין תהומות חוללתי ובתיב (שמות טו) תהומות יבסימו ועד עכשיו אין אדם יודע כמה הם עד שאכרנו בני קרח (תהלים מ"ג) תהום אל תהום וגו' לכך נאמר תנינים וכל תהומות כלם יהללו את שם ה'.

מזמור קמט

הללויה שירו לה' שיר חדש וגו'. אמר ישעיה (יט"ז) אל תזכרו ראשונות וגו' (ס"ג) תבדני חית השדה וגו' (ס"ג) עם זו יצרת לי וגו'. אמר הקב"ה בשם שעשיתי אני כל החדשות אף אתם תאמרו שיר חדש לי שנאמר שירו לה' שיר חדש. ומי הם החסידים אלו ישראל מה כתיב למעלה מן הפרשה (תהלים קמח) וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו בל זמן שישראל רואין את הקב"ה הם נעשו חסידים ראוהו בים נעשו חסידים ואמרו שירה שנאמר (שמות טו) אז ישיר משה וגו' ראוהו בסיני נעשו ישרים וכה"א (מסלי ז) יצפון לישרים ומה אמר שם ישקני וגו' ראוהו באהל סועד נעשו צדיקים שנאמר (ויקרא ט) ויבא משה ואהרן אלו אהל סועד ויצאו ויברכו את העבותצאאש מלפני ה' וגו' וירא כל העם ויראו שנאמר (תהלים לג) רגנו צדיקים וגו' וכשיראו אותו לעולם הבא הם נעשים חסידים שנאמר תהלתו בקהל חסידים וכל כך לכה שהן רואין ושמים ועוד שמחים עמו. אש וברד שלג וקיטור מכאן אתה למד שאין בשמים כלום רע לא אש ולא ברד ולא שלג ולא קיטור אלא מן הארץ הן שנאמר הללו את ה' מן הארץ וגו' וכה"א (ס"ג) לא יגורך רע אין דבר רע אצלו. הבל בארץ. ואם כן למה נאמר (בראשית יט) וה' המטיר על סדום וגו' מן השמים. אמר הקב"ה גזירה מן השמים ולמטה הן נעשין.

פירוש מהר"י הכהן

משרתיו עושי רצוני: [כוכבי אור] סי' מה שנאמר כל מכאן וכו': [אלה נשמים] סי' דמלת שמי בוקשה לו הללויה השמים הנה לים למכתב ודריש לים לבון מים כאילו אחר הללויה מי השמים ועל המים המנובלים בחוף גוף השמים ידבר כזה אשר עליהם נקרא בשם שמים שם מים כנרש"י כפ' בראשית וכדמסיים כאן אח"כ על זה שם מים ולכן מייחתי על כך קרא דויקרא חלבים לרקיע שמים ומכאן עלה שם מים שגאותן המים שנבראו בגוף הרקיע אשר עליהם כל לו שם שמים ידבר לאסוקי מה שכתוב אח"כ במומור והמים אשר מעל השמים קאי חמים עליונים כחלויים במאמרו של מלך כמבואר בכל שם ברש"י וספר בכל זה קנאת בעל אות חמת פ"ט. ובמחולק מכבודו לא דק. וכזה יפרש המדרש גם קרא דכנס השמים ושמי השמים על עולם כדאיתן כאשר הם. ושמי השמים על מי בראשית שגיגל ועירב כס. וזכר וכו' וכו'. ולכן לא מייחתי רק שם מים ולא כל כשאר שגדרש דבר כוף סרשכ וכו' רקים: [ונבראו לעמלן] פי' לפי שמאלו שני סוקים משמע יגיעה בלשון עשיר לכן כתיב כאן וכו' ונבראו לא הים יגיעה וכו' לכך נאמר יהללו וכו' שכל זה עלמו יסיו מקלסין שכל יגיעה ונבראו שעל מנת כן נבראו כלל: [אל תסוס וגו'] סי' שכל כך אין מספרס ידוע עד שאמרו וכו' שלכן אמרו סתם תסוס אל תסוס קורא שכל אחד קורא לחנכו לומר שסס רבים כנלתי בעל תכלית: [כלם יסללו] סי' לומר שאם שסס רבים לאין מספר כלם יסללו וכו' וכל:

נעשין אש. רוח סערה עושה דברו ההרים וכל גבעות אמר דוד יקלסוהו ההרים שהוא יודע
משקלם שנאמר (יטעיה מ) ושקל בפלם הרים וכה"א (תהלים ק"ז) ההרים דקרו כאלים וגו'
לכך נאמר ההרים וכל גבעות וגו'. אמר דוד הכל מקלסין להקב"ה אלו האדם לא ירצה להודות
ולקלם לבוראו רמש וצפור כנף מודה לו ואינה כבוד לו וכה"א (יטעיה מ"ג) תכבדני חיה השדה
לכך נא' החיה וכל בהמה. מלכי ארץ וכל לאומים שרים וכל שופטי ארץ הל"ל תחתיה ואח"כ תנינים
וכל תהומות אלא. משהוא מזכיר את הרמש ואח"כ מלכי ארץ למה אמר הקב"ה זקנים
גבנסו תחלה לכך נאמר תנינים וכל תהומות וגו' ואח"כ מלכי ארץ וכל לאומים עד בחורים וגם
בתולות. מהו נערים הוא הבחור הוא הנער. אלא אמר הקב"ה זקנים שהם נערים שנאמר
(תהלים ק"ג) תתהדרש כנשר נעורכי (יטעיה מ) וקוי ה' יחליפו כח לכך נאמר זקנים עם
נערים. יהללו את שם ה' כי נשגב וגו' והלא כבר נא' יהללו את שם ה' וגו'. בננהג שבעולם
מלך בשר ודם רוכס יש לו לוקיטנימוס והם נושאים עמו במשאוי המלכות וכשהם שרים נושאים
אף בכבוד שהוא כהכבוד מהכבדין עמו. אבל הקב"ה אינו כן אין לו לא רוכס ולא אפרוכס
ולא משנה שנאמר (דברים ז) אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וגו'. אין אחר
עושה מלאכתו אלא הוא. וכה"א (יטעיה מד) אני ה' עושה כל דוקע הארץ וגו'. אין אחר
נושא עמו משאו אלא הוא שנאמר (ס"ס מו) ואני עשיתי ואני אשא וגו'. לפיכך הוא מתקלם
לברו שנאמר יהללו את שם ה' וגו'. בננהג שבעולם מלך בשר ודם דר בבדינה אין בני
מדינה אחרת יראים כשם שמתיראין בני מדינתו שהוא דר בתוכה למה שהוא רחוק ממנה.
אבל הקב"ה אינו כן אלא יושב בשמים והארץ יראה ממנו שנאמר הודו על ארץ ושמים. אימתי
בשהוא מרוכס קרנן של ישראל שנאמר וירם קרן לעמו וגו' שירו לה' שיר חדש. ואמר במתן
תורה (תהלים קנ"ח) יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך. שםא שמעו ורצו לקבל תורתך
לאו. עד שבא מיכה המורשתי ופירש שנאמר (מיכה ה) ועשיתי באף ובהמה נקם את הגוים
אשר לא שמעו. הא לכדת ששמעו ולא קבלו. בא דוד ונתן עליה הודאה שנאמר (תהלים ע"ו)
אתה האל עושה פלא וגו' אמר דוד מודה אני לך פלאים שעשית בעולם שהודעת תורתך לכל
האומות שבעולם ולא רצו לקבל שאין עורך הכתוב כאן אלא תורה שנאמר (ס"ס כט) ה' עוז
לעמו יתן. אמר רבי אבהו גלוי היה לפני הקב"ה שאין אומות העולם מקבלין את התורה ומפני
כה יצא ידיהן. כך הם מדותיו של הקב"ה לצאת ידו בריותיו. ואח"כ הוא מורדן מן העולם
לפי שאין הקב"ה בא במרוניא עם בריותיו. לכך נאמר כי נשגב שמו לברו. דא שירו לה'
(יטעיה מ"ג) אל תזכרו ראשונות וגו' דנגי עושה חדשה וגו' עם זו יצרת לי וגו'. כך אמר הקב"ה
כשם שאני עושה חדשות האלו כך אסרו לי שיר חדש לכך נאמר שירו לה' שיר חדש ומה
ראו לומר צירה בשכחה שהן רואין ושמתין עמו שנאמר (תהלים קד) ישמח ה' בכעשיו. וכתיב
(ס"ס ק"ה) התהללו בשם קדשו. וכתיב (ס"ס לג) נפשנו הכתה לה' וגו'. אמר הקב"ה אתם רואים
אותי ושמחים וגלים וגם אני רואה אתכם ואני גל' ושמח שנאמר (יטעיה ס"ו) וגלתי בירושלים
וששתי בעמי. לכך נאמר ישמח ה' במעשיו יהללו שמו במחול וגו'. (מיכה ז) כימי צאתך
מארץ מצרים וגו' שנאמר (שמות טו) ותצאנה כל הנשים וגו'. כי רוצה ה' בעמו וגו' כך אמר
דוד הכל מקלסין לפניו שנאמר הללו את ה' מן השמים וגו' כל הפרשה ואומר הללו את ה'
מן הארץ וגו' ואחר כולן מקלסין אותו אומות העולם שנא' מלכי ארץ וגו' הכל מקלסין
להקב"ה. אמר הקב"ה אע"פ שהכל מקלסין אותי איני מבקש קילוס אלא מישאל לכך נאמר
כי רוצה ה' בעמו. למה אמר הקב"ה ערב עמי קילוס שמישראל ששקלסין אותי שנאמר (סיר"ב)
השמיעני את קולך וגו' (ס"ס ז) דבש וחלב תחת לשונך. ואומר (תהלים קד) אשירה לה' בחיי
וגו' יערב עליו שיחי. לכך נאמר כי רוצה ה' בעמו וגו'. אמר רבי שבתאי בא וראה היאך
הצדיקים מהענגים בשעה שעוברים בג'ע. וגורר ומציעין התהנהן סעעית והם מהענגים
ואוברים כי אי אפשר לישן במטה הזאת אלא בזו והקב"ה אומר בני החפורר עלי לפי רצונכם
שנאמר

פירוש מהר"י הכהן

[אלו האדם]. סי' כמו ואלו האדם וכו' אזי דמש וצפור כנף מודה לו ית' ואין זכ כבוד לאדם כהרמש טוב ממנו. [יכנסו סתלים]. סי'
כל כנפיות כסדר כניהן הקודם קודם יבואו ויכללו. [מקוטענות]. סי' מין כרם ובלטון כענין דוכס ובלטון אשכנז כערלוגין,
או גלגלגין, ורובע גומר שיש למלך כל מינו מכל לארביקטוס שרים ובלטונים ומכיועם כמנהג מלכות וכו' הוא כנראה
דכס תהלת ס' כ"ד ובלטון אשכנז ערץ כערלוגין. [ולא קבלו]. ענין כל כענין בלקוט מוכס רמו פקל'ד. [בטורונים]. סי' כח
ובעלגה ערוך. [ישמח ה' במעשיו]. סי' שמח כהכוכב יש ראיה שמתהן עמו יחד. ישמח ה' במעשיו פס' מעשיו ואל' כמנהל
ראיה שכל לנדס במהים זו: [כמסללו בשם וגו']. כתיב נחמיה ישמח לב מנקטי ס' כרי שם במהים זו וכן נפשו חמס וגו'
כסיו

מדרש מזמור קמט קנ תהלים קב 203

שנאמר (גס לו) והתענג על ה' וגו'. ומנין שהן אומרים אי אפשר לישן בזה שנאמר (ישעיה נז) יבוא שלום ינוחו על משכבותם ולא נאמר אלא על משכבותם משכבות הרבה כשהן מציעין להם בג"ע משכבות יפים. וכיון שהן רואין אותו הן סרננין למה על מה שהתקין להם. לכך נאמר ירננו על משכבותם סרננין ומקלסין וטרוממין אותו שנאמר רוממות אל בגרונם. אל הקב"ה אע"פ שקלסתם אותי בנבלים ובכנורות. אינו ערב לפני אלא בגרונם. אוי להם לרשעים כה הם יומעים באזניהם. אמר הקב"ה לא יקלסו אותי הרשעים בגרונם למה שריחם רע שנאמר (תהלים כ) קבר פתוח גרונם לשונם יהליקון. אבל הצריקים קלסן ערב לפני ביוחר שנאמר (זיר ג) כי קילך ערב וטראך נאווה ובהיב (תהלים קד) יערב עליו שיחי. לכך נאמר רוממות אל בגרונם. אמר הקב"ה אתם טרוממין אותי ואני עושה מלחמה בעדכם כדי להצילכם מן הגליות וסן השעבוד. וכן אמר הכתוב פיהם של ישראל הוא חרבם שנאמר וחרב פיפיות בידם. לעשות נקמה בנזים אי זו היא נקמה אמר הקב"ה מהו שנקמו לישראל שנאמר (תהלים עט) נקמת דם עבדיך השפוך. ולא נקמת אדם אלא (גס לד) אל נקמות ה' וגו'. ואומר (דברים לז) הרנינו גוים עבו וגו'. ובהיב (נחום ה) אל קנא וגו' ונקם ה'. כל הנקמות האלה יש לרשעים אצל הקב"ה. לכך נאמר לעשות נקמה בנזים וגו'. ושם תאמר כל ההדיוטות. אמר הקב"ה לאו אלא לכלבי עכו"ם שנאמר לאסור מלכיהם וגו'. ולמה שמלכים באו עלי שנאמר (תהלים ג) למה רגשו גוים וגו'. לכך נאמר לאסור מלכיהם וגו'. אמר הקב"ה (גס קנז) אשרי שישלם לך את גבולך ומה גבולו להם לישראל (מ"ב כה) ועיני צדקיהו עור. וגם אני כך אעשה להם שנאמר ונכבדיהם בבבלי ברזל. אמר הקב"ה כה הם סבורים ששבתתי מה שעשו. כתובה היא לפני שנאמר לעשות בהם משפט כתוב ואיזהו משפט כתוב (מלאכי ג) הנה היום בא בוער כתנוד וכתוב (ישעיה סז) ויצאו וראו בגברי האנשים. לעשות בהם משפט כתוב ואיזהו משפט כתוב (תהלים קד) יתבו הטאים מן הארץ לכך נאמר לעשות בהם משפט כתוב :

מזמור קנ

הללויה הללו אל בקדשו. אמרה רוח הקודש על ידי יחזקאל (יחזקאל לט) ואת שם קדשי אודיע (גס) הנה בא ונתיחה. אימתי הגוים יודעים שאני קדוש כשאני עושה בהם מה שכתוב למעלה מן הענין שנאמר (גס) ואתה בן אדם הנבא על גוג וגו'. ושובבתיך וגו' והביתי קשהך מיד שמאלך דם נשיאי הארץ תשתו ואבלתם בשר ושתיתם דם מזובחי אשר זבחתי לכם ולא פירש יחזקאל כמה זמן החיה והעוף אוכלות בנבלתו של גוג ובא ישעיה ופי' שנאמר (ישעיה יח) וקץ עריו העיט וכל בהמת הארץ עליו תחרף הרי י"ב הדש עושה על גוג קיץ וחורף י"ב חדשים. אימתי הקב"ה מתקדש בעולמו כשיסרע מן הרשעים. וכה"א למעלה מן הפרשה לעשות בהם משפט. אותו שעה הוא מתקדש בעולמו שנאמר הללו אל בקדשו הללוהו בכה שעשה לקדושי ופי' הן קדושי ישראל שנאמר (דברים ז) כי עם קדוש וגו' וכתוב (ירמיה ג) קדש ישראל וגו'. לכך נאמר הללו אל בקדשו הללוהו ברקיע עוזו הללוהו במה שעשה ברקיע עוזו ומה עשה ברקיע (ישעיה לד) ונמקו כל צבא השמים וכתוב (גס נא) שאו לשמים עיניכם והביטו אל דארץ וגו'. הללוהו ברקיע עוזו. כהו עוזו הללוהו במה שעשה בעזים שברקיע ופי' הם עזים שברקיע אלו שרי עכו"ם וכה"א (חגי ג) והפכתי כסא כבלכות מהו והפכתי שהוא הופכם מן הרקיע לארץ ואח"כ (גס) וירדו סוכים ורובביהם וגו' אלו שבארץ וכה"א (ישעיה לד) כי רותה בשמים תרבי הנה על אדום תרד וגו' כרוה איתה ומפילה משרה ואח"כ יורדת עליה וכה"א (גס) הרב לה' מלאה דם וגו' :

פירוש מהר"י הכהן

וכתיב בפרים כי זו ושמח לננו. לכן אמר וגם אני רואה וכו' שנאמר וגללתי וגו' כלומר ששניכם יחד במהים. כל אחד שנגדו כמו שהיה מקראי כזכרים שנשחטו : [רוממות אל בגרונם] . פי' הרי ריגון מקרא דירננו כל משכבותם וכרי קילוס מקרא דיכלנו אף ה' כנו' ועוד כס' שלישים שמרוממים אותו כנ"ל רוממות וגו' : [בכננו ברזל] . פי' כמו שכתוב אח"כ בלדקיס ויאסרכו בנהבתי : [וי"ג הדשים] . פי' ע"ש גרסי יסעיה י"ח : [ורוכניהם וגו'] . פי' כדמכיים כס' חגי ב' וירדו סוכים ורוכניהם וגו' : [יורדת עליהם] . פי' שמתחלה מבניע ומרוב הרבו כסר של מלכות אדום למעלה ומזילנו לארץ ואח"כ יורדת סחרג גם על כלומות ענמם : [מלאה דם] . פי' כי זה הוא כניעה שלה שזכו מה שמסרנו שם ככתוב עלמנו כן חס אמר פסוק כי רותה (ישעיה לד)